

#NasielskaWieś

- historie wybrane

Mazowsze.
serce Polski

„Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europa inwestująca w obszary wiejskie”
Instytucja Zarządzająca Programem Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020 - Minister Rolnictwa i Rozwoju Wsi
Operacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Schematu II Pomocy Technicznej
„Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich” Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2014-2020
Materiał opracowany przez Gminę Nasielsk

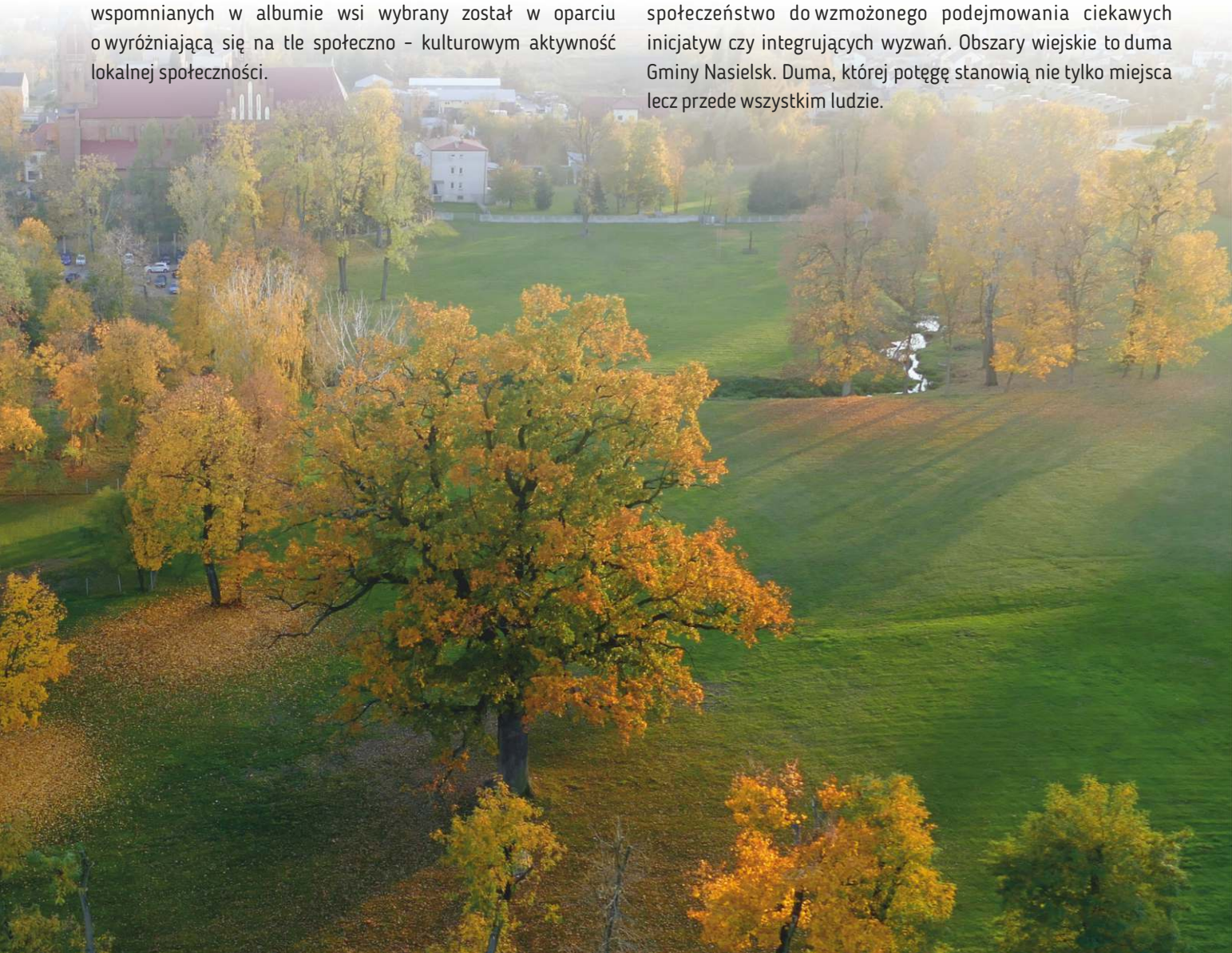
Zachęcamy do odwiedzenia stron internetowych: www.mazowieckie.ksow.pl, gdzie można znaleźć informacje o bieżących inicjatywach i wsparciu KSOW oraz www.ksow.pl, gdzie można zarejestrować się jako Partner KSOW.

WSTĘP

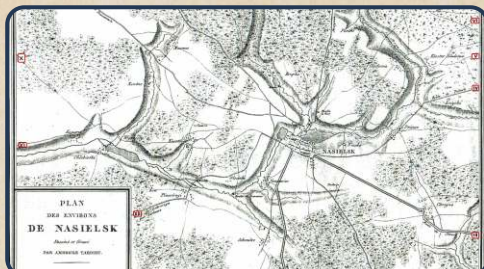
Gmina Nasielsk to malowniczy, rozległy teren w powiecie nowodworskim województwa mazowieckiego. Teren, którego większą część stanowią obszary rolne (ok. 193 km²).

W niespełną godzinę drogi od Warszawy można poczuć prawdziwy klimat wsi, gdzie czas płynie swoim biegiem, a ludzie niezmiennie od lat darzą wszystkich serdecznymi uśmiechami. Opisane w publikacji wsie to tylko załączek całości składającej się na 65 sołectw jednakże są one wizytówką Gminy oraz doskonałym przykładem zrównoważonego rozwoju. Katalog wspomnianych w albumie wsi wybrany został w oparciu o wyróżniającą się na tle społeczno - kulturowym aktywność lokalnej społeczności.

Chcąc przełamać stereotyp standardowej wsi ukazani zostali tu mieszkańcy wspólnie budujący definicję współczesnych obszarów wiejskich. Bowiem to właśnie w ludziach, obok zasobów naturalnych, drzemie największy potencjał stanowiący o przyszłości. Zobrazowano, że wieś jest bardzo dobrym startem do włączenia społecznego, ograniczania ubóstwa oraz do rozwoju gospodarczego. Wspominając historię, jako fundament obecnych czasów, a także ukazując aktualne przykłady motywuje się społeczeństwo do wzmożonego podejmowania ciekawych inicjatyw czy integrujących wyzwań. Obszary wiejskie to duma Gminy Nasielsk. Duma, której potęgę stanowią nie tylko miejsca lecz przede wszystkim ludzie.

SPIS TREŚCI

Sieć drożna - 4

Borkowo - 6

Chrcynno - 9

Cieksyn - 13

**Jackowo Dworskie
Włociańskie - 20**

Jaskółtowo - 23

Konary - 26

**Krzyczki Pieniążki
Szumne Zabiczki - 29**

SPIS TREŚCI

Mazewo Dworskie „A”
Dworskie „B”
Włościańskie - 34

Nuna - 38

Stare
Nowe **Pieścirogi - 42**

Psucin - 47

Ruszkowo - 51

Studzianki - 55

Żabiczyn - 57

Sieć drożna wokół Nasielska we wczesnym średniowieczu.

Przełądu sieci dróg w okresie wczesnego średniowiecza, dla których centralne skupienie stanowił gród w Nasielsku, dokonał w swojej pracy *Nasielsk we wczesnym średniowieczu* p. Mariusz Błoński. Jako podstawę, analizy autor przyjął mapę sporządzoną w 1807 roku przez Ambroise Tardieu, dla potrzeb kampanii Napoleona I, prowadzonej na terenach ziem polskich, w tym Mazowsza. Mapa opisana jest w kartuszu jako *Plan des envions de Nasielsk (Mapa okolic Nasielska)* i tak ukazuje przestrzeń wokół miasta, uwzględniając zalesienie terenu, ciekę rzeczne, łąki, bagna oraz ważne (bardziej uczęszczane) i mniej ważne szlaki komunikacyjne, wiodące przez Nasielsk lub rozpoczynające się w miasteczku. Autor opracowania wyróżnił aż 10 tych szlaków, w tym dwa przebiegające równoległe do siebie. Ponad połowa omawianych w albumie wsi położona jest nadal przy tych szlakach, szczególnie biegnących z Nasielska w kierunkach południowym i zachodnim, chociaż część z nich straciła już swoje znaczenie komunikacyjne.

Droga nr I – przez Psucin, Pomiechowo do Zakroczymia i dalej przez Wkrę i Wisłę na zachodnie Mazowsze. Jest to stary szlak plemienny.

Droga nr II – był to szlak Nasielsk – Dębe – przez Żabiczyn i dalej ku Kotlinie Warszawskiej, być może wiodący nawet do grodu Stare Bródno.

Droga nr III – miała rangę podobną do drogi zakroczymskiej, wiodła do Serocka przez Jaskółtowo i miejsce zwane Kamion Bród, które zostało odnotowane w dokumentach pod latami 1536 i 1540 raz jako *Camyonbrod super Jasklowo* (interpretowane jako Kamienny Bród pod Jaskółtowem) i powtórnie jako *Camyon Brod a Camyenny Brod*.

Droga nr IV – to tzw. młodsza droga pułtuska, nabrała ona większego znaczenia wraz z upadkiem grodu i rozwojem przestrzennym Nasielska w kierunku południowo-wschodnim. Droga ta była alternatywą dla drogi wiodącej przez Głodowo, która była używana w czasach funkcjonowania grodu w Nasielsku. Przy tym nowszym szlaku położone były kolejne części składowe osad Krzyczek oznaczonych na mapie Tardieu tylko jako jedna osada.

Droga nr V – starsza droga pułtuska, prowadziła ona

z grodu nasielskiego prawym brzegiem Nasielnej przez Głodowo, wzmiankowane w dokumencie z 1415 r., Winnicę do Pułtuska.

Droga nr VI – jest to drugi wariant starszej drogi pułtuskiej, ale przeznaczonej wg autora głównie do przemieszczania się ewentualnych oddziałów zbrojnych, ponieważ przy drodze tej jeszcze w 1465 r. wystąpiła nazwa Osiek, co mogłoby wskazywać na ślad po istniejącym tu urządzeniu obronnym.

Droga nr VII – to droga prowadząca przez Chmielewo do Makowa. Ta droga należy do najstarszych szlaków plemiennych wiodących z Kotliny Warszawskiej, obok grodu nasielskiego w kierunku północnym. Była to droga mocno strzeżona.

Droga nr VIII – droga wiodła docelowo do kasztelanii ciechanowskiej. Od strony Nasielska przebiegała przez Lubomin, Klukowo, Wyrzyki, rejon Bylic, obok Kałużyna przez Sońsk (dokąd sięgał obszar kasztelanii nasielskiej) do Ciechanowa. Droga ta należała do jednej z pierwszorzędných w kasztelanii nasielskiej, co najmniej do końca XII w.

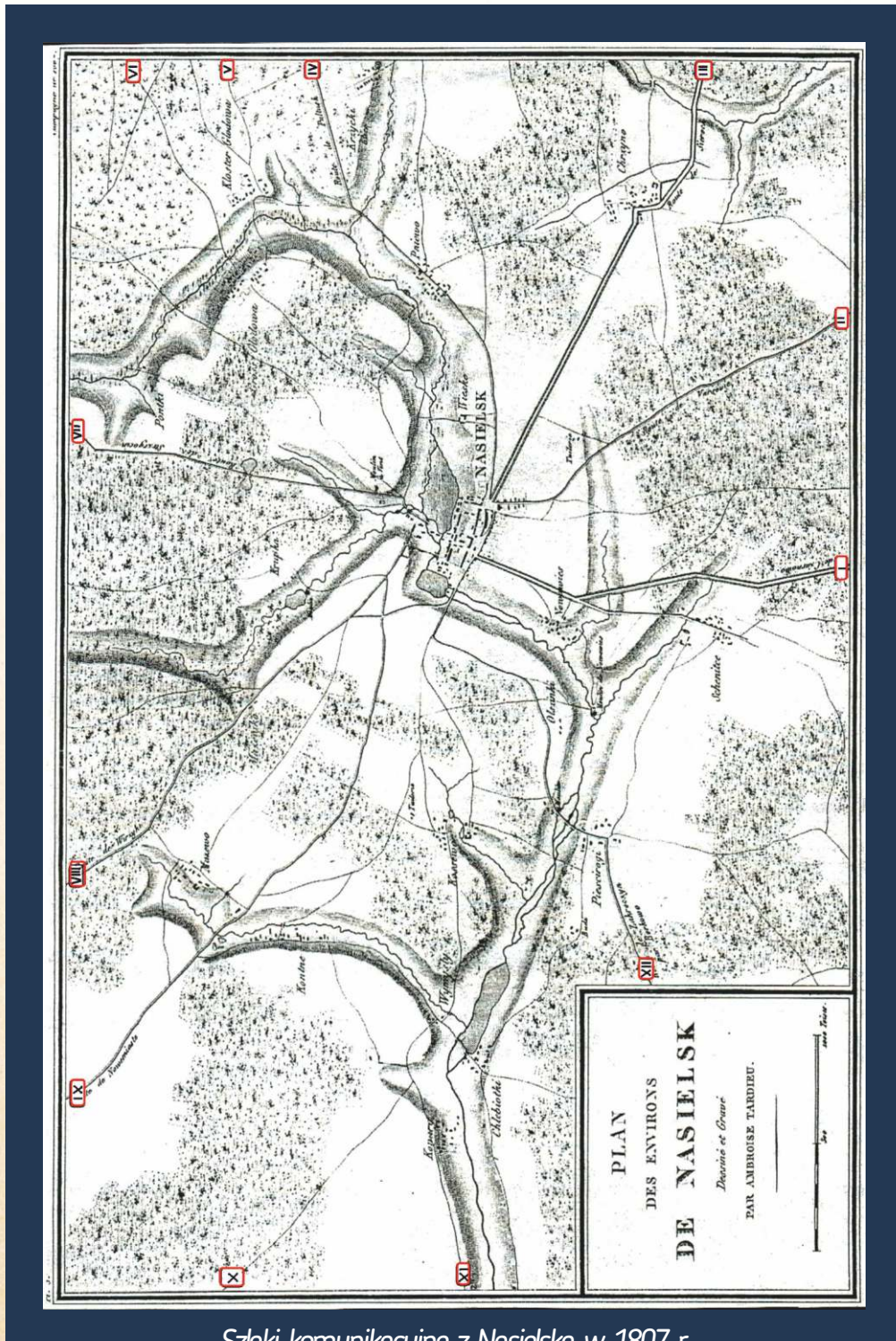
Droga nr IX – była to droga prowadząca przez Kosewo, Rostki, Latonice do Nowego Miasta. Według przypuszczeń historyków jest to fragment połączenia Nasielska z północno-zachodnim Mazowszem, omijający Płońsk.

Droga nr X – ta droga wiodła z Nasielska do Płońska przez Kosewo, Wymysły, następnie przez Konary i Popielżyn. Można było dotrzeć nią, po przejściu na trakt z Płońska do Płocka, do stolicy Mazowsza Płockiego.

Droga nr XI – ta droga, będąca alternatywą dla drogi nr X, była używana w zależności od sygnalizowanych wyżej trudności pokonania trasy X. Ponadto pełniła istotną rolę w tworzeniu połączeń lokalnych niewidocznych na mapie miejscowości Ciekosyn, Popielżyn-Zawady, Popielżyn-Dolny, Joniec.

Droga nr XII – trasa ta wiodła z Nasielska do Czerwińska przez Pieścirogi, Morgi i Borkowo (gdzie przekraczała Wkrę). Trasa ta używana była już w okresie „grodowym” Nasielska, chociaż nazwa pierwszej wsi Pieścirogi, położonej na tym szlaku najbliższej Nasielska, poświadczona jest dopiero w XV stuleciu.

SIEĆ DROŻNA

Szlaki komunikacyjne z Nasielska w 1807 r.

Borkowo dziś...

Położona nad prawym brzegiem Wkry wieś zamieszkała przez 205 mieszkańców. Poza bogatą historią przyciąga rzesze wędkarzy i turystów. Znakiem rozpoznawczym Borkowa zostały cieszące się coraz większą popularnością **spływy kajakowe**. Jest to wieś- przykład pozytywnego wykorzystania zasobów naturalnych do zrównoważonego rozwoju. Borkowo wyróżnia się dużą aktywnością społeczną. Jak mawiają sami mieszkańcy, żyją w jednym z najpiękniejszych i ważnych historycznie miejsc województwa mazowieckiego. Jest tam wszystko, czym natura może obdarzyć człowieka, dlatego chętnie podejmują działania wspólne, aby promować region i kształtować postawy obywatelskie. Mieszkańcy corocznie czynnie włączają się w obchody uroczystości związanych z rocznicami **Bitwy nad Wkrą**. Działające od września 2019 r. na terenie wsi **Koło Gospodyń Wiejskich Borkowianki** prężnie pracuje na rzecz aktywizacji lokalnej społeczności. Założycielki koła wraz z pozostałymi 10 osobami w nim zrzeszonymi podejmują wspólne działania integrujące lokalną społeczność. W 2020 r. ze środków pozyskanych od Gminy Nasielsk w ramach inicjatywy lokalnej zrealizowany został projekt „GNIAZDO”, którego celem było utworzenie placu zabaw w Borkowie. Projekt przyczyni się do zwiększenia poczucia jedności nie tylko najmłodszych mieszkańców. Ponadto członkowie koła aktywnie włączają się w pomoc sąsiadom. W grudniu 2019 r. zorganizowali imprezę charytatywną dla pogorzalców, którzy w pożarze stracili dużą część swojego dobytku. Całkowity dochód z wydarzenia przekazany został na ręce poszkodowanych.

Z historycznych kart Borkowa...

W zapiskach zachowanych w rejestrach najstarszego rejestru kancelarii ks. Janusza I (1414-1426), księcia mazowieckiego, zachowanych w Archiwum Głównym Akt Dawnych - *Metryka Koronna*, czytamy, że **Borkowo (Borukowo)** w pierwszej poł. XV w. wchodziło w skład dóbr cześnika ciechanowskiego Ziemia (o Ziemia patrz również w opisie wsi Ciekosyn). Na mapie *Korona w II poł. XVI wieku* występuje nazwa wsi - **Borukowo**. Na bardziej szczegółowej mapie: *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Mapy. Plany*, Borkowo występuje pod nazwą *Borukowo* jako własność szlachecka. Dobra nabył biskup Jan Borukowski herbu Junosza, stąd pierwotna ich nazwa to Borukowo.

Według danych zawartych w protokole wizytacyjnym parafii Ciekosyn, sporządzonym na okoliczność przeprowadzenia wizytacji diecezjalnej można uznać, iż rzeka Wkra w roku 1775, na odcinku ciekosyńskim, rozgraniczała powiaty zakroczymski i nowomiejski, co nie musiało zgadzać się z układem granic w diecezji w administracji kościelnej. Zapis dokonany w *Rejestrze Diecezjów Franciszka Czajkowskiego z lat 1783-1784*, wymienia jako właściciela Borkowa *Frankowskiego, burgrabię*.

BORKOWO

Spływ kajakowy na rzece Wkrze.

Uroczystości rocznicowe Bitwy nad Wkrą.

Impreza charytatywna organizowana przez KGW Borkowianki.

BORKOWO

Między 10 a 14 grudnia 1806 r., stacjonująca w kilku grupach nad Wkrą i Narwią armia rosyjska, rozpoczęła przygotowania obronne w trójkącie miejscowości Nasielsk-Czarnowo-Dębe. Przejawy na Wkrze w Borkowie strzegła II dywizja Ostermana, w skład której wchodził m.in. 3 pułk jęgrów ze składu przegrupowanej IV dywizji Barclay'a. Część dywizji Ostermana zajęta Pieścirogi i Czajki, natomiast w Borkowie siły rosyjskie wynosiły 1600 żołnierzy. Właściwe walki w rejonie Borkowa rozpoczął rekonosans kawalerii francuskiej w dn. 23 grudnia 1806 r., pozorując atak frontalny. W odpowiedzi na niego Rosjanie przegrupowali swoje siły koncentrując je w rankiem 24 grudnia w Borkowie (ok. 600 jęgrów i 1000 kawalerzystów). Po stronie przeciwnej znajdowała się 1 dywizja dragonów (w sile ok. 2300 żołnierzy) oraz brygada lekkiej kawalerii (w sile ok. 1000 kawalerzystów). Francuzi dysponowali na tym odcinku frontu dodatkowo półbaterią artylerii konnej 2 kompanii pułku. Francuska kawaleria miała za zadanie przekroczyć Wkrę przez most w Borkowie i skierować się ofensywnie w kierunku Nasielska. W grudniowy wigilijny poranek 1806 r., ok. godz. 8.00 francuskie dywizje przy wsparciu artylerii rozpoczęły atak oskrzydłający oddziały Dorochowa. Po 3 godz. obrony rosyjski dowódca odcinka polecił zniszczenie mostu na Wkrze, zamierzał trwać w dłuższej obronie. Jednak, w wyniku dalszych niekorzystnych dla Rosjan działań, Dorochow ok. godz. 13.00 nakazał odwrót w kierunku Cieksyna, pozostawiając w Borkowie jedynie saperów do obrony palącego się mostu. Ostatecznie Francuzi przejęli most w stopniu umożliwiającym przejście jednostek pieszych, głównie dragonów. Dla wykorzystania przeprawy przez artylerię, most należało naprawić. Strat walczących stron pod Borkowem nie znamy.

Według protokołu wizytacji zarządzonej przez biskupa Adama Prażmowskiego i przeprowadzonej przez jego kancelarię, przy współudziale proboszczów wszystkich parafii diecezji, w 1817 r., Borkowo występuje pod współczesną nazwą. Była to już wieś dziedziczna Tadeusza Przybylskiego z liczbą 20 dymów i 93 osób. Z kolejnych pod względem chronologicznym informacji, zawartych w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, dowiadujemy się, że: *Borkowo lub Borutowo (?) wieś włościańska nad rzeką Wkrą w pow. płońskim gm. Błędówko par. Cieksyn. W 1827 było tu 19 domów mieszkalnych i 163 mieszkańców. Obecnie 28 domów i 239 mieszkańców tudzież 562 m. ziemi. Folwark należy do dóbr Cieksyn. Na gruntach B. przy granicy dóbr Błędowo, znajduje się jezioro Kroczyń, a nad jeziorem góra, na której stał niegdyś zamek Borutowskich, dziedziców Cieksyna. Szczątki tego zamku zniszczył, poszukując skarbów, jeden z dziedziców za naszych czasów. Drzwi żelazne tego zamku służą dziś do zamykania skarbcza kościelnego w Cieksynie. Na granicy od wsi Wrona olbrzymi głaz granitowy, sterczący 8 łokci nad ziemią, zwany dyablim kamieniem.*

Bitwa nad Wkrą-Borkowo 14-15 sierpnia 1920 r.

Obecność polskich jednostek nad Wkrą okazała się dużym zaskoczeniem dla wojsk sowieckiej IV, XV i III Armii tworzących prawe skrzydło Frontu Zachodniego. 13 sierpnia 1920 r. radiostacje polskie przechwyciły rozkaz Tuchaczewskiego nakazujący wojskom XVI Armii rozpocząć następnego dnia decydujące natarcie na Warszawę. Wieczorem, w dn. 14 sierpnia o godz. 20.00, gen. Sikorski wydał *Rozkaz do dowództwa XVIII Bryg. Piech. nakazujący odebranie Borkowa (Nr 414/III nadany z Poczty polowej 5.)*. Jego treść brzmiała:

Dowództwo 5. Armii
Nr 414/III

Poczta polowa 5,
dn. 14 VIII 1920 r.
godz. 20.00

Rozkaz do dowództwa XVIII Bryg. Piech.
Nakazujący odebranie Borkowa

XVIII bryg. ma niezwłocznie przejść do kontrataku celem odebrania Borkowa i wyrzucenia npla w tym rejonie na wschodni brzeg Wkry. Akcję należy możliwie uzgodnić z pułkiem syberyjskim. O ile by ten ostatni nie był zdolny do akcji, kontratak przeprowadzić samodzielnie, rozpoczynając go natychmiast. Dłtwa brygady usprawiedliwi swoje opóźnienie zajęcia Borkowa, gdyż nawet z braku rozkazu płk. Łuczyńskiego, znając ogólne dyrektywy, dca brygady musiał wiedzieć, że zadaniem brygady jest jak najszybsze skoncentrowanie się w Borkowie.

Wykonanie powyższego rozkazu meldować.

Po zajęciu Borkowa nawiązać łączność z obsadą fortów Twierdzy Modlin. Dalsze rozkazy wyda płk Łuczyński.

Za zgodność:

(-) Wolikowski

ppłk i szef sztabu

Otrzymują: dca XVIII bryg. piech. płk Mackiewicz.

dca 9. dyw. piech. płk Łuczyński - do wiadomości.

(-) Sikorski

gen. ppor. dca armii

BORKOWO

Główne siły 5. Armii – 17. DP, 22. Dywizja Ochotnicza i XVIII Brygada Piechoty (z 9. DP) – przystąpiły do ciężkiego natarcia z linii Wkry, głównie w myśl rozkazu na odcinku Borkowa, w ogólnym kierunku na Nasielsk. Ich przeciwnikiem były sowieckie 16. i 11. Dywizje Strzeleckie. Wczesnym rankiem, dnia 15 sierpnia Dowództwo 5. Armii – Oddział III wydało *Rozkaz operacyjny nr 503/III*, podpisany przez gen. Sikorskiego, z parafą szefa Sztabu Generalnego, szefa Oddziału III – mjra Rostworowskiego – który dotarł do WJ, tj. do sztabu 17. DP o godz. 10.50 i do sztabu 18. DP o godz. 11.25.

W tym samym dniu – 15 sierpnia o godz. 16.00 – Dowództwo 5. Armii. Oddział III przesłało do podległych jednostek *Meldunek sytuacyjny*, sygnowany podpisem szefa sztabu armii ppłk Wolikowskiego. W zasadzie cała jego treść, zawarta w rozbudowanym punkcie 2 odnosiła się do walk w rejonie Borkowa, Nasielska i forsowania Wkry. Przebieg zdarzeń na froncie 5. Armii na odcinku Wkry z dnia 15 sierpnia znamy również z *Meldunku sytuacyjnego Dowództwa Frontu Północnego Nr 4001/III*. Ciężkie boje prowadzone w dniach 14 – 15 sierpnia 1920 roku skutkowały przejściem Wkry, zdobyciem Borkowa i przesunięciem linii frontu w kierunku Nasielska.

Sikorski nad Wkrą, sierpień 1920. CAW.

Zdjęcie po zdobyciu Borkowa. Żołnierze różnych formacji.

CHRCYNNO

Chrcynno dziś...

Wieś zamieszkała przez 216 mieszkańców. Jest doskonałym miejscem dla miłośników mocnych wrażeń. Od 1982 roku na zlokalizowanym tam **lądowisku** prężnie działa **Aeroklub Warszawski**. Odbywają się tu skoki spadochronowe, loty motolotnią i parolotnią. Nad Chrcynnem możemy zauważyć również szybowce. Dla amatorów powietrznych przygód Aeroklub proponuje skoki tandemowe z wysokości 4000 m oraz szkolenia spadochronowe AFF z wysokości 4000 m. Na terenie lądowiska odbywają się ćwiczenia pogotowia lotniczego, policji, służb specjalnych czy też zawody modeli latających.

Chrcynno to także bardzo dobre miejsce na obcowanie z naturą. Znajdujący się tam las jest częścią **Nasielsko-Karniewskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu**, o największej powierzchni (3382 ha) na terenie Gminy Nasielsk. Gości on coraz

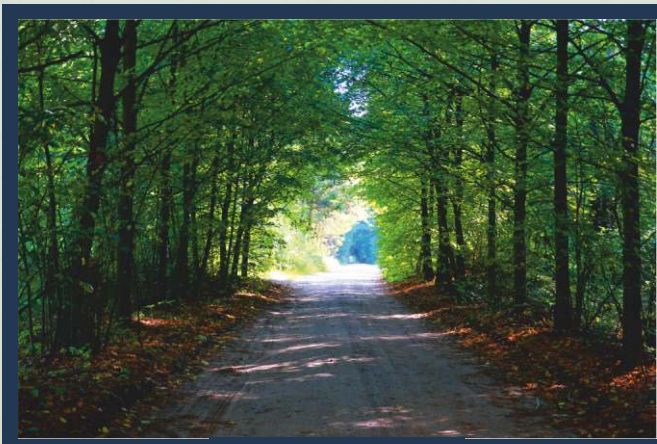

Nasielsko-Karniewski Obszar Chronionego Krajobrazu.

większą liczbę turystów i amatorów wolnego czasu kusząc swym urokiem. Każdy, kto usłyszy echa leśne tamtejszych drzew, wróci do Chrcynna nie raz. Warto podkreślić, że teren lasu jest miejscem organizowanych przez Stowarzyszenie Nasielsk Baszta Team zawodów biegowych „**Nasielski Bieg Terenowy**”, które spotykają się z dużą sympatią miłośników biegania. Ponadto w ramach inicjatywy lokalnej „Czysty las” w 2020 r. zamontowano tam tablice o tematyce edukacyjnej oraz zachowaniu się w lasach.

Chrcynno historycznie...

Na mapie *Korona w II poł. XVI w.* występuje nazwa wsi – **Krczyno**. Na mapie: *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Mapy. Plany*, Chrcynno występuje pod nazwą **Krczyno**, jako własność szlachecka. W II poł. XVII w. Wesslowie przenieśli swoją rezydencję z Nasielska do Chrcynna. Było to związane ze znacznymi zniszczeniami miasta w czasie „potopu”. W *Regestrze Diecezjów Franciszka Czajkowskiego czyli właściciele ziemscy w Koronie 1738-1784*, dobra Chrczynno odnotowane są jako własność *Wessela, ssty golubskiego*.

Las w Chrcynninie.

Z podanej informacji zawartej w paragrafie 13 protokołu wizytacyjnego parafii Nasielsk, dowiadujemy się, że: *W Chrczynnie w parafii nosalskiej, w dobrach JW. Weslow jest kapliczka w ogrodzie, ale w niej od lat piętnastu mszy nie bywa.* Wizytacja była przeprowadzona jesienią oraz wiosną roku 1775/6.

Według protokołu wizytacji zarządzanej przez biskupa Adama Prażmowskiego i przeprowadzonej przez jego kancelarię przy współudziale proboszczów wszystkich parafii diecezji z 1817 roku Chrczynno występuje pod obecną nazwą jako własność W. Damskich z liczbą dymów 9 i liczbą osób 125. Rozwój wsi zależał przede wszystkim od roli jaką pełniła ta wieś, a właściwie ośrodek dworski. Chrczynno położone na szlaku z Nasielska w kierunku Warszawy, wzmocniło swoją pozycję administracyjną. Skutkiem tej sytuacji był południowy i południowo-wschodni kierunek rozwoju przestrzennego Nasielska wzdłuż drogi do Żabicyzna i Chrczynna. Na mapie B. Krassowskiego *Topograficzna karta Królestwa Polskiego (1822-1843)*, wydanej w Warszawie w 1978 r., występuje nazwa **Chrczynno**.

Wg informacji zawartych w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, Chrczynno z nazwą *Chrczynno należy do gminy Nasielsk, gdzie znajdowało się urzędowe siedlisko oraz sąd gminny okręgu II.* Ponadto w opisie miejscowości czytamy: *Chrczynno - Chrczinno, Chrczonno, Chrczynno, wieś i folwark w pow. pułtuskim, o 3 wiorsty od stacji drogi żelaznej nadwiślańskiej Nasielsk, rezydencja zarządu i właściciela dóbr nasielskich. Wieś założona w końcu XVI w. liczy obecnie domów 21, a mieszkańców 304. Roku 1827 było 16 domów, 143 mieszkańców. Na folwarku piętrowy pałac z wysoką wieżą, w stylu gotyckim, zbudowany w roku 1845, obszerny ogród owocowy, budynki gospodarcze wszystkie murowane. Zdawna istniejąca tu gorzelnia przerabia 10 -11 tysięcy korcy kartofli rocznie. Od roku 1877 przerobiony browar z obszernymi lodowniami*

Chrczynno w 1940 r.

CHRCZYNNO

pod górami piaskowymi w sąsiednim lasku, produkuje rocznie przeszło 26 000 wiader czyli około 80 000 garncy piwa bawarskiego i lagrowego „nasielskim” zwanego. W Chrczynnie jest siedlisko urzędu wójta gminy Nasielsk.

W okresie rewolucji 1905-7 miał miejsce jeden z większych niepokojów społecznych. W grudniu 1905 r. ok. 445 chłopów zebranych we wsi Chrczynno żądało: spolszczenia szkół, zwiększenia ich liczby, języka polskiego w samorządzie i sądzie gminnym. Inne postulaty, o szerszym zasięgu, dotyczyły uzyskania swobód i praw, o które domagano się w całym byłym Królestwie Polskim.

Według danych zawartych w spisach Zarządu Powiatu Pułtuskiego w roku 1906 majątek Chrczynno stanowił już własność Bronisława Kurtza. Powierzchnia jego wynosiła 484 ha. Natomiast według danych zawartych w *Spisie ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930*, w Chrczynnie majątek Feliksa Rościszewskiego posiadał obszar 644 ha, a we wsi funkcjonował sklep spożywczo-tytoniowy, którego właścicielem był Władysław Bryskiewicz.

Od września 1939 r. do jesieni 1940 r. Chrczynno było siedzibą gminy. W związku z budową lotniska wojskowego, Niemcy wysiedlili z Chrczynna 26 rodzin, rozebrali 7 zabudowań gospodarskich, a na roboty przymusowe do Niemiec wywieziono 14 osób. Na terenie wsi ożywioną działalność prowadziła również AK, szczególnie Oddział II siatki. Najcenniejsze informacje zdobywali Edward Bryskiewicz i Stefan Krzyczkowski. Przewidywano, że do uderzenia na lotnisko niemieckie będzie skierowana 10 kompania AK z terenu Serocka i Zegrza. W sierpniu 1944 r. żołnierz podziemia AL. - Brański ps. „Broniek” przekazał wywiadowi sowieckiemu dane dotyczące budowy i nagromadzenia amunicji na lotnisku w Chrczynnie. Po przekazaniu tej informacji nastąpił nalot sowiecki na lotnisko i częściowe jego uszkodzenie. Od maja 1944 r. we wsi działała komórka PPR (sekr. Józef Jastrzębski).

CHRCYNNO

Lądowisko w Chrcynnie zimą.

Z przeszłości lotniczej Chrcynna...

Tradycje lotnicze tej małej wioski sięgają początku lat 30-tych XX wieku. Jeszcze przed II wojną światową ówczesny właściciel majątku Pan Zdzisław Rościszewski, przy współpracy Ligi Obrony Powietrznej Polski, podjął starania, których celem było przygotowanie lądowiska dla samolotów. Przeznaczył do tego celu pas łąki, o dobrych parametrach lotniczych i awiacyjnych oraz częściowo zdrenował teren.

Kalendarium organizacji przestrzeni powietrznej Chrcynna:

- **1935 rok** - pierwsze prace przygotowawcze do uruchomienia polastartowego dla samolotów LOPP;
- **marzec 1939 roku** - wyznaczenie przez 1. Pułk Lotniczy z Okęcia terenu lotniska zapasowego dla potrzeb wojskowych na wypadek wojny dla samolotów myśliwskich;
- **7 września 1939 roku** - zajęcie Chrcynna przez Niemców w wyniku działań wojennych;
- **od jesieni 1939 roku do wiosny 1941 roku** - przygotowania organizacyjne do budowy lotniska wojskowego na potrzeby Luftwaffe;
- **od marca 1941 roku do początku czerwca 1941 roku** - budowa niemieckiego lotniska wojskowego wraz z całą infrastrukturą;
- **od czerwca 1941 roku do czerwca 1944 roku** - wybudowane

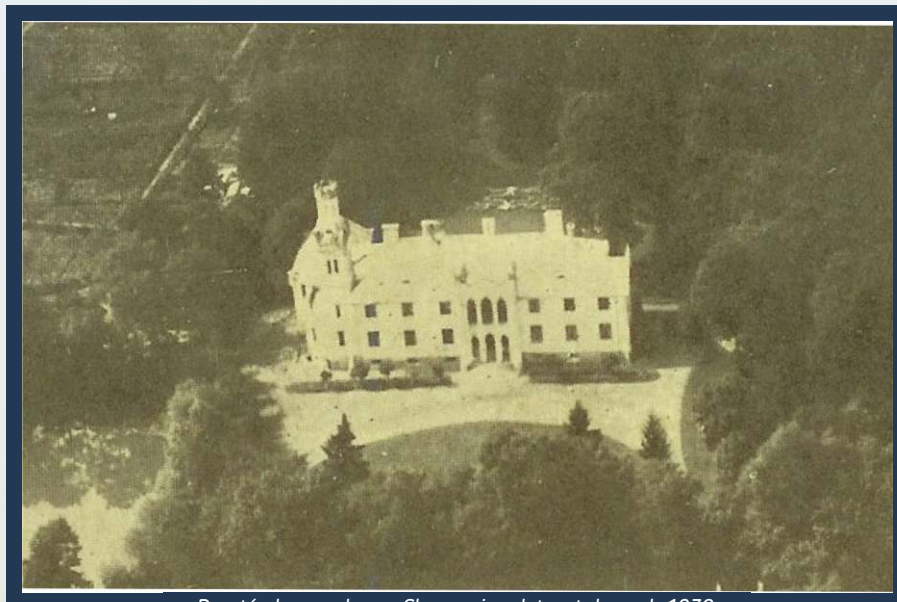
lotnisko nie jest intensywnie eksploatowane w celach wojskowych;

- **od czerwca 1944 do końca października 1944 roku** - lotnisko czynnie bierze udział w działaniach wojennych Luftwaffe;

- **od listopada 1944 roku do 15 stycznia 1945 roku** - ruch lotniczy na lotnisku zamarł w związku z wycofywaniem się Niemców. W dn. 17 stycznia 1945 roku - po przejściu przez lotnisko w Chrcynnie i sforsowaniu okopów tzw. *Rygla 44*, Rosjanie wkroczyli do Nasielska od strony wschodniej.

W XV-XVI w. Chrcynno stanowiło własność Radzanowskich oraz ich potomków Żabickich herbu Prawdzic. Na mapie *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku, Cz. 1. Mapy. Plany*, wydanej przez Instytut Historii PAN, Chrcynno występuje pod nazwą Krczyno.

W innych opracowaniach historyczno-geograficznych możemy doszukać się również nazwy Żabiszyno Małe. Od XVIII w. nazwa osady ewoluowała poprzez nazwy Krzycynno, Chrczinno, Chrzcconno, Chrzczynno do nazwy obecnej Chrcynno. Na rozwoju Chrcynna zaważył fakt przeniesienia rezydencji właściciela dóbr z Nasielska do tej wsi. Miała ona stać się miejscem rezydowania zarządu i siedzibą właścicieli dóbr nasielskich do 1866 r. Dłużej pozostała siedzibą urzędu gminy Nasielsk, aż do 1944 r. Kolejnymi właścicielami dóbr chrcyńskich była rodzina Wesslów herbu Rogala (XVII - XVIII). W roku 1795 od Wesslów dobra nasielskie, w tym Chrcynno, odkupiła rodzina Dambskich herbu Godziemba. W roku 1788 hrabia Stanisław Dambski dobra nasielskie wraz z Chrcynnem zastawił w banku. Nabył je w roku 1826 Główny Bank Berliński, by w roku 1834 odsprzedać je Bankowi Polskiemu. Po czterech latach - w roku 1838 Bank Polski odsprzedał dobra nasielskie wraz z Chrcynnem Józefowi Koźmińskiemu. W kilka lat później, tj. w roku 1843 nowy właściciel rozpoczął budowę okazałego pałacu w stylu neogotyckim według projektu znanego i cenionego architekta Henryka Marconiego. Marconi wyraził się o projekcie: „Obszerny tego domu rozkład zastosowano do potrzeb właściciela, a styl gotycko-angielski do położenia miejsca”.

Pocztówka - pałac w Chrcynnie z lotu ptaka, rok 1938.

Budowa pałacu została ukończona w 1845 roku. W otoczeniu pałacu założono park krajobrazowy na kształt trapezu. W roku 1845, a więc zaraz po ukończeniu budowy pałac wraz z pozostałymi dobrami nasielskimi nabył Aleksander Kurtz. Posiadłość i dobra pozostawały w jego władaniu do roku 1866, do jego śmierci. Po śmierci Kurtza żona wraz z synem powiększyli dobra chrcyńskie dokupując jeszcze niektóre części nasielskiego klucza, odłączone wcześniejszymi sprzedażami. Rodzina Kurtzów posiadała dobra do 1909 roku, kiedy to nowym właścicielem został Feliks Rościszewski. On przekazał majątek w roku 1932 synowi Zdzisławowi Rościszewskiemu, który zarządzał nim do wybuchu wojny w 1939 roku. W czasie wojny pałac przejęli Niemcy, przeznaczając go w zasadniczej części na biura. Pomimo zajęcia pałacu

na potrzeby wojska do roku 1940 w pałacu nadal znajdowała się siedziba gminy, skąd później została przeniesiona do Nasielska. Rodzina państwa Rościszewskich, poza Zdzisławem (przebywał w oflagu), zamieszkiwała w jednym pomieszczeniu w bocznym skrzydle aż do 1944 roku. Jesienią 1944 roku Niemcy przygotowali pałac do wysadzenia. Jednak nie dokonali tego czynu. Pałac w dobrym stanie został przejęty przez Rosjan w połowie stycznia 1945 roku i służył im prawie przez rok jako szpital. Po opuszczeniu obiektu, Rosjanie doprowadzili do lekkiego wybuchu wiązki granatów w środkowej części pałacu, który z kolei spowodował pożar i całkowite zniszczenie zabudowań. Przez prawie 50 lat pozostałości obiektu pałacowego ulegały powolnej degradacji.

CIEKSYN

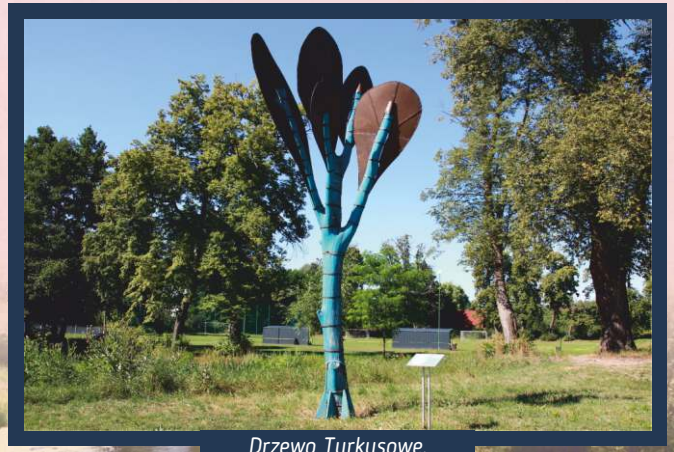
Cieksyn dziś...

Wieś leżąca przy ujściu rzeczki Nasielnej do Wkry. Obecnie liczy ok. 485 mieszkańców. Znana jest przede wszystkim z zabytkowego XVI- wiecznego, gotycko- renesansowego **kościół parafialnego pw. św. Doroty**. Aktualnie przyciąga turystów swoim unikalnym krajobrazem, w którym nie lada atrakcją jest **Szlak Kolorowych Drzew**. Twórcami oryginalnych drzew-rzeźb (Drzewo Różowe, Drzewo Pomarańczowe, Drzewo Cytrynowe, Drzewo Turkusowe) są Kinga i Mirosław Szczypek ze Stowarzyszenia Artystyczno-Społecznego SKAFANDER oraz Jarosław Urbański – artysta rzeźbiarz z Chojnic. Rzeźby nie tylko ożywiają wiejski krajobraz swoją formą i barwą, ich rozmieszczenie umożliwia przyjemną wędrówkę, podczas której

można podziwiać piękno wsi, delektować się świeżym powietrzem, a także korzystać z dobrodziejstw natury. W 2020 r. z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego pozyskano środki na odbudowę Różowego Drzewa. W ramach projektu o nazwie Szlak Kolorowych Drzew –jedyne na Mazowszu jedyny w Polsce, we wsi zamontowana zostanie mapa szlaku oraz wydany będzie folder – przewodnik o Cieksynie. Warto podkreślić, że w 2018 roku Pani Kinga Szczypek – mieszkanka Cieksyna – zajęła II miejsce w konkursie „Najaktywniejsza Liderka Wiejska w województwie mazowieckim” organizowanym przez Biuro Regionalne Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich w województwie mazowieckim pod patronatem Marszałka Województwa Mazowieckiego.

Zabytkowy kościół w Cieksynie.

Drzewo Turkusowe.

W Ciekusynie swoje zwieńczenie znajduje **czarny szlak rowerowy PTTK**, który rozpostarty po całej gminie łącznie mierzy 24 km długości.

Ciekusyno to aktywne kulturalno-społeczne miejsce na mapie Gminy Nasielsk. Na swoim terenie skupia ciekawych ludzi, którzy wspólnie tworzą szereg organizacji pozarządowych. Zaliczamy do nich m.in. istniejące od 2011 roku **Stowarzyszenie Artystyczno-Społeczne SKAFANDER**. W ramach stowarzyszenia artyści, animatorzy kultury i społecznicy pobudzają do twórczej aktywności mieszkańców Ciekusyna i okolic, bez względu na wiek, zainteresowania czy posiadane talenty. SKAFANDER działa na rzecz uatrakcyjnienia otaczającej rzeczywistości. Z jego inicjatywy powstało logo wsi „**Kocham CIEkusyn**”. To właśnie za sprawą skupionych w nim ludzi w Ciekusynie odbywa się wiele imprez kulturalno-rozrywkowych: Festiwal Muzyki Wielopokoleniowej „Pępek” czy Piknik Rodzinny „Baloniada”, na który pozyskano środki z Nasielskiego Ośrodka Kultury z programu „Mam patent na kulturę” – inicjatywa mieszkańców 2019. W 2014 r. w Ciekusynie odbył się 39. Ogólnopolski Złot Polskiego Ruchu Przyjaciół Indian. Ciekawostką jest, że zlot ten odbył się wtedy po raz pierwszy na Mazowszu. Omawiając zaangażowanie stowarzyszenia warto wspomnieć również o dofinansowaniu z Nasielskiego Ośrodka Kultury z konkursu „Mam patent na kulturę” Inicjatywy młodzieżowe. Zgodnie z założeniami grupa młodzieży z Ciekusyna zrealizuje filmik pt. „Wieś to nie wiocha” przedstawiający główne atrakcje ww. wsi. W ramach projektu „Strażnik Ciekusasu” stowarzyszenie cyklicznie organizuje akcje

Wiejska Spec Kapela z Ciekusyna.

CIEKUSYN

sprzątania wsi. Dzięki organizacji powstała Wiejska Scena Kulturalna – miejsce integracji społecznej ze stałą ofertą edukacyjną i artystyczną w postaci zajęć i warsztatów umożliwiających poszerzenie horyzontów oraz odkrywanie swoich talentów. Za sprawą stowarzyszenia gra również Wiejska Spec Kapela – wielopokoleniowy amatorski zespół muzyczno-wokalny, który reprezentuje Gminę Nasielsk w wydarzeniach kulturalnych na Mazowszu. Ciekusyno to także **Koło Gospodyń Wiejskich „Wiejskie Sprawy Kobiet”**. Działające od maja 2020 r. koło bardzo prężnie podejmuje działania na rzecz wsi i jej mieszkańców. Dzięki współtwórczyniom uprzątnięty został teren wokół przystanku autobusowego. Dodatkowo członkinie koła częstują mieszkańców wypiekami podczas lokalnych wydarzeń.

Doskonałym przykładem organizacji pozarządowych działających w Ciekusynie jest również utworzone 26 maja 2010 r. **Stowarzyszenie „Dolina Wkry”**. Wypełniając swoje cele statutowe, Stowarzyszenie było inicjatorem budowy otwartej strefy aktywności sportowej zlokalizowanej przy SP w Ciekusynie, która została sfinansowana przez Gminę Nasielsk i Ministerstwo Sportu i Turystyki. „Dolina Wkry” organizuje ciekawe zawody sportowe: turniej siatkówki plażowej „Wkra Cup” na plaży Wiosełko czy tenisa stołowego. Warto podkreślić, że inicjatywy te są wspierane przez Burmistrza Nasielska. Działalność Stowarzyszenia to nie tylko sport, to także aktywizacja mieszkańców i inicjatywy społeczne. Dzięki zaangażowaniu udało się uchronić przed wycinką starodrzew w centrum Ciekusyna, który stanowi niewątpliwą walor miejscowości, zebrano 1000 podpisów pod budowę chodnika przy ul. Marsz. J. Piłsudskiego oraz zorganizowano szereg wycieczek, szkoleń i imprez integracyjnych. Każdego roku w ramach sprzątania świata członkowie Stowarzyszenia porządkują wybrany teren, głównie w rejonie rzeki. Wyjątkową rolę z ramienia stowarzyszenia pełni Pani Danuta Witkowska, która od wielu lat komponuje gustowne dekoracje kwiatowe przyozdabiające ołtarz podczas corocznych obchodów Bitwy nad Wkrą w Borkowie. W 100. rocznicę odzyskania niepodległości z inicjatywy Stowarzyszenia został wybudowany pomnik w centrum Ciekusyna pod honorowym patronatem Burmistrza Nasielska.

CIEKSYN

Pomnik upamiętniający 100-lecie odzyskania niepodległości.

Mocną stroną Ciekosyna jest sport. Od 2019 roku w rozgrywkach piłki nożnej Gminę Nasielsk reprezentuje **KS „WKRA CIEKSYN”**, występująca w rozgrywkach B-klasy w grupie ciechanowskiej. Drużyna reaktywowana została po kilkunastu latach przerwy. Obecnie tworzy ją 20 zawodników z kapitanem- Łukaszem Gortatem na czele. Drużyna swoje funkcjonowanie zawdzięcza ciężkiej pracy Zarządu, zawodników, a także wsparciu mieszkańców i sponsorów. W 2019 r. dzięki środkom z funduszu sołectkiego udało się przygotować boisko do rozgrywek, wykonać oświetlenie oraz zainstalować piłkochwyty. Klub zaangażowany jest również w akcje społeczno-charytatywne m.in. w pomoc zawodnikowi, który uległ poważnej kontuzji, czy też w akcję oddawania krwi dla chorej na białaczkę dziewczynki, kiedy to w niedługim czasie zebrano ponad 7 litrów krwi. KS „WKRA CIEKSYN” w ciągu ponad roku działalności poczyniła duże postępy. Do drużyny dołączają nowi zawodnicy, a rozgrywane mecze wzbudzają coraz większe zainteresowanie poszerzając grono kibiców. W przyszłości planowane jest utworzenie drużyny młodzików. Dodatkowo klub ma już zatwierdzony projekt własnego zaplecza sanitarno- szatniowego, który będzie realizowany niebawem. Ponadto przy Szkole Podstawowej im. Mikołaja Kopernika w Ciekosynie funkcjonuje **Uczniowski Klub Sportowy „Junior” w Ciekosynie** realizując zajęcia sportowe dla młodzieży. Wachlarz oferowanych dyscyplin obejmuje m.in. piłkę nożną, piłkę siatkową czy też pływanie. Warto wspomnieć, że znaczna część aktywności

społecznych, kulturalnych i sportowych z terenu wsi Ciekosyn realizowana jest w oparciu o środki pozyskane z budżetu Gminy Nasielsk w ramach inicjatywy lokalnej czy otwartych konkursów ofert.

Na terenie Ciekosyna działa **OSP Ciekosyn**, które zostało powołane jeszcze przed wybuchem II wojny światowej. Najpierw siedzibą drużyny strażackiej było Błędowo, jednakże po 4 latach ochrony przeciwpożarowej formację przeniesiono do Ciekosyna. To właśnie rok 1934 jest uważany za rok założenia Ochotniczej Straży Pożarnej w Ciekosynie. Warto zaznaczyć, że w 2015 r. jednostka została powołana przez Komendanta Powiatowego Państwowej Straży Pożarnej w Nowym Dworze Mazowieckim do ratownictwa wodno-lodowego. Obecnie jednostka posiada na wyposażeniu dwa średnie samochody gaśnicze oraz samochód terenowy, przyczepę podłodziową i łódkę. Od 2015 r. OSP należy do Krajowego Systemu Ratowniczo-Gaśniczego. Warte podkreślenia jest to, że druhowie prężnie działają także na rzecz społeczeństwa – w remizie organizowane są bale karnawałowe, bale sylwestrowe, spotkania wiejskie, imprezy charytatywne. Bez wątpienia jest to miejsce, które scala społeczność i działa na rzecz jej integracji. OSP Ciekosyn to także doskonały przykład tego jak można pozyskiwać środki zewnętrzne. Tylko w przeciągu ostatnich lat druhowie otrzymali: w 2018 r. 17 tys. z Ministerstwa Sprawiedliwości na silnik do łodzi oraz defibrylator AED, ponad 10 tys. od Komendanta Głównego PSP na pompę szlamową, w 2019 r. 27 tys. z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska na sprzęt i umundurowanie. O tym jak ważne miejsce w społeczności Ciekosyna pełni straż może świadczyć także fakt, że co roku ich budżet zasilany jest kwotą ok. 4 tys. zł od lokalnych sponsorów, którzy w taki sposób pragną się odwdziżyć za niesienie pomocy i okazywane serce. Co roku druhowie serwują pyszną grochówką podczas uroczystości „Bitwy nad Wkrą”. A przepis na nią owiany jest wielką tajemnicą...

KS „WKRA CIEKSYN”

Ochotnicza Straż Pożarna w Ciekosynie.

Na uwagę zasługuje również fakt, że w 2018 roku sołectwo Ciekosyn zajęło II miejsce w konkursie „Najaktywniejsze Sołectwo Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich – Sukcesy widać po sąsiedzku”, a w 2017 roku I miejsce w gminnym konkursie na „Najładniejsze sołectwo w Gminie Nasielsk”.

W Szkole Podstawowej w Ciekosynie od września 2020 r. działa **Lokalny Ośrodek Wiedzy i Edukacji** dla mieszkańców Gminy Nasielsk. Inicjatorem udziału w projekcie „Lokalne Ośrodki Wiedzy i Edukacji nowe oblicze edukacji dla dorosłych”, którego liderem jest Towarzystwo Amicus, jest Dyrektor Szkoły Podstawowej w Ciekosynie. Placówka ta w partnerstwie ze Szkołą Podstawową w Popowie Borowym będzie organizować szkolenia i warsztaty zgodnie z zapotrzebowaniem społeczności lokalnej. Projekt powstał w ramach konkursu PROW.02.14.00-IP.02-00-001/19, Działanie 2.14 Rozwój narzędzi do uczenia się przez całe życie, typ operacji: Przygotowanie szkół do pełnienia roli Lokalnych Ośrodków Wiedzy i Edukacji we współpracy z organem prowadzącym i społecznością lokalną. LOWE w Ciekosynie funkcjonować będzie do końca marca 2022 r.

W latach 2016-2019 Szkoła Podstawowa w Ciekosynie brała udział w programie **Erasmus+** „I am being an ecological person”. Państwami partnerskimi była Grecja, Chorwacja i Turcja. Grupa 16 uczniów szkoły podstawowej oraz gimnazjum realizowała działania ekologiczne na rzecz szkoły i środowiska lokalnego. Uczniowie w czasie wycieczek do państw partnerskich poznawali ich kulturę i zwiedzali, brali udział w zajęciach i warsztatach ekologicznych w szkołach, mieli możliwość kształcenia kompetencji językowych oraz zawarcia wielu nowych przyjaźni. W czasie pobytu w Polsce uczniowie z Grecji, Turcji

i Chorwacji mieszkali u rodzin uczniów biorących udział w projekcie, zwiedzili Warszawę, Skansen Ziemi Mazowieckiej w Sierpcu, brali udział w zajęciach ekologicznych w Nadleśnictwie Kuchary oraz w Kampinosie. Projekt zakończony był wspólnym pobylem w gospodarstwie ekologicznym i rozdaniem certyfikatów wszystkim uczestnikom oraz pysznym poczęstunkiem przygotowanym przez mamy uczniów.

Mieszkańcy Ciekosyna są także mocno związani z historią. Z okazji 100. Rocznicy Bitwy nad Wkrą przy kościele pw. św. Doroty w Ciekosynie odstonięto tablicę upamiętniającą bohaterów z 22. i 201. pułku piechoty, poległych w 1920 r. na terenie Ciekosyna. Inicjatorami wydarzenia byli Radny Rady Miejskiej w Nasielsku – Pan Janusz Gers oraz Nasielski Rajd Motocyklowy – stowarzyszenie łączące miłośników jednośladów i turystyki z historią w tle.

Warto podkreślić, że dla poprawy bezpieczeństwa mieszkańców oraz polepszenia ogólnego wizerunku wsi ze środków „Mazowieckiego Instrumentu Aktywizacji Sołectw MAZOWSZE 2019” w Ciekosynie w 2019 r. dobudowano oświetlenie uliczne przy ul. Floriańskiej.

Odstonięcie tablicy upamiętniającej bohaterów 22. i 201. pułku piechoty.

CIEKSYN

Cieksyn historycznie...

Nazwa wsi Cieksyn wywodzi się prawdopodobnie od słów „cieknać” lub „ciec”. W tej bardzo starej osadzie, została ustanowiona prawdopodobnie w pierwszych latach XIV w. miejscowa parafia. Najwcześniejsza wzmianka o wsi, jest dokument erekcyjny kościoła pod wezwaniem św. Doroty, z roku 1445, wystawiony przez biskupa Pawła z Pułtuska.

Cieksyn w pierwszej poł. XV wieku wchodził w skład dóbr cześnika ciechanowskiego Ziemaka Bielińskiego herbu Junosza, sędziego ziemskiego ciechanowskiego (1427), następnie cześnika ciechanowskiego (1440). Bielińscy już w XIII w. stanowili elitę szlachty mazowieckiej, sprawowali wysoką godność kasztelanów dzielnicowych. Ziemak był urzędnikiem zasłużonym dla księcia Janusza I. Zmarł przed 1448 r. Po jego śmierci, dobra zostały podzielone pomiędzy czterech synów.

W II poł. XVI w. Cieksyn stanowił już własność biskupa Jana Borukowskiego. Na mapie *Korona w II poł. XVI w.*, wieś występuje pod nazwą **Cieksyno**. Na drugiej ważnej dla naszego regionu mapie: *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Mapy. Plany*, wieś występuje również pod nazwą **Cieksyno**.

W dobrym stanie architektonicznym przetrwał do chwili obecnej cieksiński kościół. Współczesny wygląd świątynia zawdzięcza Janowi Baptyście, weneckiemu architektowi mieszkającemu w Płocku. Zachował on jedynie fundamenty pierwotnego kościoła. Budowa obecnej świątyni trwała od 1569 r. do 1580 r. Przez barokową kruchtę wchodzimy do renesansowego wnętrza z widokiem na dwupoziomowy, trójosiowy, utrzymany w stylu manierystycznym ołtarz wielki. W kościele zachowały się ważne dla kultury zabytki: pochodząca z 1410 r. gotycka rzeźba Najświętszej Marii Panny z Dzieciątkiem, obraz patronki parafii św. Doroty, płótno z 1608 r. Wniebowstąpienie Pańskie, a także kompozycja z postaciami Chrystusa Ukrzyżowanego, Matki Boskiej Bolesnej, św. Jana Ewangelisty oraz Marii Magdaleny.

Zapis dokonany w *Regestrze Diecezjów Franciszka Czaykowskiego z lat 1783-1784*, potwierdza, że właścicielem **Cieksina** był Frankowski. Był on również właścicielem dóbr nabytych w 1764 r. *Wolki Cieksinskiej i Borkowa*. Należy dodać, że Krzysztof Frankowski – burgrabia warszawski nabył ponadto w roku 1764 nieodległe od Cieksyna i Borkowa dobra Gadowo. Parafia **Cieksin** wieś, jak została spisana w *Regestrze*, należała w latach 1783-1784 do ówczesnego *Dekanatu Nowomiejskiego*.

W roku 1775/76, pod względem administracyjnym

kościelnym, parafia Cieksyn należała do dekanatu nowomiejskiego. Wynika to z protokołu wizytacji przeprowadzonej za pasterzowania biskupa Michała Jerzego Poniatowskiego. W jej skład wchodziły następujące wsie: Borkowo, Gadowo, Błędowo, Falbogi, Śniadowo, Lelewo, Czajki, Mokszyce, Ruskowo, Konary, Gawłowo, Gawłówek, Zakobiel i Żołędowo *rachowała 548 osób zdolnych do Komunii Św. Niezdolnych zaś rachuje się 130, Żydów wszystkich jest 15... Kolatorowie (opiekunowie łożący na wydatki – Z.S.) tego kościoła są Włmć MP Krzysztof Frankowski i Anna Frankowska, burgrabstwo warszawscy. W innym protokole spisany również w 1775 r. przez kanonika katedralnego płockiego – ks. Marcina Krajewskiego – opisującym parafię Nasielsk, odnajdujemy zapis miejscowości w brzmieniu **Ciekcin**.*

Tablica pamiątkowa wmurowana w kościele w Cieksynie, z czasów „pasterzowania Jaśnie Wielmożnego Adama na Prażmowie Prażmowskiego biskupa Diecezji Płockiej” z 1825 r. na okoliczność „z gruzów podniesienia kościoła i budowli plebańskich” przez kolatora Tadeusza Przybylskiego. Ze zbiorów autora.

Według protokołu kolejnej wizytacji, zarządzonej i przeprowadzonej przez biskupa Adama Prażmowskiego z 1817 roku, Cieksyn występuje pod współczesną nazwą i ujęty został jako *Wieś dziedziczna W.M. Tadeusza Przybylskiego*. Posiadał on wówczas 22 dymy, zamieszkiwało go 96 mężczyzn i 88 kobiet oraz 76 „niedorośli” – tj. dzieci do lat 16. W 1817 r. parafia Cieksyn wchodziła w skład dekanatu nowomiejskiego. Protokolanat zanotował: *Kościół parafialny we wsi Cieksynie murowany, stary, mający w górze pod sklepieniem 1160 rok wypisany*.

Na przełomie XVIII i XIX wieku, obserwuje się zjawisko napływu grup wyznaniowych określanych mianem „akatolicy”. Było ono związane w głównej mierze z zasiedlaniem południowych rubieży diecezji płockiej przez Prusaków w ramach akcji kolonizacyjnej po upadku Rzeczypospolitej. Proces ten objął poszczególne parafie

diecezji płockiej w różnym stopniu. W przypadku Ciekosyna odsetek „akokatolików” wynosił w roku 1817, gdy przeprowadzona została wizytacja w diecezji przez bpa Prażmowskiego, aż 30,6%. Pokazuje to tempo i skuteczność działań germanizacyjnych podjętych przez władze pruskie już u schyłku XVIII wieku, biorąc pod uwagę fakt, że w przeprowadzonej w latach 1775-76 wizytacji biskupiej M.J. Poniatowskiego, na terenie parafii Ciekosyn poza 15 Żydami nie odnotowano innych wyznawców. W roku 1817 cała parafia Ciekosyn, wraz z przynależnymi jej wioskami i osadami, zajmowała w diecezji płockiej 5 pozycję z liczbą akokatolików 468 osób, wobec ogólnej liczby 1530 tutejszych parafian.

Jak wynika z raportu płka Antoniego Mieszkowskiego – komendanta militarnego województwa płockiego – z dnia 26 maja 1831 r. w **Ciekosynie** Rosjanie założyli silny obóz wojskowy ze składem artylerii, a w dniu 25 czerwca tegoż roku, komendant Modlina gen. Ledóchowski informował szefa sztabu głównego o potyczce 8 pułku ułanów z Kozakami w rejonie Lelewo-Ciekosyn-Borkowo.

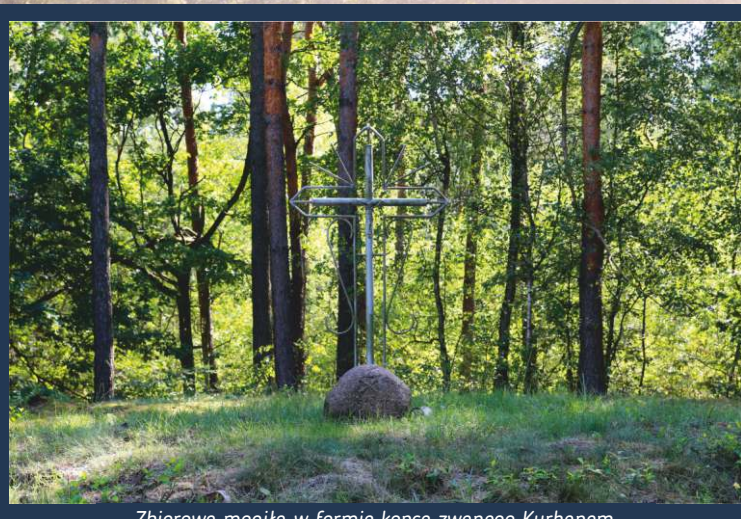
W Regestrze Diecezjów Franciszka Czaykowskiego z lat 1783-1784 figuruje zapis wsi: **Ciekosin** – d. dz. (tj. dobra dziedziczne – Z.S.) Frankowski, a w dalszej części wykazu wsi parafii Ciekosyn widnieje również zapis: *Wolka Ciekosinska – Frankowski*.

Na *Mapie Kwatermistrzostwa* z 1839 r. nazwa Ciekosyn zapisana została przez x – **Ciekosyn**.

W *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (1884) Ciekosyn został opisany następującymi słowami: *Ciekosyn – wieś włościańska i dobra prywatne w pow. płońskim, gm. Błędówko, par. Ciekosyn, nad strumykiem bez nazwy, o 7 wiorst od Nasielska o 14 od Płońska, o 14 od Modlina. Posiada kościół*

katolicki parafialny (który ma na belce datę 1147 r.) i szkołę początkową; liczy 380 mieszkańców 24 domy, 31 osad, powierzchni 434 morgi w tej liczbie 358 mórg grunty orne. Do dóbr prywatnych Ciekosyna należy gorzelnia, browar, wiatrak, kuźnia, karczma i młyn wodny nad rzeczką Wkrą położony. Dobra te liczą 144 mieszkańców 8 domów. Dobra Ciekosyna składają się z folwarku Ciekosyna i Gadowa, tudzież wsi Ciekosyn, Borkowo, Andzin. Rozległość wynosi mórg 2601 a mianowicie: folwark Ciekosyn grunty i ogrody mórg 856, łąk mórg 30, pastwisk mórg 53, lasu mórg 372, zarośli mórg 277, wód mórg 46, nieużytki i place mórg 8 nadto w osadach młynarskich i karczemnych mórg 59. Płodozmian 7 i 9cio polowy. Budowli murowanych 1, drewnianych 10. Wieś Borkowo ma osad 28, gruntu mórg 562, wieś Andzin osad 22, gruntu mórg 640. Ciekosyn był siedzibą wygastej w XVI w. rodziny Borutowskich, z których ostatni ma w kościele nagrobek murowany. Borkowo zwało się kiedyś Borutowo (?). Parafia Ciekosyn dekanatu płońskiego liczy wiernych 2700. Nazwę Ciekosyn przekraczają niekiedy na Ciochcin i Ciczyn.

W odległości ok. 2 kilometrów na zachód od przejazdu kolejowego znajduje się zachowana mogiła zbiorowa zlokalizowana w przyległym do Ciekosyna lesie. Ma formę kopca o średnicy ok. 18-20 m i wysokości ok. 3 m i potocznie jest zwana Kurhanem. W punkcie centralnym mogiły umieszczono metalowy krzyż. Pod nim leży kamień z wrytym krzyżem i datą „1914/18”. Z danych niemieckich z lat trzydziestych XX w. wynika, iż spoczywało w niej 55 żołnierzy armii niemieckiej i 3 żołnierzy armii rosyjskiej poległych w 1915 roku.

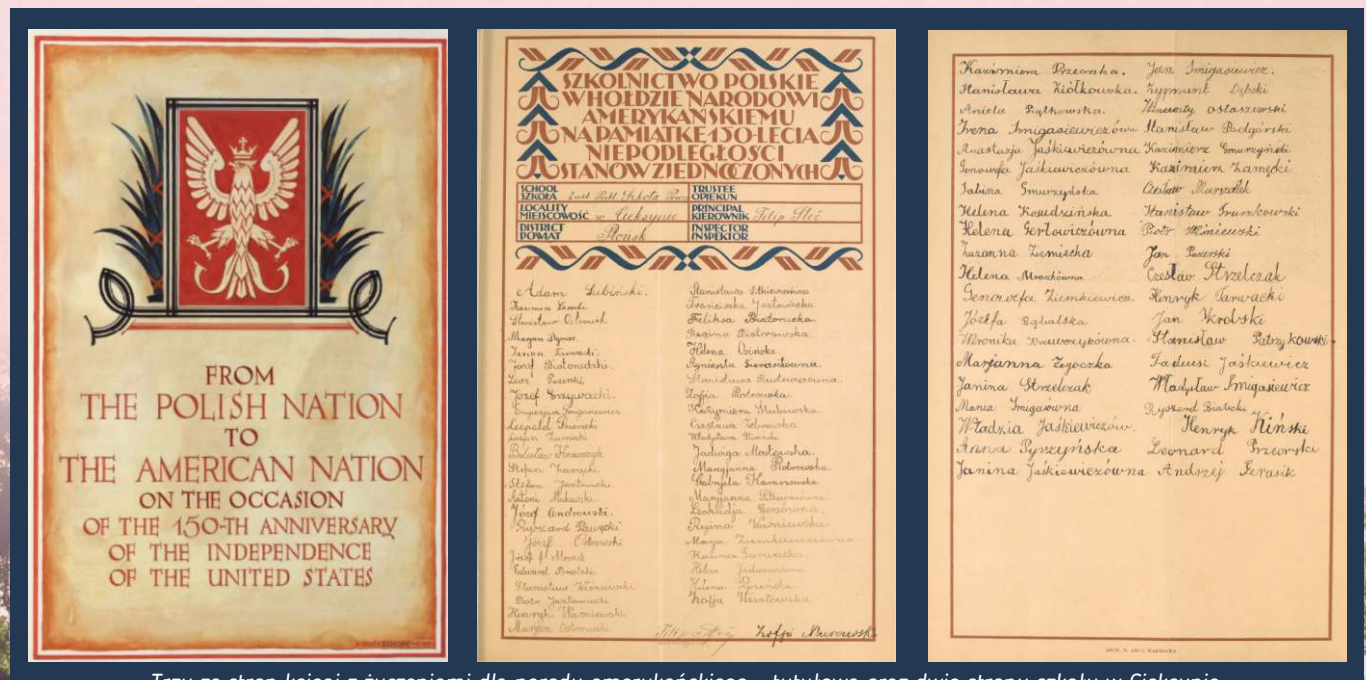
Zbiorowa mogiła w formie kopca zwanego Kurhanem.

CIEKSYN

Złotymi zgłoszkami zapisała się szkoła w Ciekusynie w *Polskiej Deklaracji o Podziw i Przyjaźni dla Stanów Zjednoczonych*¹. Dwie karty szkoły zawierają łącznie 86 podpisów uczniów, podpis kierownika szkoły – pana Filipa Stecia oraz podpis pani Zofii Nurowskiej. Ówczesna nazwa szkoły brzmiała *2-ukl. Publ. Szkoła Powszech. w Ciekusynie pow. Płońsk*.

Według danych zawartych w *Spisie ziemian Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930*, w Ciekusynie majątek Edmunda Wyrzykowskiego posiadał powierzchnię 354 ha.

Na odległym o ok. 400 m od kościoła cmentarzu, spoczywają m.in. Hilary Ostrowski – tajny radca i marszałek szlachty płockiej, pierwszy właściciel pałacu w Kosewie, pani Maria Sienkiewicz – siostrzenica Henryka – prowadząca w czasie okupacji niemieckiej tajne nauczanie w Ruszkowie, a także na tej nekropolii znajduje się grób, w którym pochowano 85 żołnierzy poległych w bitwie nad Wkrą w nieodległym Borkowie.

Trzy ze stron książki z życzeniami dla narodu amerykańskiego – tytułowa oraz dwie strony szkoły w Ciekusynie.

¹*Polska Deklaracja o Podziw i Przyjaźni dla Stanów Zjednoczonych* to kolekcja 111 tomów podpisów uczniów, nauczycieli, osób związanych z oświatą polską w latach 1925/1926 oraz władz państwowych. Zbiór ten został opracowany w Polsce i dostarczony do Białego Domu, prezydentowi Calvinowi Coolidge, z zamierzeniem uczczenia 150. Rocznicy Deklaracji Niepodległości. Zawiera on pozdrowienia i podpisy przedstawicieli wszystkich szczebli władz II Rzeczypospolitej, z prezydentem Ignacym Mościckim, premierem Bartłem oraz posłami i senatorami RP. W zbiorze odnajdujemy podpisy ówczesnego prymasa Aleksandra Kakowskiego, wojskowych, przedsiębiorców, naukowców oraz ok. pięć i pół miliona podpisów uczniów wszystkich szczebli szkół polskich. Podpisy zbierano w urzędach, kościołach, a przede wszystkim w szkołach. Szkoły nawet prześcigały się w oryginalności składanych życzeń. Życzenia składano na specjalnie do tego celu przygotowanych kartach, ozdobnych, pięknie kaligrafowanych i co najważniejsze, uczniowie i osoby dorosłe musiały składać podpisy bardzo starannie i czytelnie. Akcja zbierania podpisów trwała od początku kwietnia do końca czerwca 1926 roku, a zatem w końcówce roku szkolnego 1925/26. Funkcjonowało wtedy w Polsce 27 559 szkół powszechnych, w których 70 063 nauczycieli nauczało 3 259 540 uczniów. W całym polskim systemie oświatowym, w roku szkolnym 1925/26, najwięcej było szkół jednoklasowych, realizujących program w zakresie czterech klas oraz szkół siedmioklasowych – pełnych. W szkole jednoklasowej uczył jeden nauczyciel. Tego typu podarek był i jest ewenementem światowym, nigdzie dotychczas nie napotkanym i niestworzonym. Unikalna kolekcja znajduje się w Bibliotece Kongresu USA. Zbiór ten stanowi nieocenione źródło wiedzy i wspomnień wielu żyjących jeszcze członków rodzin i ich potomków.

Jackowo Dworskie i Jackowo Włościańskie dziś...

Wsie zamieszkałe łącznie przez 336 osób. Z uwagi na zlokalizowany na terenie Jackowa Dworskiego przystanek kolejowy jest to teren atrakcyjny również dla osób podróżujących. Na terenie Jackowa Dworskiego od października 2019 r. działa **Koło Gospodyń Wiejskich Jackowianki** liczące 34 członkinie. Koło aktywizuje się przy organizacji wydarzeń tj. Mikołajki, Andrzejki, Ostatki. Dzięki Jackowiankom pięknie prezentował się kosz dożynkowy Jackowa Dworskiego w 2019 r. KGW Jackowianki mają szeroki wachlarz planów i pomysłów na przyszłość, np. organizacja zajęć zumbi. Członkinie koła wspólnie z Panią Sołtys- Katarzyną Kosewską dążą do kompleksowego wyremontowania świetlicy wiejskiej, na wykorzystanie której mają już wiele pomysłów. Warto podkreślić, że w ramach „Mazowieckiego Instrumentu Aktywizacji Sołectw” MAZOWSZE 2019 ze środków pochodzących z województwa mazowieckiego celem zabezpieczenia terenu wokół świetlicy wiejskiej wykonano ogrodzenie.

Mikołajki zorganizowane przez KGW Jackowianki.

Opisując zaangażowanie mieszkańców ww. wsi nie można zapomnieć o **Kole Gospodyń Wiejskich w Jackowie Włościańskim** założonym w czerwcu 2019 r. W chwili obecnej koło liczy 31 członków, którzy chcą aktywnie promować swoją wieś, brać udział w lokalnych uroczystościach, kultywować tradycje i przekazywać je młodszemu pokoleniu. Podczas niedługiego okresu istnienia udało im się zorganizować kilka przedsięwzięć mających na celu integrację mieszkańców wsi. Koło ma nadzieję, że poprzez takie spotkania uda się zjednoczyć społeczność oraz zachęcić do wspólnego działania.

Kosz dożynkowy - Jackowo Dworskie.

Koło Gospodyń Wiejskich w Jackowie Włościańskim.

JACKOWO DWORSKIE WŁOŚCIAŃSKIE

Wizytówką wsi jest również **OSP Jackowo** założona w 1955 r. Aktualnie liczy ona ok. 30 druhen i druhów wykazujących duże zaangażowanie w społeczną działalność przeciwpożarową. Większość strażaków posiada ukończone kursy specjalistyczne pozwalające ochotnikom brać czynny udział w działaniach ratowniczo-gaśniczych. Druhowie chętnie organizują pokazy i szkolenia z zakresu ochrony przeciwpożarowej dedykowane dzieciom i młodzieży z terenu gminy. Aktywnie biorą udział w świątach kościelnych, jak i uroczystościach gminnych. Sportowy duch strażaków corocznie plasuje ich na jednym z miejsc na podium w zawodach sportowo-pożarniczych. W wolnych chwilach druhowie wraz z rodzinami i sąsiadami spotykają się na placu strażackim, grając w siatkówkę, organizując ogniska, a w sezonie zimowym dla miłośników sportu udostępniana jest sala wraz ze stołem do tenisa stołowego. Warto podkreślić, iż dzięki zaangażowaniu członków OSP Jackowo sukcesywnie pozyskiwane są środki zewnętrzne na umundurowanie, remonty strażnicy oraz na zakup specjalistycznych sprzętów wyposażających średni samochód bojowy marki Star 266. Członkowie OSP Jackowo dzięki swojej otwartości i zaangażowaniu w niesienie pomocy bliźniemu zarażają młodzież pasją do straży i zostają docenieni przez mieszkańców.

Z historycznych zapisów...

Na mapie *Korona w II poł. XVI w.* występuje jedna nazwa wsi – Jackowo (obecnie J. Dworskie i J. Włóściańskie). Na mapie *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Mapy. Plany*, Jackowo występuje również pod jedną nazwą brzmiącą współcześnie – Jackowo. Osada stanowiła własność szlachecką. Kilka ważnych informacji, dotyczących głębokiej przeszłości Jackowa zawartych jest w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*. Odnajdujemy tu następujący zapis: *Jackowo, wieś w pow. pułtuskim, parafii Nasielsk. Leży przy linii drogi żelaznej nadwiślańskiej, o 7 wiorst od Nasielska ku Gąsolinowi. W r. 1322 wieś stołu biskupiego Jasczkowo oddana w połowie przez zamianę ks. Wacławowi (Kod. Maz 44). W r. 1576 Bartłomiej Gorski płaci we wsi Jaczkowo od 9 łanów 4 zagrodnikom i 2 rzemieślnikom. W powstałym kilka wieków później Rejestrze Diecezjów Franciszka Czaykowskiego czyli właściciele ziemscy w Koronie 1738-1784 Jackowo występuje jeden raz, a właścicielem częściowych dóbr był Łempicki. Z informacji zawartych w protokole wizytacyjnym parafii Nasielsk z roku 1775, dowiadujemy się, że: *Wsie mieszkalne do parafii należące są te:... Jackowo ... w powiecie nowomiejskim...* W innym fragmencie protokołu tej wizytacji czytamy: *Włók chełmińskich ma wyznaczony sobie kościół nosalski pięć (1 włóka chełmińska staropolska – odpowiednik dzisiejszych ok. 18 ha –**

OSP Jackowo.

Z.S.) między rolami nowomiejskimi leżących... Trzecia włóka chełmińska w tymże polu pierwszym nowomiejskim kończącym się także od granicy pobocznej, to jest od zachodu słońca i granicy kosewskiej, mazewskiej, lubomińskiej i Jackowskiej, która przez większą część zarosła... Zatem dobra kościelne sięgały granicy dóbr wymienionych wiosek, w tym i dóbr Jackowa, których właścicielami była w części rodzina Łempickich.

Według protokołu wizytacji zarządzanej przez biskupa Adama Prażmowskiego i przeprowadzonej przez jego kancelarię przy współudziale proboszczów wszystkich parafii diecezji z 1817 roku, Jackowo wymienione jest w zestawieniu ludności parafii Nasielsk z następującymi wpisami: *Jackowo W. Ostaszewskiego* z 14 dymami i 197 osobami. Drugi zapis brzmi: *Ze wsi dziedzicznej Jackowo W-go Ostaszewskiego dziesięćcin piędziennych zł. pol. 20*. Z ostatniego wynika, że *Jackołowo* (taki zapis wniesiono do protokołu) *częstkowej szlachty* znalazło się w grupie wsi od kilku i kilkunastu lat zalegających w odprowadzaniu dziesięciny na sumę *zł pol 17 gr 24*.

Natomiast według danych *Towarzystwa Kredytowego Ziemińskiego* w 1827 r. *było tu 16 domów, 168 mieszkańców. Folwark Jackowo z wsią tejże nazwy leży w gminie Gołębie par. Nasielsk, od Nasielska 4 wiorsty od rzeki Narwi wiorst 21. Rozległość wsi i folwarku wynosi mórg 1001, grunta orne i ogrody mórg 555, łąk mórg 43, pastwisk mórg 26, lasu mórg 356, nieużytki i place mórg 21, budynków murowanych 2, drewnianych 15. Wieś Jackowo osad 26, gruntu mórg 164.*

Z zestawienia *Szlachty wylegitymowanej Ziemi Nasielskiej* w latach 1836-1861 wynika, że widnieje w nim nazwisko Józefa

JACKOWO DWORSKIE WŁOŚCIAŃSKIE

Mieszkowskiego h. Lis, właściciela majątku w Jackowie. Jest to wczesna legitymacja pochodząca z 1837 r.

Od początku XX w. z Jackowem nierozdzielnie związana była rodzina Grzebskich. Byli oni właścicielami folwarku Jackowo. Zarówno ojciec Leon jak i syn Feliks czynnie uczestniczyli w życiu gospodarczym Nasielska i okolicy. Leon Grzebski (sędzia gminny) był zagorzałym zwolennikiem i dobrym duchem budowy nowego kościoła parafialnego w Nasielsku w końcu XIX w. Założona w 1901 r. spółka rejentalna, przekształcona w 1905 w akcyjną z późniejszą nazwą *Rolnik*, oprócz F. Grzebskiego skupiała cały miejscowy establishment, w tym czworo ziemian. Ponadto F. Grzebski był założycielem progimnazjum filologicznego i Koedukacyjnej Szkoły Handlowej Polskiej Macierzy Szkolnej w Nasielsku. W latach I wojny prowadził działalność niepodległościową, a w czasie wojny sowiecko-polskiej był członkiem Powiatowego Komitetu Obrony Narodowej w Pułtusku i ofiarował znaczne kwoty na rzecz obronności kraju.

W czasie wojny z Sowiecami, w lecie 1920 r., ludność Jackowa bolszewicy zmuszali do pracy przy młóćce zboża, wypieku chleba i kopaniu kartofli. W majątku Jackowo należącym do Feliksa Grzebskiego, chłopów zwerbowano do pracy, obiecując im nadanie ziemi dworskiej. Praca chłopów była nadzorowana przez niewielki oddział sowiecki. W Jackowie, od maja 1944 działała tajna komórka PPR (sekr. Stefan Stępniewski). We wsi istniała tajna skrzynka kontaktowa AK, kierowała nią nieznana z nazwiska miejscowa krawcowa. Skrzynka służyła do kontaktu z ośrodkiem w Goławicach.

Zdjęcie rodziny Grzebskich z Jackowa.

JASKÓŁOWO

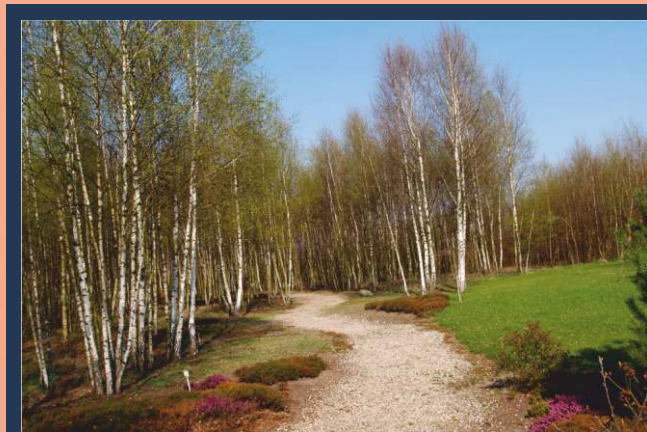
Jaskółowo dziś...

Malownicza i zielona wieś licząca ok. 171 mieszkańców, którzy z pewnością mogą być dumni z **OSP w Jaskółowie** utworzonego na początku lat 60. Inicjatorem i pierwszym prezesem OSP został ówczesny sołtys Pan Zdzisław Jędrzejewski, a naczelnikiem Wiesław Chimkowski. Mieszkańcom bardzo spodobał się pomysł, gdyż po kilku dniach do jednostki należało 24 nowych członków. Na początku działalności strażacy nie mieli żadnego sprzętu, a siedzibę stanowiła szopa wynajmowana od Pani Ireny Rubachy. Niedługo po założeniu formacji, druhowie otrzymali motopompę oraz kilka węży. Do akcji ładowali sprzęt na wóz konny, który należał do któregoś ze strażaków. W 1965 roku nowym prezesem straży w Jaskółowie został Pan Jan Turek, który zaproponował by wybudować murowaną remizę. Plany nowego prezesa zostały zrealizowane dopiero po 15 latach - 18 lipca 1981 r. - gdyż tak długo trwało zbieranie środków finansowych na budowę oraz przygotowanie dokumentów. W 1981 roku komenda rejonowa Straży Pożarnych w Pułtusku przekazała powyższej jednostce pierwszy samochód gaśniczy Żuk. Skromne wyposażenie jednostki nie było powodem do poddania się. Druhowie walczyli o jej utrzymanie. Pierwsze sprzęty otrzymali od straży w Nasielsku. Podejmowali i w dalszym ciągu podejmują aktywność związaną z pozyskiwaniem środków zewnętrznych na cele statutowe. Wiele środków pozyskiwanych jest dzięki organizacji imprez tj. zabawy taneczne, czy zbiórki. Jednostka w obecnej chwili posiada na wyposażeniu jeden samochód strażacki. OSP Jaskółowo to także działalność społeczna. Ich zaangażowanie widać podczas celebrowania świąt państwowych i kościelnych, zabezpieczaniu imprez na terenie gminy czy uczestnictwie w zawodach strażackich.

OSP Jaskółowo oraz OSP Nuna.

Warto podkreślić, iż w Jaskółowie do dyspozycji mieszkańców Gminy Nasielsk utworzona została **ścieżka edukacyjna**. Długość ścieżki wynosi ok. 1,5 km. Spotkać tam można m.in. drzewa i krzewy w typie siedliskowym, wrzosowisko, niskie murawy piaszkowe z udziałem kwitnących gatunków roślin, staw z bogatą roślinnością wodną i brzegową. Środki na budowę ww. ścieżki pochodzą z dofinansowania pozyskanego z Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej.

Ścieżka edukacyjna w Jaskółowie.

Staw w Jaskółowie.

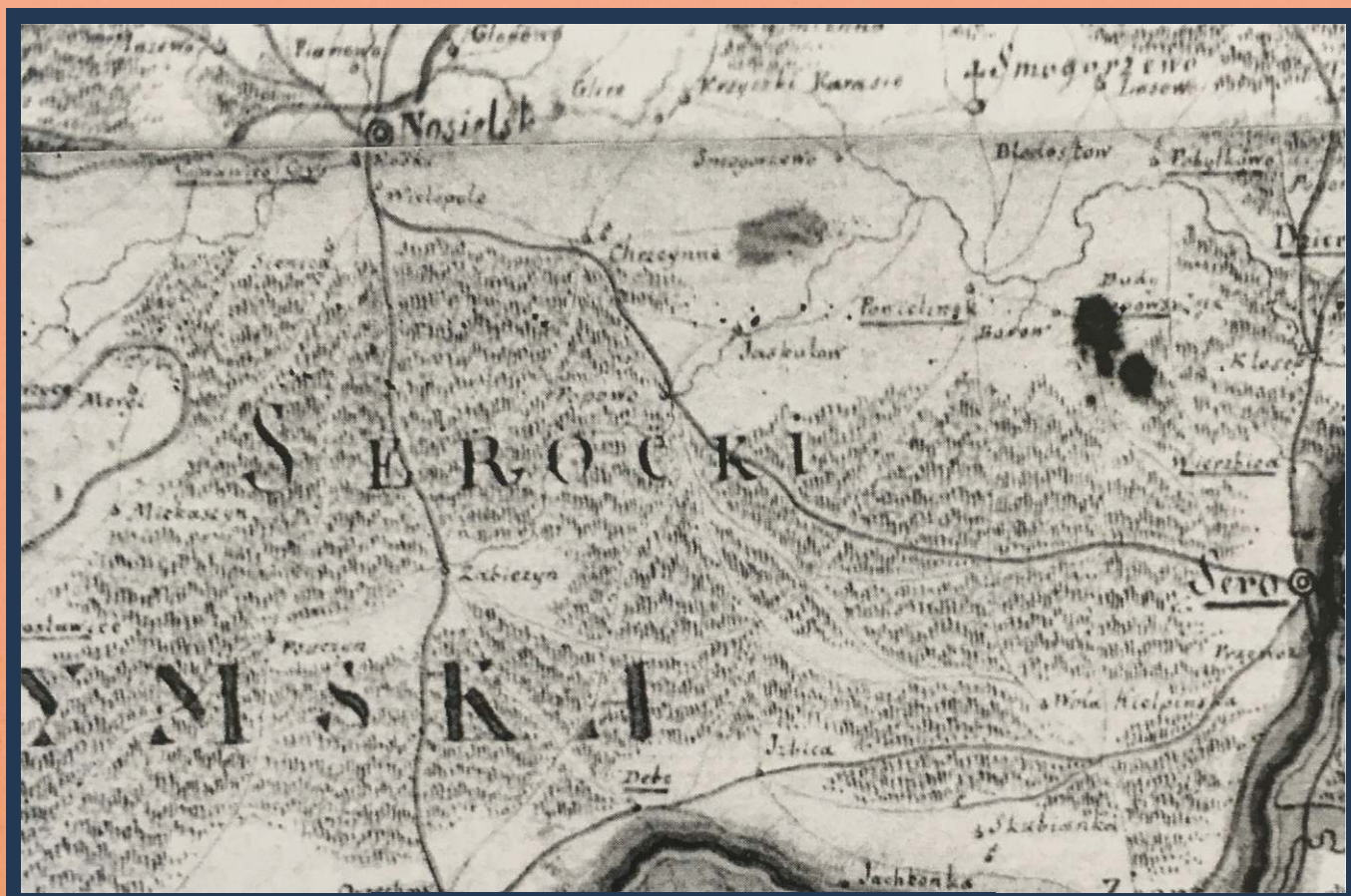

Jaskółowo z historią w tle...

Na mapie *Korona w II poł. XVI w.* wieś występuje pod nazwą **Jaskółowo**. Na mapie *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Mapy. Plany*, wieś występuje pod nazwą **Jaskółowo** i była własnością szlachecką. Przez Jaskółowo, we wczesnym średniowieczu wiódł trakt z Nasielska do Serocka i dalej do handlowego szlaku bużańskiego.

W *Rejestrze Diecezjów Franciszka Czaykowskiego czyli właściciele ziemscy w Koronie 1738-1784*, *Jaskółowo* występuje w czterokrotnie pod tą samą nazwą, jednak właścicielami cząstkowymi dóbr było kilka rodzin: *Glinicy* (1 posesor), *Gzowscy* (2 posesorów), *Jaskółowscy* (3 posesorów), i *Mokrzyccy* (4 posesorów). Ciekawą

informację na temat przynależności administracyjnej wiosek ze wschodniej części parafii Nasielsk, odnajdujemy w protokołach wizytacji z roku 1775-76, przeprowadzonych na polecenie biskupa Jerzego Michała Poniatońskiego – biskupa płockiego. W punkcie 1., dotyczącym rozległości parafii zapisano: *Wsie mieszkalne do parafii należące są te: Nosilsk... i nowa wioska Stpice w powiecie nowomiejskim, a w syrockim: Jaskółowo, Popowo, Żabiczyn, Krzyczynno, Pniewo, Glice, Głodówko, Krzyczki Karasie*. Z zapisu wynika, że na wschód od Nasielska tereny wchodziły w skład powiatu serockiego. Granica musiała przebiegać tuż za miastem, skoro Pniewo i Chrczynno należało już do tego powiatu.

Fragment mapy K. Pertheesa z lat 80. i 90-tych XVIII w.

JASKÓŁOWO

Według protokołu wizytacji zarządzanej przez biskupa Adama Prazmowskiego i przeprowadzonej przez jego kancelarię przy współudziale proboszczów wszystkich parafii diecezji z 1817 roku Jaskółtowo występuje pod nazwą *Jaskółtowo cząstkowych szlachty*. Liczyło ono 16 dymów zamieszkiwanych przez 164 osoby. Z zapisu umieszczonego w protokole wizytacji parafii Smogorzewo dowiadujemy się, że: *Na wsi Jaskółtowie, na części dziedzicznej urodzonego Aleksego Ostrowskiego zapisany dnia, miesiąca, roku nie wiadomo, przed aktami ziemskimi ziemi zakroczymskiej, lecz dnia 9 marca roku 1802 w wyższej landraturze pułtuskiej, z rozkazu regencji płockiej ten kapitał złotych polskich 2000 jest hipotekowany, z procentami 5 od sta należących się, ale regularnie nie opłacają, aż za pozwem. Według informacji zawartych w Księgach Towarzystwa Handlowego Ziemskiego odnajdujemy następujący zapis o tej wsi: Jaskółtowo, wieś w pow. pułtuskim, gmina i parafia Nasielsk. W 1827 r. było tu 19 domów, 148 mieszkańców. W 1842 r. folwark Jaskółtowo ze wsią t. n. miał około 500 mórg obszaru. Wieś Jaskółtowo os. 25, gruntu 56 mórg. Natomiast wg informacji zawartych w Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, w roku 1880 wieś i folwark Jaskółtowo należały do gminy Nasielsk.*

W *Spisie alfabetycznym obywateli ziemskich Królestwa Polskiego oraz dóbr przez nich posiadanych z roku 1885*, odnajdujemy informację dotyczącą majątku ziemskiego Teofila Chojnackiego. Dobra obejmowały 380 ha, a zamieszkiwało je 62 osoby. Dobra dysponowały 12 zabudowaniami o różnym przeznaczeniu. Jednak według danych Zarządu Powiatu Pułtuskiego z roku 1906 dobra Chojnackiego uległy zmniejszeniu do 249 ha. Według danych zawartych w *Spisie ziemian*

Rzeczypospolitej Polskiej w roku 1930, w Jaskółtowie majątek Teofila Chojnackiego posiadał powierzchnię 120 ha. Teofil Chojnacki był również właścicielem budynku w Nasielsku, gdzie obecnie mieści się biblioteka miejska.

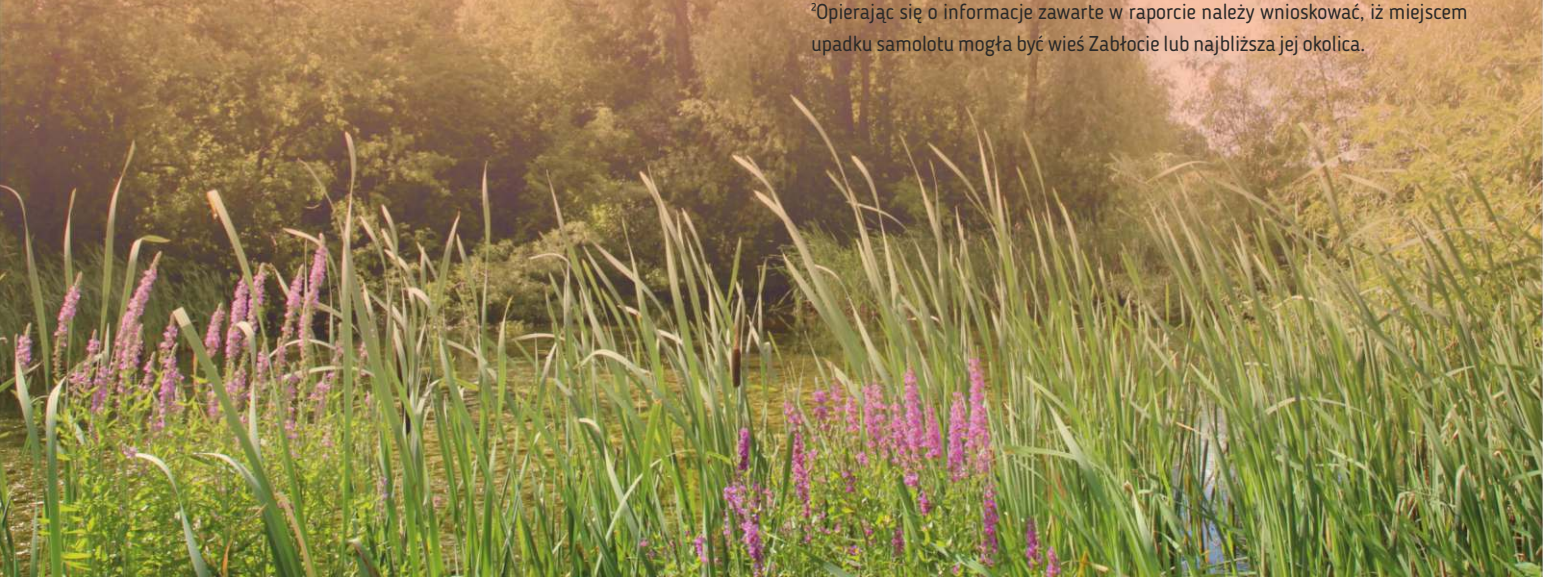
Jaskółtowo w okresie II wojny światowej.

Dużą aktywność lotniczą w październiku 1944 r. w rejonie Nasielska – Serocka wykazywało rosyjskie lotnictwo myśliwskie. Potwierdza ten fakt niemiecki meldunek z *I. Btl./Gren. Rgt. 111* z dn. 28 XI.1944 r¹. W meldunku zawarta jest informacja o zestrzeleniu o godz. 13.30 samolotu myśliwskiego ŁaGG 3 w odległości ok. 1500 m na pół-wsch od Jaskółtowa przez Lt. d. R. Karla Volka, Adj. I. Btl. Gren. Rgt. 111². Z informacji zawartych w raporcie wynika, że myśliwiec ŁaGG-3 został zestrzelony przez wymienionego z nazwiska oficera z oddziału piechoty. Samolot spadł z wysokości ok. 250 m i rozbił się na ziemi. Został trafiony w kadłub. Pilot zginął na miejscu. Dokumentacja tego zestrzelenia została sporządzona w dn. 3 grudnia 1944 r. Ślad po upadku samolotu zachował się do wiosny 1945 r.

W rękopisie *Kroniki parafii Nasielsk, Nasielsk 1948*, znajdującej się obecnie w archiwum parafialnym w Nasielsku czytamy: *Pierwsze linie frontowe okopów przebiegały przez wioskę Popowo i Jaskółtowo. I tak przez pół roku, aż do 13 stycznia 1945 r. stały naprzeciw siebie wrogie armie nękając się wzajemnie. Ludność ze wspomnianych wiosek oraz sąsiednich i z Nasielska została wysiedlona. Domy i zabudowania gospodarcze zostały częściowo rozebrane w okopy, a częściowo zniszczone i spalone od pocisków armatnich. Gdy ruszyła zimowa ofensywa Armii Czerwonej wówczas w ogniu walk zniknęło resztę domów i osiedli ludzkich. W wiosce Jaskółtowo został tylko jeden dom.*

¹Meldunek pochodzi z zasobu archiwalnego p. Jerzego Bocia.

²Opierając się o informacje zawarte w raporcie należy wnioskować, iż miejscem upadku samolotu mogła być wieś Zabłocie lub najbliższa jej okolica.

Konary dziś...

Wizytówką gminy jest wieś Konary, która liczy 108 mieszkańców. Od kilku lat na jej obszarze funkcjonuje **Centrum Akwaponiki**, czyli system produkcji żywności łączący konwencjonalną akwakulturę (hodowlę wodnej fauny w zbiornikach) z hydroponiką (uprawa roślin w wodzie) w wytworzonym symbiotycznym środowisku.

W 2018 roku Konary wygrały konkurs organizowany przez Komisję Europejską w Brukseli pt. „**EUinmyRegion postcards**”, którego celem było promowanie ciekawych projektów dofinansowanych ze środków unijnych. Dzięki temu na ręce Urzędu Miejskiego trafiło 300 pocztówek promujących region.

3 października 2012 r. w Mazowieckim Urzędzie Województwa Marszałkowskiego, podczas uroczystej gali, przedstawiciele sołectwa Konary z rąk m.in. Wojewody Mazowieckiego – Jacka Kozłowskiego i Senatora RP Ireneusza Niewierowskiego odebrali nagrodę za zajęcie III miejsca w konkursie „Najaktywniejsze sołectwo”. Nagrodę odebrał sołtys Konar Jarosław Rudnik.

Warto podkreślić, że mieszkańcy Konar bardzo dbają o politykę informacyjną związaną z ochroną środowiska, a punktem centralnym spotkań lokalnej społeczności jest świetlica wiejska wraz z przyległym terenem sportowo- rekreacyjnym (dofinansowane z Urzędu Marszałkowskiego Województwa Mazowieckiego, PROW 2007- 2013, w ramach działania „Odnowa i rozwój wsi”).

Świetlica wiejska w Konarach.

KONARY

Konary historycznie...

Z omówienia sieci drożnej rejonu Nasielska, dokonanego przez p. Mariusza Błońskiego w pracy *Nasielsk we wczesnym średniowieczu*, możemy dowiedzieć się, że z Nasielska przez Konary, Popielżyn do Płońska wiódł jeden ze starszych gościńców, stanowiących w kasztelanii nasielskiej fragment traktu z Płocka do Pułtusa. Na mapie *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Mapy. Plany*, wieś Konary występuje pod nazwą współczesną Konary jako własność szlachecka. Na mapie *Korona w II poł. XVI w.* występuje nazwa wsi Konary również w obecnej formie.

W wykazie wsi należących do parafii Ciekosyn znajdującym się w protokole wizytacyjnym tej parafii z 1775 roku, o Konarach wspomniane jest tylko to, że należały do rejonu wsi parafii i położone były w powiecie nowomiejskim. Informację powyższą potwierdza zapis dokonany w *Regestrze Diecezji Franciszka Czajkowskiego z lat 1783-1784*, wymienia jako właściciela dóbr Konary - Wessla, syna Stanisława starosty golubskiego. Konary leżące w ówczesnej parafii Ciekosyn wieś należały do *Dekanatu Nowomiejskiego*.

Według protokołu wizytacji zarządzanej przez biskupa Adama Prażmowskiego i przeprowadzonej przez jego kancelarię przy współudziale proboszczów wszystkich parafii diecezji z 1817 roku, Konary występują pod współczesną nazwą i była to *wieś dziedziczna J.W. Hrabiego Dambskiego*, z liczbą dymów 12 i liczbą ludności 64. Z protokołu dowiadujemy się również, że *ze wsi olędrzy płacili dziesięcinę zł. pol. 17 gr. 15 i ciż sami pro Funeralibus* (mowa o opłacie za chowanie swoich zmarłych na cmentarzu parafialnym) *z dworskich grontów teraz przez tychże olędrów posiadanych należy wytyczna, której nie oddają od lat trzydziestu jednego zł p. 10 gr. 19.*

Z informacji zawartych w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, w roku 1880 dowiadujemy się, że Konary – to *Wieś w powiecie pułtuskim, gmina Czajki (ob.)? parafia Ciekosyn*. Ciekawa jest również informacja dotycząca liczby ludności, ale nie około 1880 r. lecz jak czytamy: *W 1827 r. było tu 12 domów i 94 mieszkańców.*

Z Konarami i ich XIX-wieczną historią nierozzerwalnie związana była sprawa tzw. kolonizacji niemieckiej, raczej pruskiej. O pochodzeniu osadników niemieckich w rejonie Nasielska można dowiedzieć się przeglądając akta stanu cywilnego, które w sporej części zachowały się dla naszego terenu i znajdują się w archiwum w Pułtusk. Osadnicy wiejscy otrzymywali zwrot kosztów transportu na miejsce osiedlenia tzw. „podwodowe” w wysokości 2 grosze za przejechaną milę na osobę. Na terenie Ziemi Nasielskiej osiedlali się oni w takich wsiach jak: Chlebotki, Dębinki, Kątne, Konary, Mazewo, Mogowo, Ruszkowo, Słustowo i Wymysły. Z osadnictwem niemieckim ściśle związany był cmentarz grzebalny ewangelicko-augsburski znajdujący się w Konarach oraz świątynia. Z zapisów nazwisk na zachowanych nagrobkach od I poł. XIX w., można wnioskować, że pomimo podejmowanych prób germanizacji na naszym terenie, z biegiem lat następowała częściowa asymilacja kolonistów z miejscową ludnością. Świadczą o tym inskrypcje nagrobne, początkowo tylko niemieckie, później dwujęzyczne, a następnie tylko w języku polskim.

W dokładny i ciekawy sposób przedstawił ją w swoim artykule na łamach *Życia Nasielska* p. Daniel Dalecki. W artykule *Kościół ewangelicki i jego wyznawcy na Ziemi Nasielskiej* pisał: *Akcja kolonizacyjna prowadzona przez władze pruskie, nabrała największego nasilenia wraz z utworzeniem tzw. Prus Nowoschodnich na pocz. XIX*

wieku. Kolonizatorzy niemieccy osiedlali się szczególnie tam, gdzie występowała urodzajna i żyzna gleba. Na Ziemi Nasielskiej, która weszła w skład Pros Nowowschodnich, Niemcy swoje gospodarstwa lokowali we wsiach: Konary, Winniki, Chlebiotki, Mazewo, Mogowo, Dębinki, Pieścirogi, Studzianki. We wspomnianych wyżej miejscowościach stanowili co najmniej połowę mieszkańców danej osady. Ludność ta była w zasadniczej części wyznania ewangelickiego. Główną i najważniejszą świątynią ewangelicką na naszym terenie była „Kircha” w Konarach. Był to budynek drewniany, posiadający nad dachem dzwonnice, wewnątrz kancelarię oraz pomieszczenia mieszkalne służące pastorowi. W Konarach znajdował się również cmentarz, na którym grzebano wyznawców z całego filiału.

Według danych zawartych w Krajowym Rejestrze Spraw Wewnętrznych, źródle archiwalnym, w 1840 roku teren parafii Nasielsk zamieszkiwało 134 wyznawców religii ewangelicko-augsburskiej. Skupieni oni byli we wsiach: Konary, Słustowo, Mazewo, Ruszkowo, Dębinki i 2 osoby w Krzyczkach.

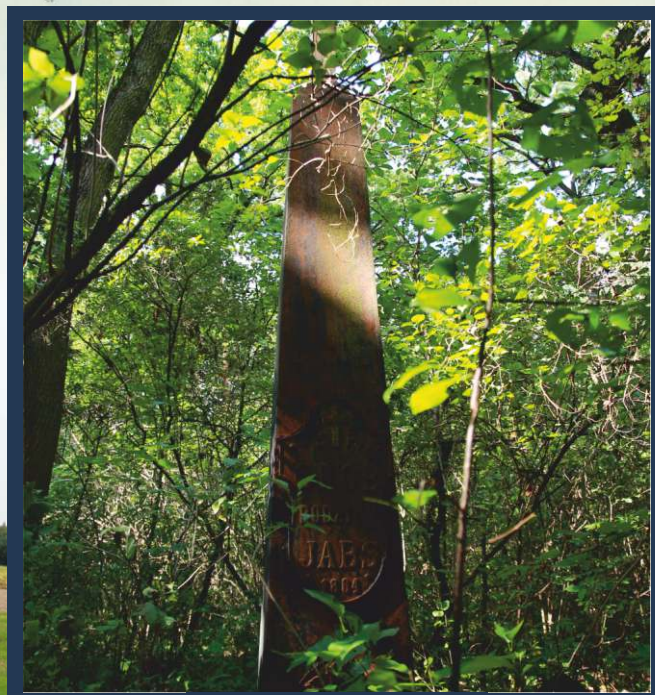
W roku 1840 na mocy dokumentu o zmianie granic obwodu powiatu pułtuskiego, postanowieniem Rady Administracyjnej z dn. 3 listopada do obwodu płockiego przeszły wsie oraz folwarki w Konarach, Kossewie, Chlebiotkach, Wymyślach i Łycznie.

Dużo ciekawych informacji odnajdujemy w artykule autorstwa p. Krzysztofa Maciasa zamieszczonym w *Notatniku Nasielskim* (nr 29/2003), pt. *Spotkanie z historią w Konarach*. Autor odnotował: *W okresie I wojny światowej Rosjanie wysiedlili stąd Niemców i wywieźli w okolice Charkowa. Po odzyskaniu przez Polskę*

KONARY

niepodległości w 1918 r., wielu z nich powróciło do Konar. Na terenie gminy Nasielsk przed II wojną światową zamieszkiwało około 3000 niemieckich kolonistów. Według relacji pani Ireny Strogulskiej z domu Szumskiej, bardzo związanej z Konarami od roku 1926, była to wieś wzorowo prowadzona. Niemcy z Konar byli ludźmi bardzo pracowitymi, dobrymi sąsiadami, a ponadto bardzo religijnymi (należy zaznaczyć, że oprócz ludności wyznania ewangelickiego, wieś zamieszkiwali również baptyści, choć w mniejszym procencie).

Według danych zebranych w I Powszechnym Spisie Ludności, który był przeprowadzony we wrześniu 1921 r. w gminie Nasielsk zamieszkiwało 355 osób wyznania ewangelicko-augsburskiego. Wsiami w gminie Nasielsk, w których mieszkało najwięcej ludności tego wyznania były: Mogowo – 88 osób, Konary – 72 osoby, Słustowo – 67 osób, Chlebiotki – 66 osób i Dębinki – 56 osób. Według innej informacji – z roku 1930 – na terenie gm. Nasielsk zamieszkiwało przed wojną ponad 350 kolonistów niemieckich (co by się zgadzało z informacją uzyskaną w spisie powszechnym z 1921 r.), osiadłych tu od dawna. Zamieszkiwali oni zwartą masą następujące wioski: Chlebiotki, Łyczno, Konary (tylko 3 rodziny polskie), Mogowo, Strojec, Dębinki (50%), Pieścirogi Nowe, Studzianki oraz Wągradno.

Cmentarz ewangelicki.

KRZYCZKI

PIENIĄŻKI
SZUMNE
ŻABICZKI

Budynek byłej szkoły z Dębinek.

Świetlica wiejska w Krzyczkach - Pieniążkach

Wóz strażacki OSP Krzyczki.

Krzyczki - Pieniążki, Krzyczki Szumne oraz Krzyczki - Żabiczki dziś...

Wsie łącznie zamieszkałe są przez 272 osoby. To malownicze i bardzo rozległe tereny rolne bogate w naturę, której wyjątkowy urok przyciąga turystów również w ten rejon Gminy Nasielsk. Ciekawostką jest, że w istniejącym tam kompleksie hotelowym, stworzonym na terenie po byłej żwirowni, swoje miejsce znalazł drewniany budynek byłej szkoły w Dębinkach.

Na terenie wsi od 1962 r. prężnie działają druhowie z **OSP Krzyczki**. Początkowo nie posiadając własnego obiektu na potrzeby przechowywania sprzętu strażackiego użyczono garaż Pana Romana Pątkowskiego. Do wyjazdów używano ciągnika wraz z przyczepą zapożyczone z bazy miejscowej Spółdzielni Kółek Rolniczych. W 1976 r. na działce wiejskiej wzniesiono świetlicę i garaż. Poza udziałami w akcjach druhowie aktywnie dbali o bezpieczeństwo przeciwpożarowe prywatnych posesji z terenu wsi. W 1993 r. na potrzeby OSP Krzyczki władze Gminy Nasielsk zakupiły Stara-660 ze zbiornikiem na wodę o pojemności 2500 litrów. Sprzęt pochodzący z demobilu wojskowego został wyremontowany na warsztatach Zespołu Szkół Rolniczych w Golądkowie dzięki staraniom ówczesnego komendanta gminnego OSP. W 1997 r. nastąpiło nieodpłatne przekazanie od SKR Nasielsk byłej bazy po miejscowej spółdzielni na rzecz OSP Krzyczki. Druhowie organizowali spotkania i pogadanki z młodzieżą o tematyce przeciwpożarowej w istniejącej do 2008 r. Szkole Podstawowej w Krzyczkach Pieniążkach. Bieżąca działalność OSP Krzyczki opiera się przede wszystkim na profilaktyce przeciwpożarowej przy współpracy z Państwową Strażą Pożarną i innymi podmiotami. Jednostka bierze czynny udział w akcjach ratowniczych m.in. podczas pożarów oraz wszelkich klęsk i zdarzeń. Druhowie chętnie biorą udział w regularnych szkoleniach podnoszących ich kwalifikacje. Aktywnie wspierają wydarzenia organizowane na terenie gminy. Warto podkreślić, że w 2019 r. pozyskali środki zewnętrzne z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji w wysokości ok. 5000,00 zł na zakup mundurów wyjściowych.

Z historycznych zapisów...

Na mapie *Korona w II poł. XVI w.* wieś występuje pod kilkoma nazwami: **Krzyszczki Małe** (obecnie Pieniążki), **Krzyszczki Karasie** (obecnie nie występują), **Krzyszczki Wielkie** (obecnie Żabiczki). Na mapie *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Mapy. Plany*, Krzyczki występują pod trzema nazwami: **Krzyszczki Wielkie**, **Krzyszczki Małe** i **Krzyszczki Karasie**. Pomiędzy **Krzyszczkami Wielkimi**, a **Krzyszczkami Małymi** naniesiona jest nazwa osady **Glice**. Wszystkie części Krzyczek były własnościami szlacheckimi.

Bardzo ciekawym zagadnieniem, dotyczącym układu przestrzennego poszczególnych wsi dziedzicznych Krzyczek, jest sprawa przebiegu traktu –gościńca z Nasielska w kierunku Pułtusa. Trakt ten jeszcze w XVI wieku, przebiegał według układu poszczególnych części dziedzicznych Krzyczek (mogła istnieć również odwrotna sytuacja – poszczególne osady Krzyczek lokowały się wzdłuż traktu), omijając dużym łukiem od południa dzisiejsze dwa mostki na Nasielnej (patrz załączona mapa *Średniowieczny trakt z Nasielska do Pułtusa przez Krzyczki*).

Charakterystyczne dla Mazowsza stosunki społeczne, jeszcze w XIX wieku, przede wszystkim w sferze układu społecznego, możemy odnieść do Krzyczek. Procentowy udział szlachty w tej wsi (wraz z przysiółkami), wahał się w granicach 30%. Wieś zamieszkiwana była przede wszystkim przez rody drobnoszlacheckie: Chęłchowskich, Dłutowskich, Dzwonkowskich, Gąsiorowskich, Gnatowskich, Grabowskich, Kraiewskich, Kołakowskich, Krzyczkowskich, Kwasięborskich, Miłoszowskich, Masselów, Ostaszewskich, Zakrzewskich, Trzasków, Zarembów, Zalewskich, a więc tych, którzy zostali wymienieni w XIX-wiecznych i wcześniejszych rejestrach i spisach. Warto dodać w tym miejscu, że folwarki szlacheckie wokół Nasielska obejmowały na pocz. XIX w. łącznie 28 wsi i przysiółków. Część z przytoczonych wyżej nazwisk szlachty posesjonatów z Krzyczek odnajdujemy w spisach szlachty wylegitymowanej w królestwie Polskim w latach 1836–1861. Inną część w legitymacjach z lat późniejszych (do 1875 r.). Do tej grupy należy m.in. legitymacja szlachecka Mateusza Rostkowskiego, pochodzącego z nieodległych Górek Baciek, ojca Feliksa Rostkowskiego – przedwojennego burmistrza Nasielska i Honorowego Obywatela miasta Nasielska.

Dla ilustracji tego omówienia warto podać przykład legitymacji, najlepiej któregoś z przedstawicieli rodziny Krzyczkowskich, dziedziców na **Krzyczkach** Glicach. Tak więc legitymacja taka wygląda w sposób następujący :

Krzyczkowski h. *Odrowąż. Od Adama, który w r. 1758 w imieniu swoim i braci Sebastiana i Stanisława wystąpił przeciwko macosze Mariannie*

z Łępickich 2* Brólińskiej, wdowie po Jacenty Krzyczkowskim, dziedzicu dóbr Glice i części na Krzyczkach – syn Bartłomiej leg. z 1841 r. oraz wnuki Klemens (s. Antoniego) leg. z 1841, Józef i Stanisław synowie Adama leg. z 1841 r. Od Jacka dziedzica dóbr Głodowo w r. 1758 – praprawnuk Klemens s. Jana leg. z 1849 r.

Podobnie brzmiące legitymacje posiadają: Kraiewski h. Jasieńczyk, dziedzic również dóbr dziedzicznych w Prusinowicach, Gąsiorowski h. Ślepowron, z dziedzictwem wsi Gąsiorowo od 1639 r., Chęłchowski h. Dąbrowa, dziedzic również dóbr w Moksicach i Czajkach, pochodzący w 5 pokoleniu od Józefa Michała (z 1661 r.), czy Ostaszewski h. Ostoja z nieodległymi dobrami w Żebrach Taratach, Żebrach Falbogach, Żebrach Wiatrakach i **Krzyczkach** Zabickich, które dziedziczył po Ignacym i Marcelim wnukach Jakuba, komornika zakroczymskiego, które ten z kolei otrzymał w zapisie z 1725 r. od swoich przodków – Adama – subdelegata zakroczymskiego w 1690 r. To niekiedy bardzo skomplikowane procesy, ale przecież takie miały miejsce i w tym wyrażało się rozdrobnienie warstwy szlacheckiej na przestrzeni dziejów. **Krzyczki** są tego najlepszym przykładem.

W odniesieniu do najstarszych zapisów dotyczących Krzyczek, autorzy broszurki *Krzyczkowska historia*, przytaczają wzmianki z początku XV wieku, znajdujące się w księgach ziemskich płońskich: *Pierwsza wzmianka z nich o Krzyczkach pochodzi z 1408 r... Następne zapiski pochodzą z lat 1424, 1425, 1426, 1427, 1428 itd.* Ponadto przytaczają pierwotne nazwy miejscowości odnotowane w dokumentach: *Crziszcz(k)i*, (1408), *de Krziszcziky* (1424), *i de Krziszczky* (1424), *de Crziczky* (1428), *Krziszczki* 1576, *później Krzyszczki*, a od XIX wieku *Krzyczki*. W mrokach średniowiecza ginie geneza nazwy wsi. Przywoływanie nazwiska pierwotnego właściciela dóbr, wywodzącego się z rdzenia Krzyczkowski, w jakimkolwiek brzmieniu, a następnie przeniesienia nazwy na osadę jest bardzo wątpliwe i nie udowodnione językoznawczo. Podobna wątpliwość występuje gdy rozpatrujemy odwrotną sytuację tj. pochodzenie nazwy rodu od nazwy miejscowości. Przykład Krzyczek jest wzorcowym przykładem rozradzania się rodzin szlacheckich, co pociągało za sobą rozdrobnienie dóbr pierwotnych właścicieli. *Skutkowało to tworzeniem się nowych osiedli – przysiółków*, jak zauważył Stanisław Tyc w swojej pracy doktorskiej, *o nazwach dwuczłonowych tj. Krzyczki Żabiczki, Krzyczki Pieniążki, Krzyczki Szumne, Krzyczki Karasie* czy występujące jeszcze w końcu XVIII w. *Krzyczki Glice*. Warto dodać, że i J.S. Bystron, autorytet w kwestii ustalania pochodzenia nazwisk, nie wyjaśnia pochodzenia nazwiska Krzyczkowski.

KRZYCZKI

PIENIAŻKI
SZUMNE
ŻABICZKI

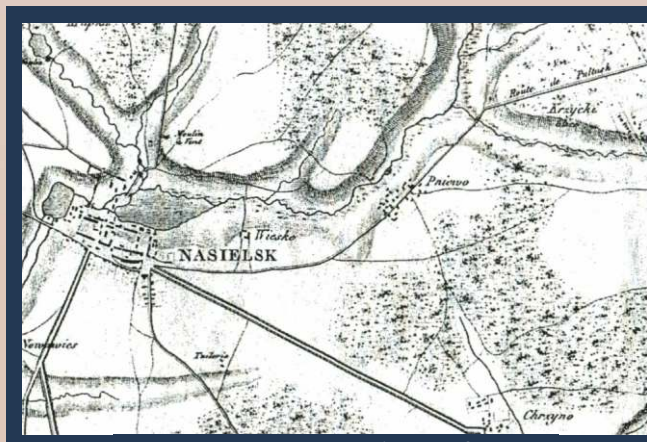
Z protokołu wizytacji przeprowadzonej za biskupa M.J. Poniatowskiego w 1775 r., opisującej parafię Nasielsk, o Krzyczkach dowiadujemy się: *Wsie mieszkalne do parafii należące są te: w powiecie syrockim: Krzyczki Żabiczkie, Krzyczki Karasie.* Przytoczony protokół wizytacyjny wymienia zaledwie dwie osady Krzyczek, chociaż wcześniejsze dokumenty, np. *Regestr Diecezjów*, wymienia ich z nazwy co najmniej cztery. Według protokołu wizytacji zarządzanej przez biskupa Adama Prażmowskiego i przeprowadzonej przez jego kancelarię przy współudziale proboszczów wszystkich parafii diecezji z 1817 roku, Krzyczki wymieniane są w zestawieniu ludności parafii Nasielsk czterokrotnie: *Krzyczki Karasie* *częstkowych szlachty* z 2 dymami i 13 osobami, *ditto Sumne* (*Szumne*) *częstkowych szlachty* z 3 dymami i 29 osobami, *ditto Żabickie* *częstkowej szlachty* z 5 dymami i 39 osobami. Ostatnią pozycję stanowią *Krzyczki ditto*

Pierwotny trakt z Nasielska do Pułtusza przez Krzyczki.

Pieniędzy także szlacheckie z 9 dymami i 103 osobami. Łączna zatem liczba ludności Krzyczek w 1817 r. wynosiła 184 osoby, a we wszystkich osadach odnotowano 19 tzw. dymów. Na mapie B. Krassowskiego *Topograficzna karta Królestwa Polskiego (1822-1843)*, wydanej w Warszawie w 1978 r. w serii Zabytki Polskiej Kartografii (z. 1), występują cztery nazwy poszczególnych części Krzyczek. Czytając mapę od strony Nasielska naniesiono w kolejności: Krzyczki Żabiczkie, Krzyczki Pieniędzy, Krzyczki Szumne i Krzyczki Karasie.

Z zestawienia *Szlachty wylegitymowanej Ziemi Nasielskiej w latach 1836-1861* wynika, że widnieją w nim nazwiska następujących osób: Krzyczkowskiego Bartłomieja h. Odrowąż, właściciela Glic i części Krzyczek, Krzyczkowskiego Józefa Stanisława h. Odrowąż, właściciela Glic i części Krzyczek, Krzyczkowskiego

Fragm. mapy A. Tardieu z 1807 r. ukazujący tereny na wschód od Nasielska.

Klemensa h. Odrowąż, właściciela Glic i części Krzyczek. Ponieważ wszystkie trzy legitymacje pochodzą z tego samego 1841 roku i dotyczą tych samych majątków, należy sądzić iż byli to bracia.

Według informacji zawartych w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, w roku 1880 Krzyczki wymienione są pod czterema nazwami i należały do gminy Nasielsk. Wyszczególnione zostały następujące nazwy Krzyczek: *Karasie*, *Pieniędzy*, *Szumne*, *Żabiczki*, *wsie szlacheckie w pow. pułtuskim, gmina i parafia Nasielsk.* W 1827 r. Krzyczki Karasie - 2 domy, 35 mieszkańców, Krzyczki Pieniędzy - 16 domów, 120 mieszkańców, Krzyczki Szumne - 9 domów, 59 mieszkańców i Krzyczki Żabiczki - 10 domów i 69 mieszkańców.

Po odzyskaniu niepodległości w 1918 roku, w gminie Nasielsk w latach 1929-1938 przeprowadzono akcję komasacyjną. Podlegały jej wsie zamieszkane w przeszłości głównie przez drobną szlachtę. Krzyczki są dobrym przykładem przeprowadzonych działań komasacyjnych. Według danych Urzędu Wojewódzkiego Warszawskiego, Wydziału Rolnictwa (dane z lat 1918-1939), w Krzyczkach-Żabiczkach zajmujących łącznie 293,92 ha komasacją objęto 196 ha. W Krzyczkach-Szumnych i Karasiach na 165,97 ha scalenia zastosowano wobec 82,4 ha.

We wsi Krzyczki-Pieniędzy od pocz. lat 30-tych XX w. mieścił się sklep spożywczo-tytoniowy, którego właścicielem był Teofil Krajewski, a od początku lat 20-tych działała w Krzyczkach 4 klasowa szkoła powszechna. Szczególną pamiątką związaną ze szkołą w Krzyczkach jest karta ze zbioru *Polskiej Deklaracji o Podziwii i Przyjaźni dla Stanów Zjednoczonych*. Karta dotycząca szkoły w Krzyczkach zawiera podpisy 51 uczniów, opiekuna szkoły, kierownika szkoły oraz inspektora szkoły. Jako bardzo ciekawy i ważny, dla

żyjących jeszcze rodzin ówczesnych uczniów i ich potomków jego zdjęcie zamieszczamy w powiększeniu.

Z informacji zawartych w *Życiu Nasielska*, autorstwa A.Z., dowiadujemy się, że w gminie Nasielsk, podczas okupacji: *Tajne nauczanie, w konspiracyjnej formie na terenie gminy Nasielsk prowadził w Krzyczkach Michał Osiecki, którego powinni pamiętać starsi mieszkańcy Krzyczek. W tajnych kompletach w tej wsi uczyło się 30 osób.*

Nauczyciel Michał Osiecki zamieszkały w **Krzyczkach** prócz nauczania prowadzonego tajnie, objął szefostwo Oddziału IV Kwatermistrzowskiego AK na terenie gminy Nasielsk. Natomiast od maja 1944 r. działała w rejonie **Krzyczek** tajna komórka PPR, a funkcję sekretarza pełnił Pan Kwiatkowski.

Wiele ciekawych wspomnień podaje w swojej broszurce *Długie życie* – w dużym skrócie Zygmunt Jaworski (autor pochodził z Krzyczek Szumnych). Z ciekawszych, bezpośrednio związanych z Krzyczkami należą wspomnienia dotyczące nauki w szkole przed wojną. Pisze: *Edukację szkolną rozpocząłem po ukończeniu 7 lat (1932 r.) w I klasie czteroklasowej szkoły powszechnej, znajdującej się w sąsiedniej wsi Krzyczki Pieniążki (ponad kilometr od naszego domu). Prawdopodobnie moją edukacją zajmowała się już wcześniej moja Mama, bowiem po kilku tygodniach kierownik szkoły, pan Michał Osiecki, zaproponował rodzicom przeniesienie mnie do II klasy. Po ukończeniu czterech klas w miejscowej szkole dalszą naukę (klasę VI i VI) kontynuowałem w 7-klasowej szkole powszechnej w Nasielsku (około 5 kilometrów od naszego domu), dokąd chodziłem pieszo. Zobowiązku ukończenia klasy VII zwolniona była młodzież podejmująca naukę w gimnazjum. Taka decyzja podjęta została także w sprawie mojej dalszej edukacji. Wspomina okres wojny i okupacji: ... oświetlenie elektryczne w naszej wsi wprowadzono w latach 50. Nie wiem od kiedy w pokoju było radio z kryształkiem, na słuchawki z anteną napowietrzną. Pamiętam, że korzystałem z niego w wakacje 1939 r....W jakiś czas po uzyskaniu pełnoletniości (2 maja 1943 r.) zostałem członkiem organizacji podziemnej – Armii Krajowej. Stało się to z inicjatywy Michała Osieckiego, mojego nauczyciela ze szkoły w Krzyczkach Pieniążkach...Moja przygoda z konspiracją zaczęła się jednak wcześniej, już wiosną 1940 r. ... W naszej okolicy głośnym był przypadek agenta GESTAPO udającego księdza, któremu jako*

rzekomemu emisariuszowi podziemnej organizacji zaufało kilkanaście osób, co skończyło się ich śmiercią. ... W czerwcu 1944 r. znalazłem się w grupie robotników wyznaczonych spośród mieszkańców wsi Krzyczki Szumne do prac przy budowie umocnień przed postępującą ofensywą Armii Radzieckiej.... Bliskość linii frontu (w prostej linii około 7-8 km) spowodowała, że w październiku 1944 r. otrzymaliśmy nakaz opuszczenia Krzyczek, podobnie jak wszyscy mieszkańcy miejscowości.... Po powrocie do domu (17 01 1945)... Nie było jeszcze żadnych polskich władz, objąłem więc samowłaźczo funkcję sołtysa. Zarządziłem podział ziemniaków zgromadzonych w jednym gospodarstwie pomiędzy wszystkich mieszkańców wsi Krzyczki Szumne. Było jeszcze kilka innych sytuacji, kiedy samowłaźczo pełniłem tę funkcję i podejmowałem z tego tytułu określone decyzje – do czasu zarządzonego przez urząd gminy wyboru sołtysa. Na naszym polu przed żwirowiskiem, a także na polach sąsiadów znajdowały się ciała żołnierzy radzieckich lub ich szczątki. Wspólnie z Krzysztofem (później Krzysztof Jaworski pełnił m.in. funkcję dyrektora Banku Spółdzielczego w Nasielsku) pozbieraliśmy je na sanie oraz pozbieraliśmy dokumenty poległych żołnierzy. Ciała pochowaliśmy we wspólnym grobie przy szosie Nasielsk-Pułtusk, po drugiej stronie wiatraka, natomiast dokumenty oraz broń (karabiny, pepesze, była nawet rusznica przeciwpancerna) i amunicję zawiozłem do stacjonującej w Nasielsku komendantury Armii Radzieckiej. Przekazałem także informację, gdzie pochowaliśmy żołnierzy!.... Frontowe pozostałości na polach naszej wsi miały także inny wymiar. Grupa nastolatków bawiła się nieznaną amunicją. Zdarzały się wypadki. Tak było w przypadku mojego brata. Pocisk czy odłamek zranił jego nogę. Przeleżał kilka dni w radzieckim szpitalu wojskowym w Nasielsku.

¹*Życie Nasielska, nr 7/1995, Niech spoczywają w pokoju, autor zapisał w artykule: ...z danych zawartych w dokumentach niemieckich wynika, że w Krzyczkach Żabiczkach spoczęło 158 żołnierzy niemieckich z II wojny światowej. Teren, na którym zlokalizowano cmentarz należy obecnie do p. Zalewskiego Bogdana. W wyniku ekshumacji szczątków poległych i pochowanych żołnierzy niemieckich w Krzyczkach w roku 1995 ekshumowano tylko szczątki 20 żołnierzy.*

KRZYCZKI

PIENIAŻKI
SZUMNE
ŻABICZKI

SZKOLNICTWO POLSKIE
W HOŁDZIE NARODOWI
AMERYKANSKIEMU
NA PAMIATKĘ 150-LECIA
NIEPODLEGŁOŚCI
STANÓW ZJEDNOCZONYCH

SCHOOL SZKOŁA	<i>jedno - klasowa</i>	TRUSTEE OPIEKUN	<i>J. Tomaszewski</i>
LOCALITY MIEJSCOWOŚĆ	<i>Krzyżki</i>	PRINCIPAL KIEROWNIK	<i>A. Hutkowsky</i>
DISTRICT POWAT	<i>Pułtuski</i>	INSPECTOR INSPEKTOR	<i>King Keller</i>

T. Kwasiborska. J. Kwasiborska. L. Kryczkowski
 J. Popowski J. Zakrzewski. K. Jaworska.
 E. Zakrzewski. S. Zawadzki. M. Jaworska. J. Zbikowska.
 J. Dłutowska. J. Mikowska. R. Ostaszewski
 M. Krajewska. K. Krajewska. P. Kamiński
 A. Kozarzewska T. Stolarski. K. Stolarska.
 K. Kozarzewski. A. Zalewski. W. Włodarczyk
 J. Zalewski. W. Bopowska.
 G. Szymonowska. J. Zalewski. M. Modzelewski
 J. Kasadzińska. M. Kwasiborski. J. Modzelewski.
 X. Ostaszewski J. Dziwanowska. J. Kwasiborski.
 C. Łukasik. H. Ostaszewska. J. Mosakowski.
 J. Łukasik. J. Kozarzewska. J. Modzelewski
 W. Modzelewski. U. Dziwanowska.
 Cz. Szymkowski. W. Kwasiborski. J. Jaskółkowski
 H. Zawadzki. J. Jaskółkowski. H. Dłutowski
 J. Kryczkowski. J. Jaskółkowski. H. Dłutowski
 J. Imoliniski. H. Jaskółkowski. H. Dłutowski

Mazewo Dworskie „A”, Mazewo Dworskie „B”, Mazewo Włociańskie dziś...

Łącznie zamieszkałe przez 429 mieszkańców. To malownicze wsie, w których społeczność potrafi zintegrować się podejmując ciekawe inicjatywy. Aktywnie działa tu **Młodzieżowy Klub Sportowy „Victoria” Nasielsk**, który swoją działalność kieruje do dzieci i młodzieży z terenu Gminy Nasielsk. W trakcie roku szkolnego prowadzi zajęcia z gimnastyki (akrobatyki sportowej) oraz organizuje wyjazdy na basen na zajęcia nauki i doskonalenia pływania. W czasie wolnym od nauki klub organizuje aktywny wypoczynek wyjeżdżając na kolonie.

Kolejnym wyróżniającym się stowarzyszeniem ze wspomnianego terenu jest **Stowarzyszenie VOX MUSICORUM**, którego celem jest promocja, rozpowszechnianie i edukacja w zakresie szeroko rozumianej kultury, zwłaszcza muzycznej. W 2019 roku stowarzyszenie zorganizowało i przeprowadziło trzy edycje warsztatów dla Nasielskiej Orkiestry Dętej oraz dwie edycje warsztatów muzyki liturgicznej. Wspominając o aktywizacji społeczeństwa w Mazewie nie możemy zapomnieć o **Kole Gospodyń Wiejskich „Mazewianki”**, które oficjalnie rozpoczęło swoją działalność 1 sierpnia 2019 r. Obecnie zrzesza ono 34 członków, z czego 5 z nich stanowią panowie. Jednym z ważniejszych wydarzeń w krótkiej działalności koła była produkcja rękodzieła, a mianowicie ozdób na Święta Bożego Narodzenia. Członkowie w chwilach wolnych od obowiązków zawodowych sukcesywnie spotykali się, by wspólnie, we wspólnym towarzystwie wykonywać różnego rodzaju drobiazgi. Dzieła Koła Gospodyń Wiejskich „Mazewianki” można było zakupić na rynku w Nasielsku oraz na Jarmarku Bożonarodzeniowym w dniach 13-15 grudnia 2019 r. na pułtuskim rynku przed ratuszem. Tam też 14 grudnia 2019 roku odbył się turniej kulinarny kół gospodyń wiejskich pt. „Barszczyk musi być”, w którym uczestnicy degustowali czerwony barszczyk z uszkami. Gospodynie wykazały się dobrym smakiem, Koło Gospodyń Wiejskich „Mazewianki” w Mazewie Dworskim „A” zajęło III miejsce, dzięki czemu zdobyło nagrodę pieniężną. Celem KGW jest przede wszystkim aktywizacja i integracja społeczna mieszkańców wsi. Priorytetowym zadaniem koła na najbliższe miesiące jest wspieranie Gminy Nasielsk w jak najszybszym oddaniu do użytkowania budynku świetlicy wiejskiej, w której będą mogły odbywać się spotkania członków koła. Finalizacja otwarcia świetlicy wiejskiej wpłynie pozytywnie na integrację społeczną mieszkańców. W ramach „Mazowieckiego Instrumentu Aktywizacji Sołectw MAZOWSZE 2020” wykonano instalację elektryczną i sanitarną w ww. budynku. Ze środków pozyskanych z działalności własnej koła oraz pomocy finansowej dla kół gospodyń wiejskich od początku istnienia koła zakupiono zastawę stołową. Warto także zaznaczyć, że „Mazewianki” w ramach inicjatywy lokalnej pozyskały z środków Gminy Nasielsk środki finansowe na wyposażenie świetlicy wiejskiej w stoły i krzesła. Czekając z niecierpliwością na wykończenie owej inwestycji członkowie koła systematycznie organizują w prywatnych domach spotkania integracyjne przy kawie i domowych wypiekach.

MAZEWO DWORSKIE „A” DWORSKIE „B” WŁOCIAŃSKIE

Młodzieżowy Klub Sportowy „Victoria Nasielsk”.

Logo KGW Mazewianki.

KGW Mazewianki.

Z historycznych zapisów...

Na mapie Korona w II poł. XVI w. występują dwie nazwy wsi:

Mazowo Wielkie (obecnie Dworskie „A” lub Włościańskie), **Mazowo Babie** (obecnie Mazewo Włościańskie lub Dworskie „B”). Na mapie Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Mapy. Plany, **Mazewo** występuje pod dwoma nazwami: **Mazowo Wielkie i Mazowo Babie**.

Mazowo Wielkie umiejscowione było pomiędzy traktami Nasielsk – Nowe Miasto i Nasielsk Klukowo, natomiast **Mazowo Babie** leżało przy trakcie Nasielsk – Klukowo. Obie części stanowiły własność szlachecką.

W protokole wizytacyjnym z 1775 r. odnajdujemy tylko dwie informacje dotyczące Mazewa. Pierwszy raz wieś wymieniona jest jako należąca do parafii Nasielsk położonej w powiecie nowomiejskim, powtórnie zaś wspomniane jest, że granice dóbr dziedzicznych Mazewa graniczą z dobrami parafii Nasielsk. W protokole nie ma wzmianek związanych z różnym nazewnictwem dotyczącym tej wsi, jak to wykazane jest na mapie Mazowsza z drugiej połowy XVI wieku.

W Rejestrze Diecezjów Franciszka Czaykowskiego czyli właściciele ziemscy w Koronie 1738–1784, obok nazwy wsi Mazewo odnotowane jest tylko nazwisko – Nowowiejski, łowczy (tj. Tomasz Nowowiejski, łowczy wyszogrodzki – Z.S.). Pod nim widnieje zapis *Mazewska karczma jw.* (tj. własność T. Nowowiejskiego).

Zimą roku 1806, zbliżyły się pod Nasielsk wojska Napoleona, który prowadził wówczas Kampanię Polską przeciw Prusom i Rosji. Na szlaku jego wojsk znalazło się Mazewo, a właściwie przyległe do niego Mazewko. Samo starcie pod Nasielskiem omówił szczegółowo w swojej pracy *Manewr na Pułtusk. Kampania jesienna w Polsce 1806 roku* Georges Lechartier (Lechartier G., *Manewr na Pułtusk. Kampania jesienna w Polsce 1806 roku*), dotychczas do opisu bitwy szkieł okolic Nasielska wraz z rozmieszczeniem sił obu przeciwników. Oto jego najistotniejsze fragmenty poświęcone opisowi potyczki pod Nasielskiem: *Po niewielkich utarczkach z wrogiem (z Rosjanami –*

Z.S.), ciągle cofającym się w kierunku północnym, I brygada z dywizji Frianta dotarła około 13.30 do Nowej Wsi. Dowódca 2. Dywizji III Korpusu widząc, że czoła i lewe skrzydło oddziałów rosyjskich skrywają się za przeszkodą w postaci mokradeł, postanowił zaatakować od swojej lewej strony. Oddziałowi wołyżerów pod rozkazami dowódcy batalionu z Tuluzy, polecił przedostanie się lasem na prawe skrzydło rosyjskie, dotarcie do Mazewka i odcięcie drogi ucieczki wroga.... Przed wczesnym grudniowym zmierzchem dwa pułki piechoty francuskiej (33. i 48.) wciąż wymieniały ogień z Rosjanami rozlokowanymi w sąsiednim Mazewku. Sytuacja zaczynała się w tym miejscu stawać niebezpieczna dla Francuzów, stąd gen. Friant wyznaczył cztery kompanie z rezerwy, aby pod wodzą d-cy batalionu Lamberta wypart wroga z lasu.... Dywizja Frianta poniosła w tej potyczce straty w ilości 15 zabitych i 147 rannych.

Z informacji zawartych w Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, w roku 1880 dowiadujemy się, że Mazewo, i Mazewko, to wieś w pow. pułtuskim, gmina Gołębie, parafia Nasielsk leży przy linii drogi żelaznej nadwiślańskiej, o 4 wiorsty od Nasielska ku Gąsocinowi, a w 1827 r. było tu 13 domów, 75 mieszkańców. Natomiast z informacji zapisanych pod hasłem Słustowo, dowiadujemy się, że Dobra Słustowa w 1874 r. składały się również z folwarku Mazewo rozl. mr. 973, w tym gr. or. i ogr. mr. 197. W skład dóbr Słustowo wchodziła również wieś Mazewko, os. 7, mr. 10. Podobne dane zamieszczone zostały w Spisie alfabetycznym obywateli ziemskich Królestwa Polskiego oraz dóbr przez nich posiadanych, sporządzonym w roku 1885 r. Dodatkowo w tym spisie istnieje ważna adnotacja łącząca zapis wsi z datą: *Mazewo r. 1576*. Jako druga ciekawa informacja w tym zapisie, jeszcze inna, być może dla jakiejś części wsi Mazewo występuje nazwa: *Mazowo Tobie, wś. pow. pułtuski, par. Nasielsk*.

Według protokołu wizytacji zarządzanej przez biskupa Adama Prażmowskiego i przeprowadzonej przez jego kancelarię przy współudziale proboszczów wszystkich parafii diecezji z 1817 roku, Mazewo wymienione jest w zestawieniu ludności parafii Nasielsk dwukrotnie: jako *Mazewo W. Kamikowskiego* i *Mazewko tegoż*. *Mazewo* liczyło 6 dymów i 48 osób, natomiast *Mazewko* 4 dymy i 29 osób. Należy dodać, że tak *Mazewo* jak i *Mazewko* zalegały z *dziesięćną* pieniężną na kwotę zł pol 12 gr 22.

W Mazewie działała jednoklasowa szkoła *Powszechna*. Jej lista sporządzona do księgi upamiętniającej 150. Rocznice Deklaracji Niepodległości USA, obejmuje 29 nazwisk uczniów o polskich nazwiskach, opiekuna i kierownika szkoły.

Mazewo było wsią zamieszkaną; podobnie jak Konary, Chlebotki, Dębinki, Kątne, Mogowo, Ruszkowo, Słustowo i Wymysły przez ludność wyznania ewangelickiego. Proces kolonizacyjny rozpoczęły władze pruskie już na początku XIX wieku. Korzystając z informacji zamieszczonych w *Życiu Nasielska*, w artykule *Kościół ewangelicki i jego wyznawcy na Ziemi Nasielska*, autorstwa przywoływanego wcześniej p. Daniela Daleckiego, dowiadujemy się, że: ... *W Mazewie Dworskim ludność ewangelicka pochodzenia niemieckiego wzniosła dla potrzeb sakralnych tzw. dom modlitwy. Obiekt powstał ok. 1930 r. Był to jedyny na terenie naszej gminy obiekt murowany. Ponieważ nie było przy nim pastora, funkcję jego pełnił jeden z wiernych. Na modlitwie zbierali się głównie Niemcy z Mazewa i Winnik.*

SZKOLNICTWO POLSKIE
W HOŁDZIE NARODOWI
AMERYKAŃSKIEMU
NA PAMIĄTKĘ 150-LECIA
NIEPODLEGŁOŚCI
STANÓW ZJEDNOCZONYCH

SCHOOL SZKOŁA	Dowsreclina	TRUSTEE OPIEKUN	<i>Richard J. Jan</i>
LOCALITY MIEJSCOWOŚĆ	Mazewo	PRINCIPAL KIEROWNIK	<i>Byrcelstra Maria</i>
DISTRICT POWIAT	Dziwuski	INSPECTOR INSPEKTOR	<i>Engelbeller</i>

Lwis i uarnisko.
 Jaskowski Bolesław
 Kaczyński Stefan
 Wójcickówna Weronika
 Gymborski Kłostaw
 Pebecki Franciszek
 Tomiska Eugenia
 Dobrowolska Wacława.
 Kaborowski Franciszek
 Hrenski Henryk
 Fajkowska Emilia
 Rukowski Aleksander
 Alszewski Stanisław
 Tybickowski Franciszek
 Ruckowska Feliksa
 DŁoiska Cecylja
 Bmazińska Anna
 Maciejkówna Jadwiga
 Kaniowski Wacław
 Jakubiakówna Janina
 Pasiewiczówna Stefania
 Lichowska Amelja

Ameryńska Stanisława
 Gmuryńska Wiktorja
 Tybickowska Elżbianna.
 Rucinski Antoni
 Kaczyńska Ewelina.
 Alszewska Haffja
 Lewandowska Anna
 Blonska Leokadja

Strona szkoły w Mazewie w księdze
z życzeniami dla narodu amerykańskiego.

Nuna dziś...

Wieś bogata w malownicze rolniczo krajobrazy, dzięki którym przyjezdni mogą poznać wachlarz współczesnych upraw. Obecnie zamieszkuje ją 280 mieszkańców, wśród których znaczna część intensywnie włącza się w życie społeczne. Przy współpracy z Proboszczem **Parafii Rzymskokatolickiej pw. bł. ks. Jerzego Popiełuszki** corocznie organizowane są dożynki parafialne, podczas których mieszkańcy Nuny i okolicznych wsi wykazują się wyjątkową kreatywnością oraz prezentują swoje talenty np. przy przygotowywaniu koszy płodów rolnych. Dożynkom będącym dziękczynieniem rolników za plony towarzyszy staropolski zwyczaj dzielenia się chlebem oraz święcenie wieńców dożynkowych. Dodatkowo w 2020 r. w ramach obchodów 100. rocznicy urodzin św. Jana Pawła II w kościele parafialnym w Nunie została zorganizowana wystawa biograficzna pt.: „Karol Wojtyła. Narodziny”. Ekspozycja ta prezentowała życiorys Papieża Polaka. Wystawa miała charakter otwarty i można ją było oglądać w kościele parafialnym przez miesiąc. Warto podkreślić, że mieszkańcy wsi współtworzących parafię, a także osoby spoza niej chętnie korzystają z oferowanych form pielgrzymowania i wycieczek. Takie miejsca jak: Częstochowa, Włocławek, Kraków, Wadowice, Gniezno, Ziemia Święta, Wieczne Miasto-Rzym, San Giovanni Rotondo, Monte Cassino, Fatima to niektóre z odwiedzanych w ostatnich latach. Uczestnikom wyjazdów niewątpliwie dostarczyły one wielu przeżyć duchowych, ale także wyposażyły ich w dodatkową wiedzę historyczną i turystyczną.

NUNA

Fragment wystawy o bł. ks. Jerzym Popiełuszce.

Wieńców dożynkowe.

NUNA

Warto podkreślić, iż dla poprawienia estetyki oraz funkcjonalności wsi oraz podwyższenia komfortu mieszkańców ze środków pochodzących z „Mazowieckiego Instrumentu Aktywizacji Sołectw MAZOWSZE 2020” w Nunie wykonana została wiata przystankowa.

Wspomniana wieś słynie również z dzielnej drużyny **OSP Nuna** założonej we wrześniu 1999 r. Od tamtego czasu druhowie niosą pomoc przy różnego rodzaju zdarzeniach: pożarach, wypadkach, powodziach, poszukiwaniach osób zaginionych oraz innych

zagrożeniach. Aktualnie w wyposażeniu jednostki jest jeden średni samochód gaśniczy Renault G270 Manager. W szeregach drużyny zrzeszonych jest 20 członków, w tym 3 dzielne kobiety, biorące czynny udział w akcjach ratowniczo-gaśniczych. Członkowie OSP Nuna poczynili wiele starań, aby rozwinąć swoją jednostkę i tak np. w 2016 r. i 2019 r. pozyskali dofinansowanie z Ministerstwa Spraw Wewnętrznych i Administracji na kwotę ok. 11 500,00 zł, w 2018 r. otrzymali dofinansowanie z Funduszu Sprawiedliwości na ponad 5 000,00 zł.

Strażacy OSP Nuna podczas akcji usuwania drzew z drogi.

Strażacy OSP Nuna na tle wozu strażackiego.

Nuna historycznie...

Na mapie Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. *Mapy. Plany*, brak jest oznaczenia wsi Nuna. Na mapie *Korona w II poł. XVI w ...* nazwa również jeszcze nie występuje. Nazwa wsi Nuna nie występuje w spisie wsi parafii Nasielsk w protokole wizytacyjnym z 1775 r. Nazwa Nuna, jako wsi, nie występuje również na mapach i planach operacyjnych kampanii polskiej Napoleona w roku 1806/1807. W kilku przypadkach odnajdujemy nawet wzmianki, że na północnych brzegach Narwi od Psucina poprzez Kikoły, aż do Serocka, rozciągały się tak gęste lasy, że utrudniały manewry jazdy, nie mówiąc już o przemieszczaniu się artylerii.

Sytuacja „urbanizacyjna” w tym rejonie gminy uległa zupełnej zmianie w poł. XIX wieku. Według sprawozdań archiwalnych Zarządu Powiatowego Pułtuskiego, odnajdujemy Nunę, już jako wieś, która była w roku 1864 drugą co do wielkości wsią w gminie Nasielsk z 59 zagrodami i 383 mieszkańcami.

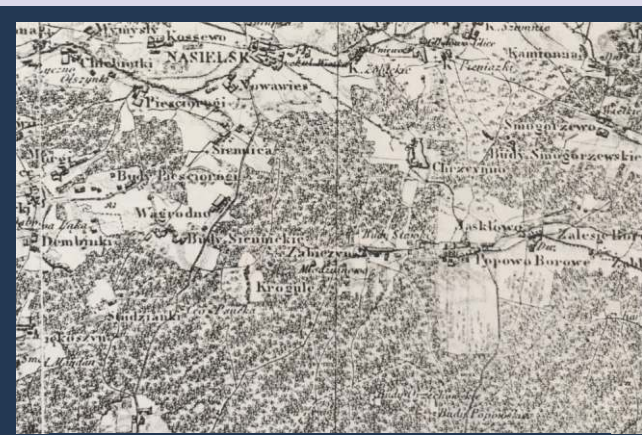
W *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* z 1880 r. odnajdujemy następujący krótki zapis dotyczący wsi: *Nuna, wś. w pow. pułtuskim, gm. i par. Nasielsk. Posiada szkołę początkową ogólną. Wg informacji zawartych w tym słowniku w roku 1880 wieś i folwark Nuna należała do gminy Nasielsk. Nuna jest wymieniona również przy opisie miasta Pułtuska, jako siedziby powiatu. Z adnotacji dotyczącej wsi Nuna, dowiadujemy się, że: jest w powiecie 21 szkół, w miejscowościach:.... Nuna... Jednak zapis nie precyzuje jakiego typu szkoła (ilu klasowa?) działała w latach 80-tych XIX w. w Nunie.*

Nuna znalazła się na szlaku działań wojny 1920 roku. W dniu 16 sierpnia 1920 r., o świcie, Polacy zorganizowali krótki wypad na pozycje wroga we wsi Nuna na północ od Ludwinowa Dębskiego, w południe, przy silnym wsparciu artylerii, gen. Osiński poderwał 69 pp do natarcia na Nunę-Kukarzewo. Był to atak udany, gdyż przystąpiła do niego cała 17. DP i linie obronne 6. DS. zostały przełamane. Mimo przewagi liczebnej zorganizowane kontrnatarcie sowieckie załamało się w ogniu artylerii polskiej i karabinów maszynowych.

*Edy mury wrotaty wykonione
dawno obramiane belkami i inkrustacja
dachowe. Dniewo wprowadzono z larow
z pora Myny i z Bulhosa Kolo Hinnicy.
I tu takie spawajaciami okaral, noje
oficyna pomoc, bo berintererowime
zwrili na plac kościoła wmytko
dniewo.*

Wzmianka w Kronice parafialnej Nasielska związana z budową kościoła i wsią Nuna.

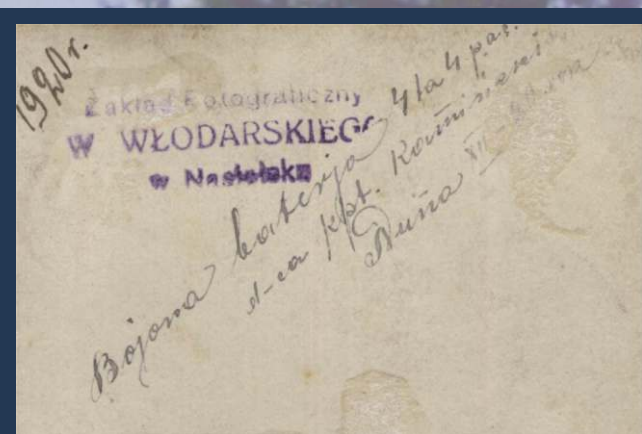
NUNA

Fragment Mapy Kwatermistrzostwa sprzed poł. XIX w.

Wojna 1920 r., awers.

Wojna 1920 r., rewers.

NUNA

Jednym z pierwszych ważnych dla Nuny dokumentów jest wpis do księgi upamiętniającej 150. Rocznicę Deklaracji Niepodległości USA. Wpis szkoły w Nunie obejmuje nazwiska 47 uczniów na dwóch kartach oraz nazwisko opiekuna i kierownika szkoły.

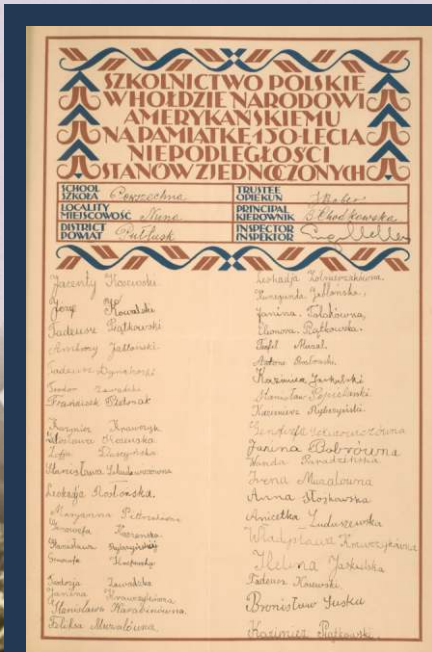
Na początku lat 30-tych XX wieku Nuna była trzecim co do wielkości sołectwem w gminie Nasielsk. Od początku lat 20-tych działała we wsi 4 klasowa szkoła powszechna.

Mocą dekretów Hitlera z 8 i 20 października 1939 r., tereny okupowane ziem polskich podzielone zostały na dwie części: pierwsza z nich to ziemie włączone do Rzeszy, drugą część ziem polskich stanowiło tzw. Generalne Gubernatorstwo. Granica pomiędzy tymi dwoma tworami przebiegając przez południowe obrzeża gminy Nasielsk, przebiegała wzdłuż rozciągniętej ze wschodu na zachód wsi Nuna i biegła dalej w kierunku Psucina, aż do Wkry.

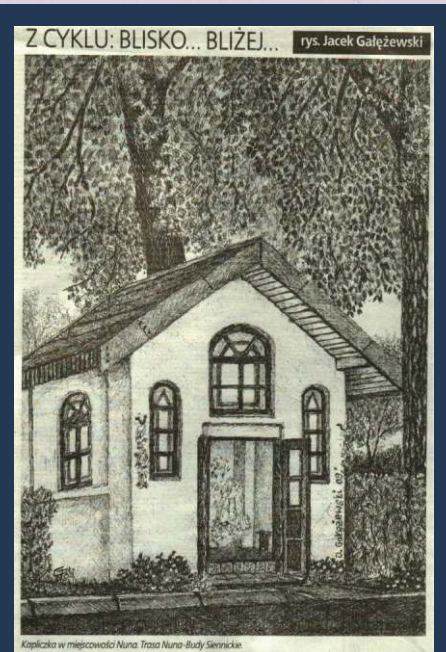
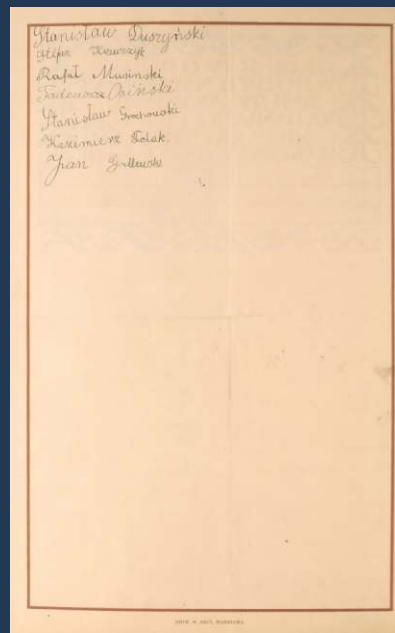
Nuna, wieś na granicy GG i Rejencji Ciechanów (patrz również informacje przy Psucinie). Okres II wojny światowej: Marian Karabin z Nuny działał we wsi i regionie jako przewodniczący trójki politycznej „Rocha” z Batalionów Chłopskich (od lipca 1943).

Informacja z rękopisu *Kroniki parafii Nasielsk, Nasielsk 1948* dotycząca końcowego okresu okupacji niemieckiej z zimy 1944/45: *Tymczasem Niemcom nie sprzyja szczęście na froncie wschodnim. W lipcu, pod naporem Armii Czerwonej, wycofują się aż do Wisły. Nad Narwią w okolicy Pułtusza został utworzony przyczółek Armii Czerwonej. Przyczółek ten powiększony został potem i rozszerzony aż po wschodnie krańce parafii Nasielsk... Najwięcej prócz wymienionych przed chwilą wiosek ucierpiała Nuna, Krzyczki, Lorcin i Żabiczyn.*

Nuna wchodziła w skład miejscowości, z których zbierano w latach 1960-65, informacje dla Zakładu Językoznawstwa PAN. Z Nuny udzielali je: Ryszard Fabisiak (ur. 1928), Bolesław Chmieliński i Kazimierz Kowalski (ur. 1886).

Dwie strony Nuny w księdze z życzeniami dla narodu amerykańskiego.

Kapliczka w Nunie.

Druga co do wielkości wieśka - Nuna, odległa jest od Nasielska o 8 km., w tym najbliższym punkcie.

Nuna - fragment z kroniki parafii.

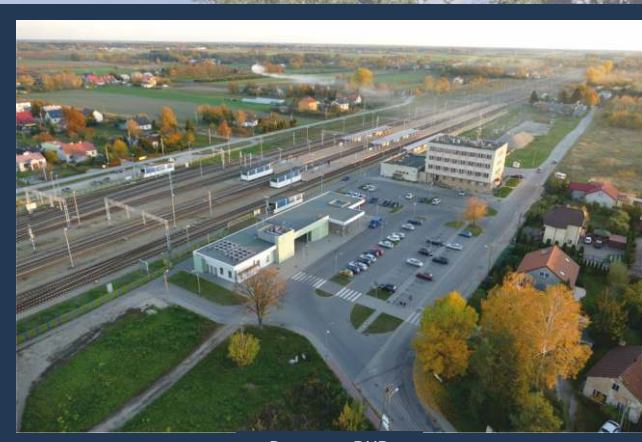
Nowe Pieścirogi oraz Stare Pieścirogi dziś...

Najliczniej zamieszkałe wsie (łącznie 1928 mieszkańców) na terenie Gminy Nasielsk. Z uwagi na zlokalizowaną w pobliżu stację PKP Nasielsk są to atrakcyjne do zamieszkania tereny stwarzające szerokie możliwości do rozwoju.

Od wielu lat lokalna społeczność kreatywnie organizuje tam „Sąsiedzki Piknik pod Chmurką”, a w trudniejszych chwilach mobilizuje się do pomocy uczestnicząc w akcjach charytatywnych. W Starych Pieścirogach znajduje się parafia św. Katarzyny (obejmująca swym zasięgiem wsie tj. Chlebiotki, Mogowo, Nowe Pieścirogi, Stare Pieścirogi, Morgi, Mokrzyce Włociańskie oraz część Siennicy), w której mieszkańcy również spotykają się aktywizując pokolenia. Prężnie rozwija się tu Stowarzyszenie **KLUB SZACHOWY SKOCZEK PIEŚCIROGI**. Powołane zostało w 2020 r, a jego celem jest popularyzacja gry w szachy wśród dzieci i młodzieży na terenie Gminy Nasielsk. Stowarzyszenie chce, aby gra w szachy zaczęła być postrzegana jako forma wspólnego spędzania czasu oraz budowania relacji poprzez rywalizację i odkrywanie wspólnych zainteresowań. Pragnie również pokazać najmłodszym, że szachy nie są nudne. Jest to bardzo pasjonująca dyscyplina sportu oraz sprawdzona forma doskonalenia umysłu, treningu pamięci i rozwoju logicznego myślenia czy wyobraźni. Stowarzyszenie jest na początkowym etapie rozwoju jednak w kolejnych latach planuje zwiększenie grup szkoleniowych oraz organizację lokalnych turniejów szachowych.

Wspominając o ww. wsiach nie można zapomnieć o **Kole Gospodyń Wiejskich „SAMI SWOI”**, które rozpoczęło działalność we wrześniu 2019 roku i zrzesza 32 członków z miejscowości Stare Pieścirogi, Nowe Pieścirogi oraz Mogowo. Spotkania członków koła są możliwe dzięki uprzejmości ks. proboszcza z parafii św. Katarzyny Aleksandryjskiej, który użycza pomieszczeń po starej kaplicy w Starych Pieścirogach. Mimo tak krótkiej działalności koło zdążyło przygotować już ozdoby świąteczne na Boże Narodzenie oraz pomóc w organizacji Orszaku Trzech Króli. Członkowie koła patrzą także ambitnie w przyszłość. W planach jest przygotowanie dożynek parafialnych, warsztatów rękodzieła ludowego (plecenie tradycyjnych palm, szydełkowanie, hafciarstwo czy wikliniarstwo). Ponadto celem KGW jest integracja mieszkańców Pieścirogów poprzez organizację różnych imprez czy festynów.

STARE NOWE PIEŚCIROGI

Dworzec PKP.

Zajęcia organizowane przez KLUB SZACHOWY SKOCZEK PIEŚCIROGI.

Kościół w Starych Pieścirogach.

STARE NOWE PIEŚCIROGI

Warto podkreślić, że Nowe Pieścirogi w 2018 roku uzyskały zaszczytne I miejsce w konkursie „Najładniejsze sołectwo w Gminie Nasielsk”. Decyzją mieszkańców nagroda pieniężna wygrana w ww. konkursie przeznaczona została na zakup ławeczek do przystanków autobusowych. Dodatkowo w 2020 r. w ramach inicjatywy lokalnej wykonane zostanie zadanie polegające na ujednoczeniu oraz uzupełnieniu oznakowania nazw ulic w Nowych Pieścirogach. Aktywność i współdziałanie przejawia się tu na każdym kroku. Dowodem tego jest również realizacja inicjatywy współfinansowanej ze środków Gminy Nasielsk, zapoczątkowanej przez rodziców dzieci z Samorządowego Przedszkola w Starych Pieścirogach polegającej na zakupie dywanu interaktywnego wraz z zestawem gier dla przedszkolaków. Dodatkowo w ramach „Mazowieckiego Instrumentu Aktywizacji Sołectw MAZOWSZE 2020” w Nowych Pieścirogach wykonany został chodnik przy ul. Diamentowej natomiast w Starych Pieścirogach dobudowane będzie oświetlenie uliczne przy ul. Baśniowej.

Nowe Pieścirogi oraz Stare Pieścirogi historycznie...

Najstarsze wzmianki dotyczące dóbr Pieścirogi odnajdujemy w *Regestrze zapisek najstarszego rejestru kancelarii ks. Janusza I (1414-1426)* w Archiwum Głównym Akt Dawnych, w księdze *Metryka Koronna*. Jest tam umieszczona informacja, że *Dziedzic z Pieścirogów - Męćimir - sprzedał swe działy w Mysłkowcu Dietrzykowi ze Świerkowa i Andrzejowi z Mogęcina za 200 kop gr praskich.* z dopiskiem - *Nowe Miasto (nad Soną) 1419.* Rocznicowy artykuł uznanego historyka prof. Adama Wolffa pt. *Ziemia Zakroczymska za książąt mazowieckich*, zawiera informację, iż w 1486 r. uczniami szkoły nasielskiej byli „szlachetni” Jan z Głodowa i Stanisław z Pieścirogów, obaj z parafii nasielskiej.

Na mapie *Korona w II poł. XVI w.* występuje jedna nazwa wsi - Pierścirogi. Natomiast na mapie *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Mapy. Plany*, Pieścirogi występują pod dwoma nazwami: *Pieścirogi* i *Pieścirogi - Morgi* jako własności szlacheckie. Kolejne wieki przynosiły ze sobą dalsze rozdrobnienie większych własności, wyrazem czego było tworzenie nazw dwuczłonowych wsi lecz z zachowaniem głównej nazwy. W przypadku Pieścirogów możemy mówić o osadach Pieścirogi-Olszany, Pieścirogi-Morgi, Pieścirogi-Budy (albo Mochowo). Obecny podział miejscowości na Pieścirogi Stare i Pieścirogi Nowe jest stosunkowo młody i wiąże się z końcem XIX w.

W *Regestrze Diecezjów Franciszka Czaykowskiego czyli właściele ziemscy w Koronie 1738-1784*, przy Pieścirogach

odnotowane jest tylko nazwisko *Nowicki (1 os.)*. Należy dodać, że tenże Nowicki był również właścicielem nieodległych *Olszynek*, zwanych później *Olszany* oraz *Bud Pieściorockich*. Zapis ten potwierdza również protokół wizytacji z 1775/6 roku. W punkcie 7, dotyczącym spraw gospodarczych parafii Nasielsk zapisano: *Około roku 1547 za Andrzeja biskupa płockiego,... wyznaczona była dziesięcina wytyczna z Pieścirogów, których dziedzicem teraz jest WłmćP Nowicki cześnik chełmski...*

Na ciekawym źródle ikonograficznym - planie okolic Nasielska, sporządzonym przez Francuza Ambroise Tardieu w 1807 r. dla potrzeb prowadzenia działań wojennych przez Napoleona, zaznaczony został między Pieścirogami-Olszankami, a Nową Wsią młyn wodny na rzece Nasielnej. Następny młyn wodny naniesiony jest na tej mapie w odległości ok. 300 m w dół rzeki, przy trakcie z Nasielska do Pieścirogów (obecnie Starych). Poświadcząłoby to fakt dużego znaczenia w ówczesnej gospodarce przetwórstwa zbożowego, w tym kasz.

Nazwa wsi Pieścirogi występuje tylko raz w protokole wizytacyjnym parafii Nasielsk z roku 1775. W informacjach zawartych w protokole wizytacji zarządzanej przez biskupa Adama Prażmowskiego i przeprowadzonej przez jego kancelarię przy współdziałaniu proboszczów wszystkich parafii diecezji z 1817 roku, Pieścirogi występują dwukrotnie. Wymienione są jako *Pieścirogi W. Łempickiego* i powtórnie jako *Budy Piściorajskie*. W pierwszym przypadku w protokole odnotowano liczbę 6 dymów i 35 osób zamieszkujących tu, w drugim 15 dymów i 245 osób zamieszkujących. Wśród tej stosunkowo dużej liczby ludności sporą część stanowili tzw. akatolicy.

Na mapie B. Krassowskiego *Topograficzna karta Królestwa Polskiego (1822-1843)*, noszącej potoczną nazwę *Mapy Kwatermistrzostwa*, występują dwie nazwy tej miejscowości. **Pieścirogi** położone nad rzeczką Nasielną - obecnie noszące nazwę Stare Pieścirogi oraz położone od nich na południe ok. pół wiorsty - Budy Pieścirogi.

Z zestawienia *Szlachty wylegitymowanej Ziemi Nasielskiej w latach 1836-1861* wynika, że widnieje w nim nazwisko Ostrowskiego Hilarego h. Dąbrowa-Korab, właściciela majątków w Pieścirogach i Mokrzcach-Kossewie. Rok legitymacji 1837. H. Ostrowski był nadzwyczajnym radcą stanu, dyrektorem wydziału kontroli generalnej i podatków stałych w Komisji Rządowej Przychodów i Skarbu. Ponadto pełnił funkcję marszałka szlachty guberni płockiej.

W dn. 30 sierpnia 1842 r. dokonano korekty terytorialnej przenosząc do obwodu płockiego część folwarków wspomnianego wyżej Hilarego Ostrowskiego. Przeniesiono wówczas folwark Pieścirogi-

-Olszany ze wsiami Budy Pieściorskie i Pieścirogi-Morgi, które z pozostałymi dobrami właściciela utworzyły gminę Czajki. Powodem tych zmian była konieczność zamieszkiwania marszałka szlachty płockiej w obwodzie płockim.

Następca prawny Wessłów, właścicieli Nasielska – Stanisław hr. Dąbski z Lubrańca h. Godziemba, wraz z ręką Józefy Wessłówny otrzymał dobra nasielskie, które natychmiast zastawił w Banku Pruskim. Oprócz dóbr nasielskich pożyczki Dąbskiego zapisane były również na folwarkach Pieścirogi-Olszany, Pieścirogi-Morgi i Pieścirogi-Budy (Mochowo) oraz na dobrach Czajki na kwotę 56 tys. talarów.

Wg informacji zawartych w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, w roku 1880 wieś i folwark Pieścirogi należały do gminy Nasielsk. Według zapisu hasła w słowniku wygląda ono następująco: *Pieścirogi Budy, wieś i Pieścirogi Olszany, wieś i folwark nad rzeką Nosielną, powiat pułtuski, gmina i parafia Nasielsk, odległa 24 wiorsty od Pułtuska. Pieścirogi Budy albo Mochowo, wieś ma 16 os. 451 mórg. Pieścirogi Olszany folwark ma 481 mórg, 4 domy murowane i 13 budynków drewnianych; wieś ma os. 17 i 21 mórg. Wchodziły w skład dóbr Czajki. W 1827 r. Pieścirogi Olszany miały 10 domów, 85 mieszkańców; Pieścirogi Morgi 18 domów 132 mieszkańców, a Pieścirogi Budy 11 domów i 81 mieszkańców.*

W Spisie alfabetycznym obywateli ziemskich Królestwa Polskiego oraz dóbr przez nich posiadanych z roku 1885, odnajdujemy informację dotyczącą majątku ziemskiego Gustawa Reycha w Pieścirogach-Olszanach o powierzchni 131 ha, z liczbą mieszkańców 43 i liczbą zabudowań 13 obiektów. Należy dodać, iż Gustaw Reych był współwłaścicielem browaru w Warszawie przy ul. Grzybowskiej 33, a ponadto inwestował również w tabor kolejowy. Ten stan majątku potwierdzają dane z 1906 r. zawarte w spisach Zarządu Powiatu Pułtuskiego.

W latach 90-tych XIX w. wiejska gmina Nasielsk dysponowała

STARE NOWE PIEŚCIROGI

dwoma szkołami, jedna z nich była zlokalizowana w Popowie Borowym, druga w Pieścirogach. Drewniane budynki mogły pomieścić po ok. 120 dzieci.

Nazwa Pieścirogi Nowe jest stosunkowo młodą nazwą, związaną ściśle z rozwojem węzła kolejowego. Pierwotnie, w roku 1875, po podjęciu ostatecznej decyzji dotyczącej budowy dworca kolejowego na terenie ówczesnych gruntów wsi Pieścirogi-Budy, stanowiących własność Dawida i Chaima Toruńczyków, stację wybudowano w środku wycinanego lasu. Dwaj bracia Toruńczykowie zajmowali się spekulacjami związanymi z obrotem ziemią. Rok wcześniej w 1874 r. bracia nabyli wspomniany folwark od Julii z Michałowskich Ostrowskiej za kwotę 91.400 rubli. W 1885 r. Dawid Toruńczyk spłacił brata kwotą 50.000 rubli, stając się jedynym właścicielem dóbr, które z „przyległościami” liczyły 136 ha. Od 1890 r. sukcesywnie parcelował dobra sprzedając morgę gruntu za 130 rubli okolicznym Żydom oraz utrzymującym się z pracy na kolei robotnikom. Parcelacja ta spowodowała dynamiczny rozwój ruchu budowlanego skupionego wokół stacji i lokalnych dróg.

Na stronie internetowej Szkoły Podstawowej w Pieścirogach Nowych odnajdujemy informację, że „*Prawdopodobne rozpoczęcie funkcjonowania Jednoklasowej Szkoły Podstawowej w Pieścirogach Starych i Czeroklasowej Szkoły Powszechnej... w Pieścirogach Nowych*” wiąże się z rokiem 1919. Ponadto „*Szkoła Jednoklasowa działała w pomieszczeniu wynajmowanym u p. Jana Godlewskiego, a Czeroklasowa w drewnianym domu stojącym przy obecnej ul. Kolejowej. W późniejszym okresie szkołę przeniesiono do budynku starego dworca kolejowego. Kierownikiem szkoły była p. Zofia Dobrowolska*”. Fakt pełnienia przez panią Zofię Dobrowolską funkcji kierownika szkoły potwierdza wpis na dokumencie upamiętniającej

- 21 -
Stacja kolejowa inżynierowie
carscy chcieli wybudować tuś obok miasta, ale, ze
tego powodu, zarządca od mieszkańców miasta
5000 rubli. Kupcy policy zebrał między sobą
tylko 300 rubli, bo kupcy wydawać nie chcieli nig
do tego dotrzeć. Projekt nie został realizowany.
Skonstat o tego właściciel majątku Pieścirogi Nowe,
zgod z pochodzenia, dał inżynierowi odpowiednią
sumę pieniędzy i stacja została wybudowana,
ale nie przy mieście, lecz daleko za miastem;
tę kilometry w linii prostej, a 4 1/2 km szos,
na południowy zachód od miasta.

Fragment Monografii miasta Nasielska herbu lew z za ściany -
F. Rostkowskiego poświęcony budowie stacji kolejowej w Pieścirogach.

Na stacji w Nasielsku - hallerczycy.

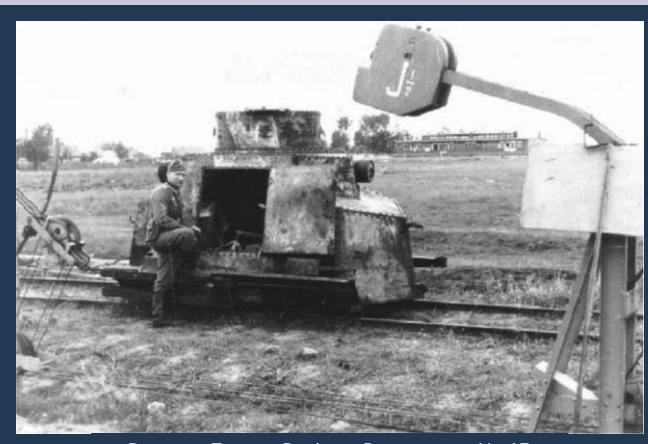
przejazd koleją do m. Nasielsk... W czasie marszu i przejazdu alarmy lotnicze i bombardowania z wysokiego pułapu, na ogół nie celne (skład am. w forcie Modlin, stacja Nasielsk)... Ciągłe bombardowania stacji utrudniały pracę komisji. Dużo zabitych koni, część wozów zniszczonych... Droga powrotna przemarszem bez przeszkód ze strony lotnictwa (mgła).

Po wybuchu wojny nasiliła się akcja kolonizacyjna osadników niemieckich. Zwartą masą zamieszkiwali oni Pieścirogi Nowe, stanowiąc sporą część spośród ogólnej liczby ok. 300 kolonistów niemieckich sprzed wojny oraz nowych sprowadzonych przez okupanta już jesienią 1939 r.

W gminie Nasielsk podczas okupacji niemieckiej było prowadzone tajne nauczanie. Już w 1939 r. w Pieścirogach, Kosewie i Morgach, tajne nauczanie prowadziła m.in. Czesława Żbikowska. Korzystało z niego ok. 20 dzieci, Zofia Bóll nauczała ok. 14 dzieci.

Placówki łączności AK. Na terenie placówki AK – Nasielsk najważniejszą skrzynką łączności była skrzynka w Pieścirogach Nowych w piekarni kolonisty niemieckiego E. Krauze, a kierowała nią Henryka Emilia Komosińska, z zawodu nauczycielka (aresztowana w 1944 r. i zesłana do obozu koncentracyjnego).

STARE NOWE PIEŚCIROGI

Drezyna Tatra z Pociągu Pancernego Nr 13.

Drewniany barak stacji w Nasielsku – charakterystyczny widok wielu polskich dworców na terenie dawnego zaboru rosyjskiego; na fotografii a końca lat 50. można podziwiać również wagony boczniaki i ziemne perony.

Stacja Nasielsk w latach 50-tych XX wieku.

PSUCIN

Psucin dziś...

Niewielka wieś licząca ok. 331 mieszkańców, w związku z tym każdy mieszkaniec zna się osobiście, co bez wątpienia wpływa na poczucie jedności i przynależności. Jest to duży plus miejscowości, gdyż ułatwia współpracę, która jest nieodzownym elementem dobrze funkcjonującego sołectwa. Wszelkie działania podejmowane są wspólnie na spotkaniach sołeckich, które organizowane są w remizie OSP. Należy wspomnieć, że remiza stanowi centrum wszystkich wydarzeń, a strażacy bardzo aktywną część społeczeństwa. To dzięki ich pomocy organizowany jest bal karnawałowy, w realizację którego z roku na rok włącza się coraz więcej osób. Z inicjatywy druhów odbył się turniej tenisa stołowego pn. „Ferie w Psucinie”, podczas którego rywalizowało 21 zawodników w dwóch kategoriach: open oraz junior. Patronat nad turniejem objął Burmistrz Nasielska. Rok temu zorganizowano I Turniej Piłki Nożnej „Strażacy i Przyjaciele”.

Mieszkańcy wsi czują się ze sobą dobrze, co widać na przykładzie organizowanych spotkań, pikników czy imprez sołeckich. Tradycją stał się coroczny **„Piknik rodzinny”**, podczas którego mieszkańcy wspólnie biesiadują i wymieniają poglądy. To jedno popołudnie w roku jest czasem niezwykle ważnym dla wszystkich mieszkańców. Wspólne przygotowania do pikniku sprzyjają lepszemu poznaniu się i zacieśnieniu więzi społecznych. Natomiast dzień imprezy to czas na odpoczynek i miłe chwile spędzone wspólnie z sąsiadami.

Warta uwagi jest także działalność mieszkańców wobec pielgrzymów odwiedzających gminę. W sierpniu piesza pielgrzymka z Ełku zatrzymuje się w Psucinie na odpoczynek. Mieszkańcy co roku zbierają się aby przygotować posiłki. „Specjalnością” Psucina stały się gofry z bitą śmietaną. Można powiedzieć, że wśród wieloletnich pielgrzymów psucińskie gofry stały się towarem „lokalnym”.

Aktywność mieszkańców jest zauważalna także w pozyskiwaniu środków zewnętrznych. W 2017 r. mieszkańcy pozyskali środki w ramach konkursu „Mam patent na kulturę” na realizację warsztatów **„Wsi aktywna-kreatywna”**. Był to cykl spotkań dla mieszkańców z zajęć decupage, które cieszyły się ogromnym zainteresowaniem. W 2020 r. w ramach inicjatywy lokalnej ze środków Gminy Nasielsk na placu zabaw w Psucinie zamontowano stół do tenisa stołowego.

Piknik rodzinny.

Piesza Pielgrzymka z Ełku odwiedzająca Psucin.

Pisząc o tej wsi warto poświęcić więcej uwagi na działalność **OSP Psucin**, która została utworzona w 1935 roku a jej założycielami byli: Jan Kiliś, Romuald Zawadzki, Feliks Kiliś oraz Feliks Pietrzak. Straż do roku 1953 była formacją z zaprzęgiem konnym, która miała na wyposażeniu tylko sikawkę ręczną. Dopiero w 1954 roku zarząd za własne pieniądze ufundował samochód gaśniczy marki Ford. Następnie po wycofaniu z eksploatacji danego samochodu, straż zakupiła samochód marki Dodge z wojskowego klubu Legia Warszawa, który w niedługim czasie komenda powiatowa Straży Pożarnych wymieniła na samochód gaśniczy Gaz - 51. Kolejnym samochodem powyższej jednostki był Żuk. Jednostka OSP Psucin została włączona do Krajowego Systemu Ratowniczo - Gaśniczego w 1934 roku. W obecnej chwili posiada na wyposażeniu dwa samochody strażackie. Strażacy są bardzo aktywni nie tylko na gruncie społecznym co zostało wspomniane wyżej, ale także w aspekcie pozyskiwania środków zewnętrznych. W 2018 r. OSP otrzymało dotację Komendanta Głównego PSP dla jednostek OSP włączonych do KSRG na remont strażnicy w kwocie 7 167,00 zł oraz w 2019 r. 7234,18 zł ze środków Ministerstwa Sprawiedliwości na doposażenie jednostki. Ponadto również w 2019 r. z dotacji Komendanta Głównego PSP pozyskano kwotę 5 087,00 zł na remont strażnicy.

Psucin w 2018 r. został nagrodzony w gminnym konkursie na „Najładniejsze sołectwo” (II miejsce).

29 sierpnia 2019 r. Psucin zajął VI miejsce w III edycji konkursu „Najaktywniejsze sołectwo Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich - Sukces widać po sąsiedzku”. Nagrodę wręczył Marszałek Województwa Mazowieckiego Adam Struzik oraz Dyrektor Departamentu Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich Urzędu Marszałkowskiego Radosław Rybicki. Warto wspomnieć, że w Psucinie znajduje się pomnik prof. Jerzego Kalisiaka, który ok. 20 lat temu sprowadził się na teren Psucina rozstawiając go funkcjonującą do dziś przychodnię weterynaryjną „Centrum Zdrowia Konia”.

PSUCIN

OSP Psucin.

Wieniec dożynkowy.

PSUCIN

Psucin dawniej...

Na mapie *Korona w II poł. XVI w.* występuje jedna nazwa wsi – **Psucino**. Na mapie *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Mapy. Plany*, Psucin występuje pod nazwą **Psucino**. Na wschód od tej osady znajdowała się inna osada o nazwie **Wola Psucka**. Obie miejscowości stanowiły własność szlachecką. Najczęściej wieś występuje w kontekście omawiania szlaków drogowych łączących Nasielsk z innymi miastami Ziemi Zakroczymskiej. Z Zakroczymia wiódł szlak drogowy przez Psucin w kierunku Nasielska do Pułtuska.

Zapis dotyczący Psucina w *Regestrze Diecezjów Franciszka Czaykowskiego z lat 1783-1784*, umieszcza Psucin w *Parafii Pomichowo wieś* i brzmi: *Psucin Wołłowicz, ssta przyt.* (tj. starosta przytusi – Z.S.). W latach sporządzania *Regestru*, Psucin przynależał do *Dekanatu Zakroczymskiego, Parafii Pomichowo wieś*.

Wieś Psucin – **Psucino**, zapisana została do protokołu wizytacji parafii Pomniechowo, leżącej w 1775 r. w granicach powiatu zakroczymskiego. Nazwa wsi wymieniona została tu trzykrotnie. Pierwszy raz w kontekście składu wsi całej parafii: *Ten kościół pomiechowski sam w sobie jest matką. Wioski do pilnego starania względem pieczołowitości dusz są te: ... Psucino...* Drugi raz: *Wioski: ... Psucino... od kościoła pomiechowskiego za wspomnianą rzeką Wkrą, jednakże każdego roku łatwa jest przez nią przeprawa. Trzeci raz wspomniany jest w kontekście pobierania dziesięciny na rzecz probostwa pomiechowskiego: Także z wioski Psucino WJmci Pana Wołłowicza dziedzica na Strzegocinie dają chłopci zł 12, przytym była wytyczna, jakim sposobem obróciła się na pieniądze nie wiadomo. Z zapisu wynika, że dziesięcina wytyczna z Psucina została zamieniona*

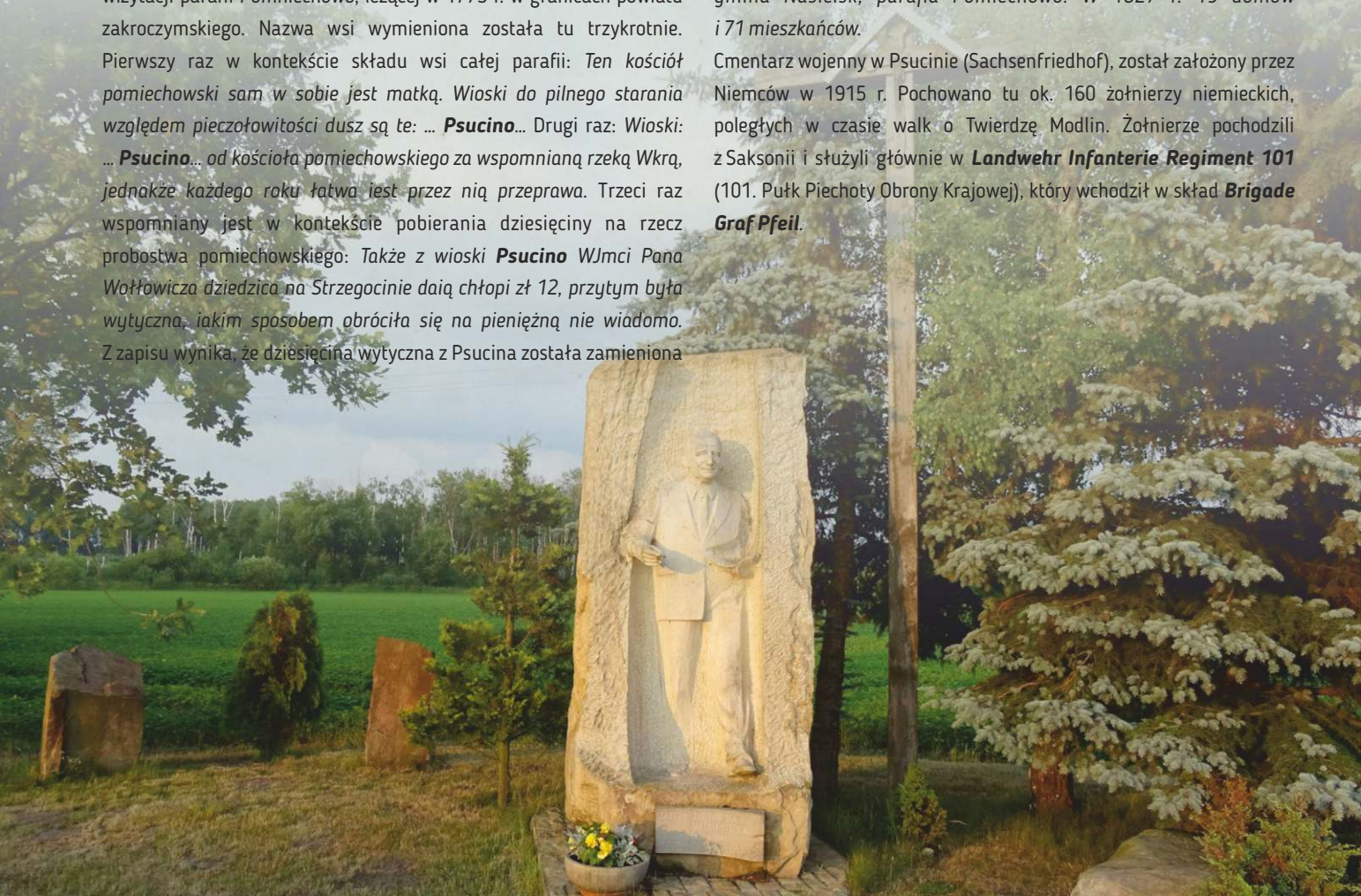
w niewiadomy sposób na dziesięcinę pieniężną, wynoszącą 12 zł pol. rocznie, co przeważnie skutkowało zadłużaniem się dóbr w jej opłacie.

Według protokołu wizytacji zarządzonej przez biskupa Adama Prażmowskiego i przeprowadzonej przez jego kancelarię przy współudziale proboszczów wszystkich parafii diecezji z 1817 roku, wioska Psucin wymieniona jest tylko jeden raz, w składzie parafii Pomiechowo pod obecną nazwą z zapisem: *Ślachecka Wołłowiczów wioska Psucin z liczbą dymów 20 i liczbą ludności 147. Natomiast do dochodów parafii Pomiechowo zaliczono: Dziesięciny pieniężne: z wsi Psucina parafii tutejszej bez urzędowej kompozyty opłatają chłopci na rok złotych polskich 12.*

Według danych zawartych w sprawozdaniach Zarządu Powiatowego Pułtuskiego w 1864 r. Psucin był największą wsią w gminie Nasielsk. Posiadał on 65 zagród i 679 mieszkańców.

Wg informacji zawartych w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich*, w roku 1880 Psucin należał do gminy Nasielsk. Jego opis brzmi: *Psucin, wieś w pow. pułtuskim, gmina Nasielsk, parafia Pomiechowo. W 1827 r. 19 domów i 71 mieszkańców.*

Cmentarz wojenny w Psucinie (Sachsenfriedhof), został założony przez Niemców w 1915 r. Pochowano tu ok. 160 żołnierzy niemieckich, poległych w czasie walk o Twierdzę Modlin. Żołnierze pochodzili z Saksonii i służyli głównie w **Landwehr Infanterie Regiment 101** (101. Pułk Piechoty Obrony Krajowej), który wchodził w skład **Brigade Graf Pfeil**.

Pochowano tu 115 żołnierzy 101. L.I.R. poległych podczas walk o Fort XV, w dn. 16.08.1915 r.¹ Pomnik na mogile zbudowali żołnierze 2. Landsturm Pionier Kompanie XII Armee Korps (2. Kompania Saperów Landsturmu XII Korpusu Armijnego). Według niepotwierdzonych informacji, szczątki żołnierzy zostały ekshumowane jeszcze w latach trzydziestych XX w. i przeniesione na cmentarz wojenny w Twierdzy Modlin, a pomnik uległ zniszczeniu po 1945 roku.

Na początku lat 30-tych XX wieku Psucin był czwartym co do wielkości sołectwem w Gminie Nasielsk, a w samej wsi istniały dwa sklepy branży spożywczo-tytoniowej, których właścicielami byli Franciszek Kuska i Marianna Strzelczak oraz założona jeszcze w latach 20-tych 4 klasowa szkoła powszechna. Niestety, nie figuruje w grupie szkół uczestniczących w programie zbierania podpisów dla upamiętnienia 150. Rocznicy Uchwalenia Deklaracji Niepodległości w USA.

Na mocy dekretu z 8 i 20 października 1939 r. ziemie polskie zostały podzielona na dwie zasadnicze części: ziemie włączone do Rzeszy (Eingegliederte Ostgebiete) i Generalne Gubernatorstwo. Przez ciąg wsi przylegających do Nasielska przebiegała granica między tymi nowymi tworami administracyjnymi. Przebiegała ona przez wsie: Ludwinowo, Kania Górna, Nuna, Riłki, Psucin, Psucki, Toruń Włościański, Goławice do Wkry i dalej do Działdówki.

Jesienią 1944 r. wzdłuż wsi Studzianki, Psucin, Cegielnia Psucka, Budy Siennickie i Siennica pod nadzorem niemieckim kopane były okopy i rowy przez więźniów obozu ze Studzianek.

W latach 1957-1967 Psucin został wytypowany na jeden z punktów badania gwary polskiej. Prace prowadzone były przez Pracownię Dialektologiczną PAN pod kierunkiem profesora W. Doroszewskiego. W roli informatora występowali: Józef Kiliś (ur. 1903) i Czesława Kiliś (ur. 1900).

¹ Na cmentarzu w Psucinie znajdowało się ponadto kilkadziesiąt mogił indywidualnych. Łączna liczba pochowanych żołnierzy wynosiła 160 osób.

RUSZKOWO

KGW „OPTYMIŚCI Z KLASĄ” w Ruszkowie.

Warsztaty tworzenia kompozycji roślinnych.

Warsztaty tworzenia toreb metodą makramy.

Ruszkowo dziś...

Jedną z mniejszych, licząca zaledwie 47 mieszkańców, w Gminie Nasielsk. Mimo tego jest jedną z bardziej aktywnych i wartych uwagi. Od 27 marca 2019 r. działa tu **Koło Gospodyń Wiejskich „Optymiści z klasą”**, które na chwilę obecną zrzesza 26 osób, w tym 9 mężczyzn. Dzięki podejmowanym przez nie inicjatywom wzrasta zaangażowanie mieszkańców w życie społeczne. Wzrasta ich świadomość wspólnoty i wspólnego dobra, które można osiągnąć we współpracy i wzajemnej pomocy. Ruszkowo zaczęło tętnić życiem, a o wsi słyhać nawet poza granicami gminy. Wioska jest odwiedzana przez różne ciekawe osoby, a mieszkańcy mogą uczestniczyć w wydarzeniach, o których kiedyś mogli tylko pomarzyć. Doskonałym przykładem może być cykl spotkań dedykowanych kobietom pt. **„Naturalnie”**, na realizację których środki zostały pozyskane w ramach konkursu organizowanego przez Nasielski Ośrodek Kultury pt. **„Mam patent na kulturę”**. Ogromne zainteresowanie mieszkańców udziałem w warsztatach, było motywacją do podejmowania kolejnych działań. I tak zrodził się pomysł na projekt **„Optymiści” stawiają na naukę i rozwój**, w ramach którego zostały zorganizowane warsztaty (filcowania, ceramiki, tworzenia kompozycji z żywych roślin) oraz wyposażono świetlicę w stoły i krzesła. Obecnie realizowane są zajęcia zumbi w ramach **„Sportowych wakacji”**. W tym roku KGW pozyskało środki z Funduszu Inicjatyw Obywatelskich na realizację projektu **„Wspólne grillowanie”**, dzięki temu zagospodarowany zostanie teren przy świetlicy wiejskiej – powstanie murowany grill, zakupione ławki i stoły do altany. W ramach tegorocznej edycji konkursu **„Mam patent na kulturę”** Inicjatywy młodzieżowe zrealizowany zostanie oddolny projekt KGW pt. **„Kreatywna jesień”**. Podczas spotkań dedykowanych młodym mieszkańcom z Gminy Nasielsk odbędą się warsztaty wypalania w drewnie, warsztaty tworzenia toreb metodą makramy oraz spotkania planszówkowe. Energia i pozytywne myślenie założycielek KGW bardzo dobrze wpłynęło na lokalne społeczeństwo. Mieszkańcy zaczęli się jednoczyć i wspólnie spędzać czas. Z ich inicjatywy organizowany jest sołecki dzień dziecka, wycieczki integracyjne (np. spływy kajakowe, wyjazdy do kina, na kabaret), konkursy dla dzieci i młodzieży czy zabawy taneczne. Działalność KGW to nie tylko aktywizacja i integracja mieszkańców. To także działalność charytatywna. Ruszkowo od kilku lat organizuje zbiórkę żywności i najpotrzebniejszych rzeczy dla Domu Samotnych Matek z Dziećmi w Kraśniewie, plastikowych nakrętek na rzecz chorych dzieci czy imprezach charytatywnych (np. pieczenie ciast na sprzedaż).

Na podkreślenie zasługuje fakt, że mieszkanka Ruskowa i współtwórczyni KGW – Pani Aleksandra Ziótek zajęła zaszczytne I miejsce w konkursie „Najaktywniejsza Liderka Wiejska w województwie mazowieckim” organizowanym przez Biuro Regionalne Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich w województwie mazowieckim pod patronatem Marszałka Województwa Mazowieckiego.

KGW krok po kroku udowadnia mieszkańcom sołectwa ale też całej Gminie Nasielsk, że warto podejmować działania zmierzające do polepszenia warunków. Wpływa to na zmianę podejścia mieszkańców z pasywnego na aktywne. Niewątpliwie Ruskowo jest przykładem na to, że nawet w małej miejscowości można żyć z pasją, rozwijając się na wielu płaszczyznach. Wystarczy tylko chcieć.

Według danych Centralnego Rejestru From Ochrony Przyrody (CRFOP) z dnia 30.06.2017 na obszarze wsi Ruskowo znajduje się jedna forma ochrony przyrody – **głaz narzutowy** znajdujący się na działce o numerze ewidencyjnym 62. Głaz posiada wyraźne rysy polodowcowe, umieszczony jest na nim żelazny krzyż, a całość ogrodzona jest drewnianym płotkiem. Wymiary głazu są następujące: obwód – 1080 cm.

Głaz narzutowy w Ruszkowie.

RUSZKOWO

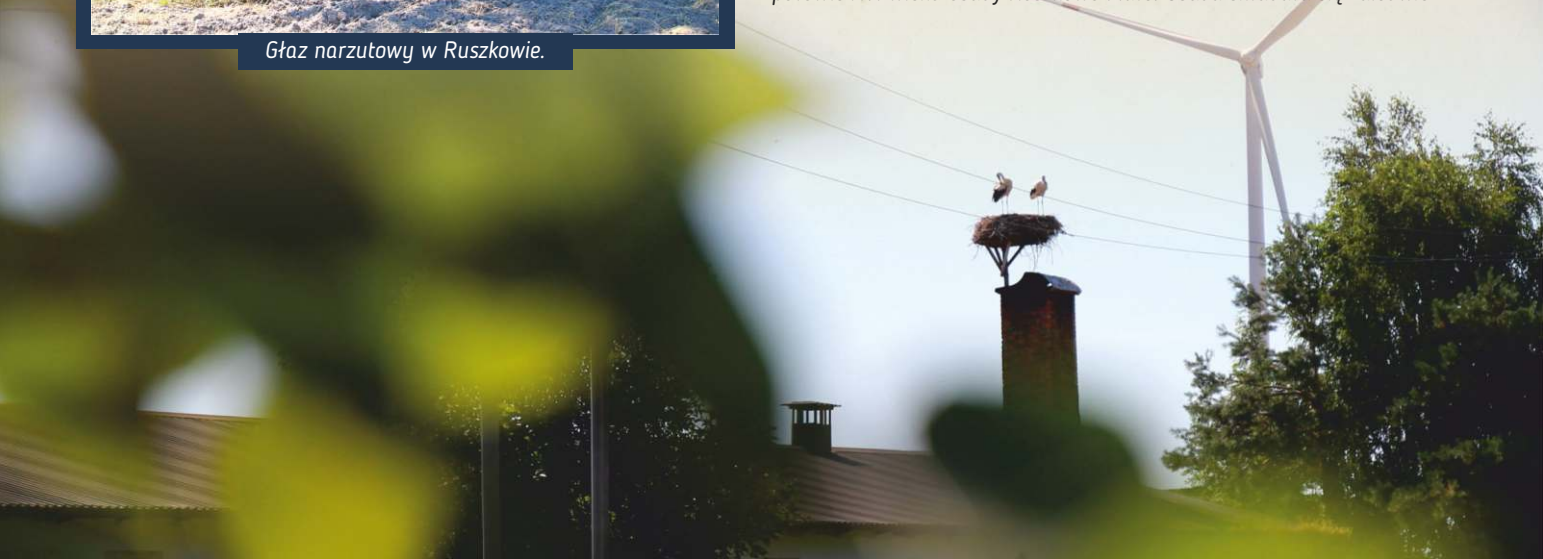
Ruszkowo w przeszłości...

Na mapie *Atlas historyczny – Ziemie polskie Korony w XVI w.*, występuje tylko nazwa: **Roszkowo**. Natomiast na dokładniejszej mapie *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku. Mapy. Plany*, wieś występuje pod dwoma nazwami: **Roszkowo**, położone przy trakcie Pieścirogi – Borkowo oraz **Roszkowo Małe**, położone nad Nasielną pomiędzy Konarami, a Ciekosynem. Obie wsie były własnością szlachecką.

W protokole wizytacyjnym parafii Ciekosyn z 1775 roku, odnajdujemy również ważną informację na temat finansowania organisty w Ciekosynie. Wg zapisu protokołu: **Ruszkowo dawało ImćP Weslowej staroście golubskiej zawsze wytyczną dziesięć dla organisty, tego roku nie oddało.**

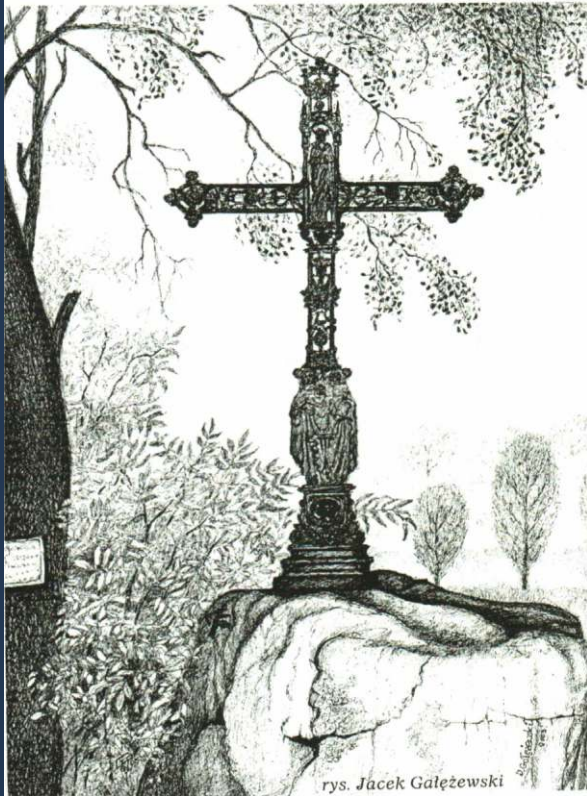
W *Regestrze Diecezjów Franciszka Czajkowskiego z lat 1783-1784* odnajdujemy zapis dotyczący Ruszkowa następującej treści: **Rozkowo młyn – ditto** (ditto oznacza jw. – Z.S.), czyli w przypadku młyna – *Wessel starosta golubski*, którego nazwisko widnieje również przy zapisie *Mokrzyć*, dóbr wykazanych jeden wers wyżej. Pod wpisem **Rozkowo młyn** widnieje drugi zapis: **Rozkowo – ditto**, wskazujące ponownie na własność dziedziczną Wessla.

Według protokołu wizytacji zarządzanej przez biskupa Adama Prażmowskiego i przeprowadzonej przez jego kancelarię przy współudziale proboszczów wszystkich parafii diecezji z 1817 roku, Ruszkowo występuje pod dwoma nazwami: *Ruszkowo wieś dziedziczna J.W.Hrabi Damskiego o pół ćwierci mili od kościoła odległa z liczbą 2 dymów oraz 25 osobami*. W drugim wpisie odnotowano *Ruszkowo, dziedziczna J.W. Hrabi Damskiego odległa ćwierć mili od kościoła*. Jest zapis dotyczący z pewnością wymienionej w atlasie *Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku osady Roszkowo Małe*. Osada składała się zaledwie

RUSZKOWO

Z CYKLU BLISKO BLIŻEJ

Krzyż - Ruszkowo. Rysunek J. Gałęzewskiego.

Otwarcie szkoły w Ruszkowie - 1926 r. Zdjęcie z Notatnika Nasielskiego.

z 4 dymów i zamieszkiwała ją dość duża liczba 28 osób. Z położenia osady nad rzeczką Nasielną można przypuszczać, że znajdował się tu młyn wodny. To przypuszczenie potwierdza inny zapis w protokole wizytacji parafii Ciekryn: *Dziesięciny zaprzeczane. Ruszkowo Młyn mały należy się wytyczna na fundusz organistego, za który dawniej pobierano złotych polskich pięćdziesiąt, teraz zalega od lat kilkunastu. Z tejże wsi z części Babskiego należy się wytyczna... której od kilkunastu lat kościół nie pobiera w naturze ani pieniądzech.*

W Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich (1880) odnajdujemy następujący zapis dotyczący Ruszkowa: *Ruszkowo - albo Roszkowo, wieś w powiecie pułtuskim, gmina Nasielsk, parafia Ciekryn. W 1827r. miała 4 domy murowane, 27 mieszkańców, 33 morgi. Wchodziła w skład dóbr Gawłowo wraz z Ruszkówkiem.*

Zgodnie z ustawą o zakładaniu i utrzymywaniu publicznych szkół powszechnych z 17 lutego 1922 r. programy realizowano w szkołach 4 i 7 klasowych. Początki działania szkoły w Ruszkowie możemy odnotować od pierwszych lat XX wieku. Pierwotnie miała ona funkcjonować w prywatnym mieszkaniu p. Śliwińskich. W drugiej dekadzie XX w. uruchomiono szkołę w przeniesionym drewnianym budynku, zakupionym przez mieszkańców wsi. Praca szkoły w tym czasie związane jest z pracą pani Marii Sienkiewiczówny, bliskiej krewnej Henryka Sienkiewicza. Ciekawe opracowanie pana K. Maciasa, zamieszczone w jednym z numerów *Notatnika Nasielskiego*, nie podaje okoliczności i powodów, dla których pani Maria znalazła się w Ruszkowie. Tymczasem w źródłach Polskiej Macierzy Szkolnej odnajdujemy ten powód. Było min skierowanie do pracy i organizacja szkoły w Ruszkowie. M. Sienkiewiczówna na stałe związała się z pracą w Polskiej Macierzy Szkolnej. Nawet w 1938 r. pełniła funkcję jednego z dwóch sekretarzy Centralnego Zarządu Polskiej Macierzy Szkolnej (pisze o tym E. Kryńska, *Polska Macierz Szkolna Ziemi Wschodnich w okresie II Rzeczypospolitej, Przegląd Historyczno-Oświatowy z 2000 r.*). Warto w tym miejscu również dodać, iż przyjaźniła się z panią Cecylią Rostkowską z domu Niewiadomska, drugą żoną burmistrza Feliksa Rostkowskiego, znaną działaczką oświatową, pisarką i „tajną nauczycielką” w okresie II wojny światowej, którą wymienia p. Macias w przywołanym artykule, nie podając jednak jej nazwiska, wspominając w zamian, że *obie panie rozmawiały ze sobą wówczas po francusku* (patrz: K. Macias, *Śladami Marii Sienkiewiczówny, Notatnik Nasielski z 2006 r.*). W ramach swojej działalności, szczególnie na początku XX wieku obie panie upowszechniały ideały pracy organicznej wśród dzieci, ucząc je w zakładanych przez Macierz szkołach. M. Sienkiewiczówna,

Maria Sienkiewiczówna z księdzem Adamem Murawskim.

Grób Marii Sienkiewiczówny na cmentarzu w Cieksynie.

RUSZKOWO

po zaprzestaniu nauczania na pocz. lat 30-tych, pozostała w Ruszkowie, a w czasie II wojny, w czasie okupacji niemieckiej, pomimo choroby, prowadziła tajne nauczanie dzieci nie tylko z Ruszkowa lecz i okolicznych wiosek. Zmarła w sierpniu 1944 i została pochowana na cmentarzu parafialnym w Cieksynie.

Szkoła w Ruszkowie uczestniczyła w akcji zbierania podpisów, które znalazły się w księdze ku pamięci 150. Rocznicy Uchwalenia Deklaracji Niepodległości w USA. Na dwóch stronach księgi widnieją podpisy 54 uczniów, opiekuna szkoły pana Bolesława Ślewieńskiego i ówczesnej kierowniczkii szkoły - pani Marii Sienkiewiczówny.

W tajnym nauczaniu w Ruszkowie, prowadzonym już w czasie okupacji niemieckiej przez Marię Sienkiewicz, uczestniczyło 20 osób. Chociaż ciężko chora, mimo to udzielała tajnych lekcji dzieciom z Ruszkowa i okolicznych wsi w budynku szkolnym, gdzie zamieszkiwała. M. Sienkiewiczówna zmarła pod koniec okupacji i została pochowana na cmentarzu w Cieksynie.

W czasie II wojny światowej w regionalnym Oddziale II (wywiad i kontrwywiad): działał jako jego szef - plut. AK Stanisław Śliwiński, ps. „Pestka” zamieszkały w Ruszkowie. Od jesieni objął funkcję szefa wywiadu ośrodka.

**SZKOLNICTWO POLSKIE
W HOJDZIE NARODOWI
AMERYKANSKIEMU
NA DAMIATKE DO LECIA
NIEPODLEGŁOŚCI
STANOW ZIEDNOCZONYCH**

SCHOOL PRINCIPAL LOCALITY DISTRICT POSTOFFICE	INSPECTOR SUPERVISOR INSPECTOR INSPECTOR
---	---

Jania Śliwińska Karol Sikorski
Marek Śliwicki Rajmund Karabon
Senia Janowska Regina Kosewka
Zosia Lasocka Bronka Lasocka
Henryk Śliwicki Henryk Lasocki
Marek Śliwicki Jadzia Marakowina
Józef Dalicki Janka Wzruska
Jadzia Mroziewiczówna Bronia Kucharska
Jadzia Śliwińska Zosia Łogonka Janka Janowska
Bronia Alkawska Bronka Mroziewiczówna
Zosia Siedziwina Stanisław Hambin
Janka Mroziewiczówna Józef Łasocki Kazimiera Bon
Krzysztofowa Ryszard Kosewka Józef Śliwiński

Władysława Dalicka Stanisław Wajda
Marek Alkawska Władysław Chmielowski
Janina Wzruska Tomasz Siedziwina
Józef Dalicka Eugeniusz Ostrowski
Kazimiera Siedziwina Stefan Śliwicki
Kazimiera Janowska Antoni Kozłowski
Senia Mroziewiczówna Maria Bonarska
Bronia Mroziewiczówna Franciszek Śliwicki
Bronia Mroziewiczówna Kazimiera Siedziwina
Józef Dalicka Bronia Kozłowska Senia Śliwińska
Maria Mroziewiczówna Senia Kucharska Władysława

STUDZIANKI

Studzianki dziś...

Będące barwną wsią, do której można dojechać koleją, to miejsce zamieszkałe przez 480 osób. Wieś może poszczycić się wyjątkowymi mieszkańcami, którzy wspólnie dbają o jej wizerunek. W ramach inicjatywy lokalnej w 2020 r. wokół świetlicy wiejskiej wykonano prace pielęgnacyjne oraz posadzono krzewy, aby Studzianki stały się jeszcze bardziej przyjaznym miejscem. Zadanie zrealizowane zostało m.in. w oparciu o środki z budżetu Gminy Nasielsk. Rok wcześniej ze środków województwa mazowieckiego w programie "Mazowiecki Instrument Aktywizacji Społeczności MAZOWSZE 2019" przeprowadzono remont dachu świetlicy. Mieszkańcy wsi są bardzo otwarci na różnego rodzaju inicjatywy. Pierwszym pomysłem na integrację był udział w dożynkach. W późniejszym czasie zrodził się pomysł na wspólne spotkania z okazji Mikołajek czy też Dnia Dziecka. Lokalna społeczność ma ogromną nadzieję, iż przy wspólnych staraniach spotkania te staną się coroczną tradycją.

Stacja PKP w Studziankach.

Świetlica wiejska w Studziankach.

Zabawa Mikołajkowa.

Dzień Dziecka.

Studzianki historycznie...

Na mapie *Atlas historyczny – Ziemie polskie Korony w XVI w.*, występują dobra szlacheckie o tradycyjnym (mniejszym) dla Mazowsza Płn. zasiedleniu tylko pod nazwą *Studzianki*, brzmiającą współcześnie.

W protokole wizytacyjnym parafii Nasielsk, sporządzonym przez biskupa M. J. Poniatowskiego w roku 1775, odpowiedni wpis dotyczący Studzianek brzmi: *Puste zaś i opuszczone dawnymi czasy były wsie i dziesięcinę płaciły, podług dawnych kościelnych regestrów są te Adamów Rataje, Las Wieś, Studzianki, Wólka Krogulska, Pątki.*

W *Regestrze Diecezjów Franciszka Czaykowskiego z lat 1783–1784* odnajdujemy zapis dotyczący Studzianek: *Studzianki deserta Wołłowicz, starosta* (deserta – opuszczone, zostawione, poprawnie w demografii historycznej określa się je jako wioski puste – Z.S.). Wołłowicz starosta przytuiski, był jeszcze właścicielem opuszczonych *Zawist* w parafii *Klukowo Kościelne wieś*, *Ruszkowa* w parafii *Gołymin*, *Gąsiorowa Wielkiego*, *Kosiorowa*, *Siedliska młyn*, *Strzegocina*, *Sulkowa* w parafii *Gąsiorowo wieś*, *Gzów Zeromino* w parafii *Gzy*, *Skaszewa Dolnego* w parafii *Szyszki* oraz *Psucina* w parafii *Pomichowo*. *Studzianki* jako ostatnia wieś leżały w granicach parafii *Nasielsk*. Dotyczy to zarówno XVI wieku, jak i czasów sporządzania *Regestru Diecezjów* w latach 1783–84. Kolejne wsie, położone już w parafii *Pomichowo*, leżące wzdłuż *Wkry* były to wsie dóbr duchownych: *Miękoszyno*, *Wola Goławska*, *Goławice*, *Kosówko*, *Brody*, *Czarnowo* i największa z nich w tej części – *Orzechowo*.

Natomiast w protokole wizytacji parafii *Nasielsk*, przeprowadzonej przez bp *Prażmowski* w 1817 r., odnajdujemy dwa zapisy dotyczące wsi *Studzianki*. Pierwszy dotyczy liczby dymów i liczby ludności, wykazanej w tabeli z następującymi danymi: 7. *Studzianki W. Wołowicza, odległa milę, dymy – 9, dorośli (męż. – 15, kob. – 13), niedorośli, do lat 7 – (męż. – 22, kob. – 39), do lat 16 – (męż. – 6, kob. – 14), ogół. ludn. (męż. – 43, kob. – 66)*. To bardzo ciekawe zjawisko. Jeszcze przed 42 laty wieś wykazana w protokole wizytacji z 1775 roku była określana mianem pusta. W drugim zapisie dotyczącym tej wsi, w części *Dochody parafii*, widnieje wpis: **Studzienko** J.W. W. Wołowiczów zalega zł p. 6

W *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* (1880) odnajdujemy dwie nazwy obecnych Studzianek. Tu wieś występuje pod nazwą **Studzianka**, albo czytając dalej *Studzianki*. Następnie zapisano: *Studzianki, w., pow. pułtuski gm. i par. Nasielsk, przy linii dr. żelaznej nadwiślańskiej, o 2 w. od Nasielska. W 1827 r. 13 dm., 86 mk.* Jest to zbliżona liczba mieszkańców wsi w porównaniu z danymi zawartymi w protokole wizytacji parafii *Nasielsk* w 1817 r. Należy tylko zaznaczyć, że zgodnie z ówczesnym podziałem administracyjnym siedzibą gminy *Nasielsk* było *Chrcynno*.

Z informacji zawartej w opracowaniu A. Sokolnickiego pt. *Miasto Nasielsk i jego najbliższa okolica w latach okupacji hitlerowskiej 1939–1945*, zamieszczonej w *Szkicach do dziejów Nasielska i dawnej Ziemi Zakroczymskiej*, dowiadujemy się, że na terenie gminy *Nasielsk* zamieszkiwało przed wojną około 300 kolonistów niemieckich, osiadłych tu od dawna. Zamieszkiwali oni zwartą masą następujące wioski: *Chlebiotki*, *Łyczno* (100% Niemców), *Konary* (tylko 3 rodziny polskie), *Mogowo*, *Strojec*, i *Dębinki* (w 50%) *Pieścirogi Nowe*, *Studzianki* oraz *Wagrodno*. Z tego samego artykułu dowiadujemy się, że: *We wsi Studzianki założony został obóz pracy (Arbeitslager nr 1) 25 listopada 1944 r. i ulokowany w lasku ob. Kucińskiego. Tworzyło go 6 baraków, każdy przeznaczony na 60 osób. Przeciętny stan obozu wynosił 400 osób. Pracowali oni przy kopaniu okopów i budowaniu bunkrów na polach we wsiach Studzianki, Psucin, Cegielnia Psucka, Budy Siennickie i Siennica. Podczas prób uciezek więźniowie ginęli od kul... W obozie była izba chorych... W lasku przy obozie dokonano pokazowej egzekucji, w czasie której rozstrzelano dwóch Polaków. Komendantem obozu był gestapowiec nazwiskiem Gut, a strażnikiem... Helmut Neugebauer. W okresie istnienia obozu od 25 listopada 1944 r. do 17 stycznia 1945 r. przewinęło się przez niego około 1500 osób.*

Na wieś nowowypbudowanego kościoła wciągnięto z dawnego kościoła drwny. Głos ich dawnoiny rozchodził się po rannej rozie ai hen na krańce parafii. Słychać je było w odległych Studziankach, Kunie, nawet Popowie.

ŻABICZYN

Żabiczyn dziś...

Malownicza wieś terytorialnie leżąca w granicach Nasielsko-Karniewskiego Obszaru Chronionego Krajobrazu obejmującego atrakcyjny krajobrazowo fragment Wysoczyzny Ciechanowskiej. Zamieszkała przez ok. 156 mieszkańców doskonale komponuje się z określeniem zrównoważonego rozwoju obszarów wiejskich. Na uwagę zasługuje fakt, że obszar Żabiczyna podzielony jest na dwie części - rdzenną oraz napływową. Ciekawostką jest, że obydwie części wsi dzieli od siebie odległość 3 kilometrów. W starszej części Żabiczyna obserwujemy typową dla okresu powstawania wsi szeregową zabudowę z zabudowaniami gospodarskimi, przekształconą w świetlicę wiejską dawną mleczarnię jak również budynkiem dawnej szkoły podstawowej. W części wsi z krótszą historią obserwujemy zabudowę jednorodziną na działkach różnych wielkości. Obserwujemy tutaj napływ mieszkańców głównie aglomeracji warszawskiej, którzy zmęczeni wielkomiejskim życiem emigrowali na wieś szukając spokojnego odpoczynku i co warte podkreślenia nie porzucając swoich zawodowych zajęć. Ciekawostką wartą odnotowania w tej części Żabiczyna jest podział terenu na ulice mimo niewielkiego obszaru.

Przez wieś prowadzi **czarny szlak rowerowy PTTK**, który rozpostarty po całej Gminie Nasielsk mierzy łącznie 24 km długości.

Obok bogatej w uprawy rolne natury, której wielokolorowe barwy zmieniają się adekwatnie do pór roku, zauważyć tu można wyjątkowo aktywną działalność mieszkańców. Na terenie wsi swoją siedzibę ma jedno z najprężniej działających stowarzyszeń - **Stowarzyszenie Aktywny i Czysty Nasielsk**. To grupa mieszkańców

Gminy Nasielsk, którym na sercu leży dobro społeczeństwa obywatelskiego. Głównym celem stowarzyszenia jest rozbudzenie aktywności mieszkańców oraz działania zmierzające ku polepszeniu życia w Gminie Nasielsk. Celem stowarzyszenia jest również podejmowanie inicjatyw na rzecz ochrony środowiska i obszarów położonych w Gminie Nasielsk oraz gminach sąsiednich, zgodnie z zasadą zrównoważonego rozwoju. Każdego roku realizowane są m.in. akcje sprzątania lasów i terenów zielonych. Stowarzyszenie podejmuje również działania na rzecz poprawy wyglądu i czystości miasta i gminy. W Żabiczynie obserwujemy również ogromną ilość członków Stowarzyszenia Nasielsk Baszta Team, którzy całymi rodzinami uczestniczą w wydarzeniach sportowych aktywizując mieszkańców gminy.

Żabiczyn jako jedna z nielicznych wsi na terenie Gminy Nasielsk posiada świetlicę wiejską. Budynek wybudowany w latach 70 służy mieszkańcom do organizowania spotkań kulturalnych, zebrań wiejskich oraz uroczystości kościelnych. W ostatnich latach za sprawą mieszkańców świetlica doczekała się wymiany podłogi. Sołtys Żabiczyna - Pan Tomasz Pietras wraz z ochotnikami odświeżył ściany i wyposażył pomieszczenie w stół bilardowy. W oparciu o środki z funduszu sołectkiego oraz „Mazowieckiego Instrumentu Aktywizacji Sołectw MAZOWSZE 2020” wykonano częściowy remont obiektu, co podniosło poziom atrakcyjności obiektu i poszerzyło możliwości wykorzystania go przez lokalną społeczność.

Akcja sprzątania zorganizowana przez Stowarzyszenie Aktywny i Czysty Nasielsk.

Żabiczyn historycznie...

Pierwsze wzmianki związane z nazwą wsi Żabiczyn odnajdujemy w XIV wieku. W przytoczonym przez prof. Adama Wolfa dokumencie, omawianym na okoliczność obchodów 900-lecia Nasielska, profesor odnajduje informację, że Żabiczyn wymieniony jest jako jedno z dóbr właścicieli blisko spokrewnionych z rycerzem Jakuszem (zwanym Białym) z Radzanowa z Ziemi Płockiej herbu Prawdzic. Informacja powyższa pochodzi z dokumentu sporządzonego w 1386 roku i odnajdujemy ją w zbiorze *Dokumentów kujawskich i mazowieckich z XIII - XIV wieku, w części Przywileje, nadania i swobody przez królów polskich, książąt mazowieckich i biskupów płockich udzielone miastom województwa płockiego*

Właścicielami dóbr Żabiczyna w XVI wieku była znana mazowiecka rodzina Żabickich, pieczętująca się herbem Prawdzic. Jej przedstawiciele pełnili wiele różnych funkcji administracyjnych. Np. Piotr Żabicki, kasztelan liwski (1648) przekazał cesję na rzecz swojego syna Mikołaja (1660) podkomorzego gostynińskiego, który pełnił również dożywotnio urząd starosty osmolińskiego. Jednym z ostatnich przedstawicieli tej rodziny był Karol Marian Ignacy Żabicki s. Józefa, ur. w Poniatach Ciborach w dn. 15.VIII.1818 r., oficer wojsk rosyjskich.

Na mapie *Atlas historyczny - Ziemie polskie Korony w XVI w.*, dobra tej wsi występują tylko pod nazwą **Żabiczyno**, jako duża własność szlachecka, co odróżnia je od innych przeciętnych własności ziemskich w tej części Mazowsza, w tym Ziemi Zakroczymskiej i Nowomiejskiej.

W *Regestrze Diecezjów Franciszka Czaykowskiego z lat 1783-1784* odnajdujemy zapis dotyczący Żabiczyna. Jest on bardzo krótki: **Żabiczyn jw.** Wyżej natomiast znajduje się zapis wsi: *Wólka Krogulska Wessel, starosta golubski*. Oznacza to, że Żabiczyn w latach redagowania *Rejestru* nosił nazwę **Żabiczyn** i dobra te stanowiły własność rodu Wessłów. Żabiczyn leżał w granicach parafii Nasielsk.

W protokole wizytacyjnym parafii Nasielsk, sporządzonym przez biskupa M. J. Poniatowskiego w roku 1775, odpowiedni wpis dotyczący Żabiczyna brzmi: *Wsie mieszkalne do parafii należące są te: (wymienione 23 wioski - Z.S.) w powiecie nowomiejskim, a w syrockim: Jaskułowo, Popowo, Żabiczyn, Krzyczki Karasie.*

W kolejnej wizytacji biskupiej z 1817 r. Żabiczyn występuje jako wieś należąca nadal do parafii Nasielsk, jako własność *Dambskich odległy trzy ćwierci mili od Nasielska*, z liczbą dymów 11, 55 osobami dorosłymi, 37 dziećmi do lat 7, 26 młodziankami do lat 16, z ogólną liczbą ludzi zamieszkujących te dobra 118.

Okazuje się jednak, że dobra w Żabiczynie nie posiadały tylko jednego właściciela, którym był hrabia Dambski. W zapisie dotyczącym długów z dziesięcin protokolant, ks. Antoni Królewiecki, kanonik katedralny płocki i dziekan nowomiejski, odnotował: *Żabiczyn J.W. Skarbkowej zł. p. 10* (w rachubę mogą wchodzić trzy linie, z których najbardziej prawdopodobna jest linia hr. Józefa z Unisławic h. Abdank, legitymacja hrabiowska uznana w 1824 r. Patrz Szlachta wylegitymowana w Królestwie Polskim w latach 1836-1861 - Z.S.).

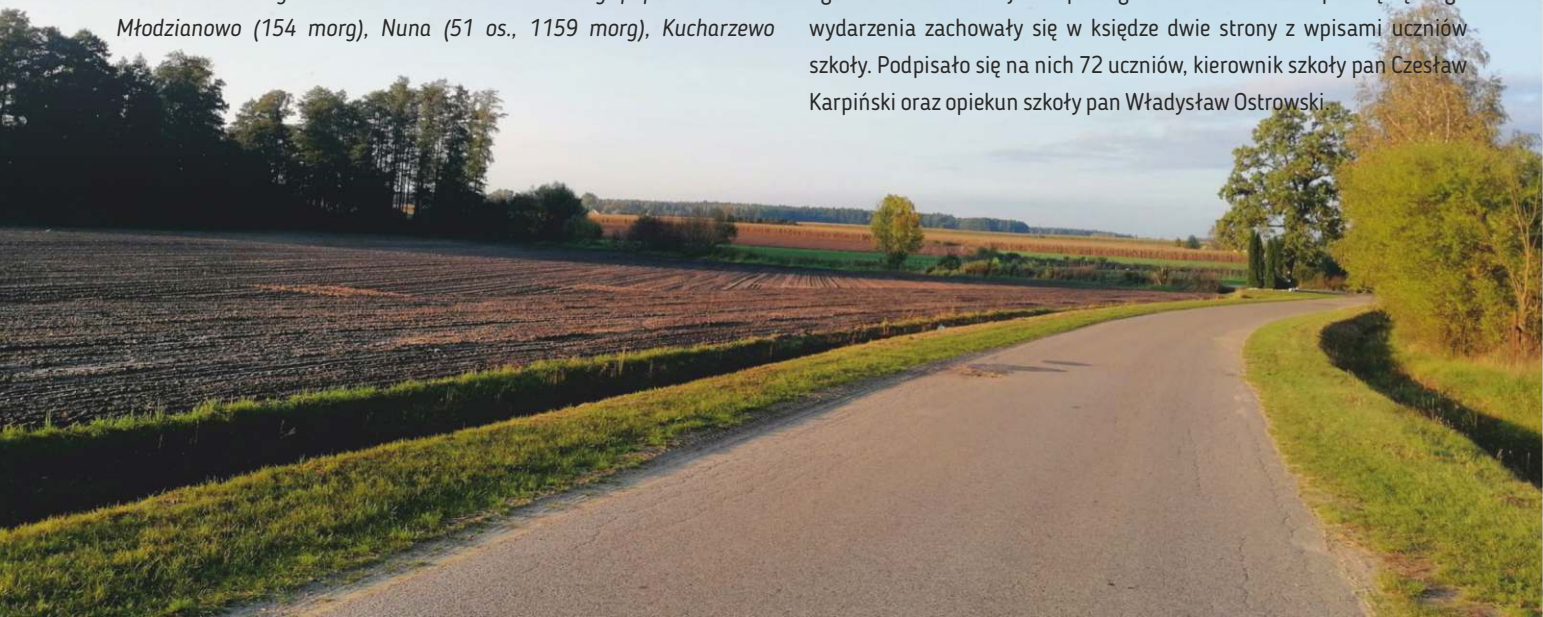
ŻABICZYN

i Krogule – zł p. 6. Bardzo ciekawą, ale na ile prawdziwą genezę nazwiska Skarbek, podaje w swoim dziele *Liber generatinis plebeanorum. „Lieber Chamorum”* Walerian Nekanda Trepka, które powstało w I poł. XVII w., a więc dwa wieki wcześniej od legitymacji szlacheckich z lat 30-tych XIX w. (jest to długa lista pseudoszlachciców, zawierająca ponad 1300 nazwisk wraz z opisem środowiska, z którego wywodziły się poszczególne osoby – Z.S.). Przytacza zatem następujące słowa przy nazwisku Skarbek: *Byli Waliszewscy h. Leszczyc, posiadali Wolę Skarbkową, co może mieć związek z imioniskiem Skarbek. Ci wzięli się tak. Waliszewski nazywał się chłopski syn. Kupił był też u chłopa rolę z domem w Waliszowach, odrabiał z tego dni, a kopając kopaninę, nalazł był pieniądze, z którymi do czasu taił się. Jednak chłopi inszy niektórzy wiedzieli i w posiadzeniu Skarbkciem zwali go. Potem tamże skupił był rolę i z domkami u kilku chłopów. Zaś w krótkim czasie kilka wiosek w sieradzkiej i mazowieckiej ziemi kupił. Kiedy go tykali szlachta, że on chłop był i dopiero kupiwszy kilka chałup w Waliszowach, przybrał to przezwisko, on zaś począł machlować, że był przedtem zwany z domu Kuliszewski. Jako mógł, tak oczy mydlił. Nie rozstrzygniemy, z której linii wywodziła się Jaśnie Wielmożna Skarbkowa – właścicielka w części dóbr w Żabiczynie.*

W II poł. XIX w. wieś Żabiczyn wchodził w skład gminy Nasielsk z siedzibą urzędu w Chrcynnie. Jego opis zawarty w *Słowniku geograficznym Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich* brzmi następująco: *Żabiczyn, ws. i fol., pow. pułtuski, odl. 21 w. od Pułtusa. Fol. miał w 1884 r. obszaru 615 morg (556 roli, 17 łąk, 7 m. lasu), ws. Ż. os. 7 morg 154. W skład dóbr wchodziły poprzednio wsi: Młodzianowo (154 morg), Nuna (51 os., 1159 morg), Kucharzewo*

*(12 os., 247 m.), Lorcin (13 os., 248 morg), Chechnowka (7 os., 108 morg). W r. 1576 Ż. płaciła od 7 łana. Przechodzący przez wieś „gościniec” (droga), według ustaleń historyków nie odgrywał istotnej roli, pełnił funkcję szlaku lokalnego łączącego Żabiczyn z Chrcynnem, ówczesną siedzibą gminy, i miastem Nasielsk (obecna ul. Piłsudskiego). Inną tezę odnośnie przebiegu dróg do Chrcynna i Żabiczyna w okresie Średniowiecza i kolejnych wiekach (do XIX w.), podaje p. Mariusz Błoński w swojej pracy *Nasielsk we wczesnym średniowieczu*. Bierze pod uwagę trzy mapy i plan Nasielska z 1807 r. oraz rozmieszczenie wsi przyległych do Nasielska od południa. W ten sposób ustala przebieg i rangę poszczególnych szlaków wiodących w kierunkach Serocka i Warszawy oraz Pomiechowa (patrz załączone mapy). Szlak komunikacyjny z Nasielska przez Żabiczyn do Orzechowa stanowił wówczas dukt, głównie leśny, a w Orzechowie rozdzielał się w kierunkach Serocka i Pomiechowa biegnąc wzdłuż Narwi. Warto dodać, analizując mapę K. Pertheesa z przełomu lat 80-tych i 90-tych XVIII wieku, że tereny położone na południe od Nasielska były w znacznym stopniu zalesione z niewielką liczbą wsi. Żabiczyn położony centralnie, otaczały lasy ze wszystkich stron. Nuna zarówno jako wieś ani dobra czy folwark jeszcze nie istniały.*

Wraz z odzyskaniem niepodległości w roku 1918 w Żabiczynie przystąpiono do organizacji szkoły. Braki lokalowe powodowały, że jak w przypadku innych małych miejscowości naszego terenu, naukę rozpoczęto w wynajmowanych prywatnych mieszkaniach. Trudno jednoznacznie odpowiedzieć, czy rozpoczęła się ona w 1919 roku, czy już po wojnie polsko-radzieckiej latem 1920 r. Faktem natomiast niespornym jest, iż w roku 1926 szkoła istniała i włączyła się do ogólnopolskiej akcji upamiętniającej 150. Rocznice ogłoszenia Deklaracji Niepodległości w USA. Na pamiątkę tego wydarzenia zachowały się w księdze dwie strony z wpisami uczniów szkoły. Podpisało się na nich 72 uczniów, kierownik szkoły pan Czesław Karpiński oraz opiekun szkoły pan Władysław Ostrowski.

Krajowa Sieć Obszarów Wiejskich – to propozycja szeroko rozumianej współpracy i wymiany doświadczeń w zakresie rozwoju obszarów wiejskich pomiędzy wszystkimi organizacjami działającymi na obszarach wiejskich oraz na rzecz ich rozwoju.

Biuro Regionalne Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich w Województwie Mazowieckim, realizując założenia PROW 2014–2020 wspiera lokalne inicjatywy na obszarach wiejskich oraz propaguje regionalną kulturę i historię, podejmuje szereg działań informacyjno-promocyjnych, których celem jest aktywizacja społeczności lokalnej, wspieranie wymiany doświadczeń i dobrych praktyk oraz poszukiwanie rozwiązań innowacyjnych dla rozwoju obszarów wiejskich.

Biuro Regionalne Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich
Departament Rolnictwa i Rozwoju Obszarów Wiejskich
Urząd Marszałkowski Województwa Mazowieckiego w Warszawie
ul. Skoczylasa 4, 03-469 Warszawa
tel.: 22 59 79 701
e-mail: ksow@mazovia.pl

Tekst opracowany został przez Urząd Miejski w Nasielsku w oparciu o informacje przekazane od przedstawicieli stowarzyszeń oraz mieszkańców Gminy Nasielsk. Za pomoc w przygotowaniu treści serdecznie dziękujemy.

Opracowanie treści historycznych: Zdzisław Suwiński

Zdjęcia: Agnieszka Fabisiak, Aleksandra Ziółtek, Andrzej Wójciak, Anna Sawicz, Daniel Włodarski, Ewa Łyczkowska, Igor Karabin, Jadwiga Szymańska, Jarosław Dylewski, Katarzyna Kosewska, Katarzyna Sekutowicz, Krzysztof Miller, Łukasz Malinowski, Małgorzata Kowalska, Marcin Szarszewski, Marcin Tracz, Mariola Kačka, Marta Czarniecka, Marta Paczkowska, Martyna Królak, Michał Śmigasiewicz, Paweł Wroński, Renata Szpręgiel, Żaneta Łukaszewicz- Karaś, kolekcja Renaty Włodarskiej, kolekcja Stowarzyszenia Artystyczno- Społecznego SKAFANDER, kolekcja OSP Nuna, kolekcja Zdzisława Suwińskiego.

Koordynacja wydania: Wydział Administracji i Nadzoru Urzędu Miejskiego w Nasielsku

Wszelkie prawa zastrzeżone/ All rights reserved

Printed in Poland - Nasielsk 2020

Przedruk i powielanie w jakiegokolwiek formie jest zabronione

Wydanie pierwsze

ISBN 978-83-952949-3-8